Kresowe Sagi Prudniczan i Krnovian

Redakcja:

Łukasz Kluza

Autorzy tekstów:

Łukasz Kluza,
Jan Roszkowski,
Stanisław Zgierski,
Aleksandra Hadzicka,
Emilia Wolak,
Jesika Jędrzejczak,
Karolina Lewicka,
Szymon Pajdo,
Stanisław Dendewicz,
Ryszard Kasza,
Piotr Koźmiński,
Barbara Seidel,
Tadeusz Leduchowski,
Janusz Stefanko,
Dorota Nessel,
Bc. Eva Čechová,
Ing. Libuše Neugebauerová,
Mgr. Ludmila Čajanová,
Zbigniew Wojciaszek

Współpraca:

Radosław Roszkowski,
Ph Dr Lubica Mazerová,
Franciszek Dendewicz,
Towarzystwo Historyczne Ziemi Prudnickiej,
Maciej Dobrzański,
Joanna Korzeniowska,
Marcin Husak,
Benedykt Chałupnik,
Ewelina Burtan-Trybuła
Ryszard Kasza
Anna Łoniewska

Partnerstwo:

Miasto Krnov, MIKS Krnov, Muzeum Krnov

Tłumaczenie:

Jaroslaw Radimersky

ISBN 978-83-962065-1-0

Skład i druk:

ZP SINDRUK, Opole
www.sindruk.pl
Nakład 1700 egz.

SPIS TREŚCI

Od wydawcy 7
Łukasz Kluza, Słowo wstępne 9
Łukasz Kluza, Losy ludności wysiedlonej z Kresów Wschodnich na Ziemię Prudnicką 11
Jan Roszkowski, Z dziennika burmistrza 31
Edmund Działoszyński, Wspomnienia 85
Stanisław Zgierski, Z wypracowania córki Joanny 89
Wanda Kasiniak, Mieszkanka Prudnika z kresowymi korzeniami 143
Kazimierz Pałka, Syn kresowej ziemi 147
Aleksandra Hadzicka, Rodzinna pamięć 275
Emilia Wolak, Najgorsza podróż życia 279
Jesika Jędrzejczak, Zasłyszana saga rodu obecnych Prudniczan 281
Karolina Lewicka, Historia mojej rodziny 283
Szymon Pajdo, Historia żołnierza – Józefa Dżugaja 289
Stanisław Dendewicz, Ludwik Rutyna – ksiądz, który na Kresy wracałby choćby piechotą 299
Ryszard Kasza, Nadwórniańskie korzenie rodzin Kaszów i Mandynów 317
Piotr Koźmiński, Od podlubelskiej wsi po mistrzostwo świata z Argentyną!
Niezwykła historia rodziny Foythów 327
Barbara Seidel, Szczepańscy z ulicy Szczepańskiej, Marynia Szczepańska, Przez zieloną granicę 333
Tadeusz Leduchowski, Wspomnienia 437
Janusz Stefanko, Rumno 463
Nessel Dorota, Rodzinna saga 483
Eva Čechová, Rozhovor s přímým potomkem Volyňských Čechů 489
Libuše Neugebauerová, Počájovský hrníček 499
Ludmila Čajanová, Rodinná Kronika 503
Ludmila Čajanová, Volyňští Češi – zachránci 555
Ludmila Čajanová, Historie vol Čechů 563
Ludmila Čajanová, Kultura na Volyni 575
Ludmila Čajanová, Kardinál Tomášek 583
Ludmila Čajanová, Návrat Volyňských Čechů 587
Ludmila Čajanová, Historie přesídlení Čechů na Volyň do Ruska 597
Ludmila Čajanová, Katolická komunita na Volyni - obec Martinovka 613
Ludmila Čajanová, Zvon ve Slezských Rudolticích 617
Ludmila Čajanová, Jan Bačovský 621
Zbigniew Wojciaszek, Češi na Volyni 625
Ludmila Čajanová, Potomci bývalých obyvatel z volyňské Ukajiny
se scházejí na česko-polské hranici 633
Ludmila Čajanová, Potomkowie byłych mieszkańców z wołyńskiej Ukrainy
spotykają się na polsko-czeskiej granicy 635
Zdjęcia powojennego Prudnika z archiwum Ryszarda Kaszy 637
Fotografie z archiwum Anny Łoniewskiej wnuczki Jana Bułkowskiego z Glinian
i Marii Romańczuk z Bałuczyna 709

Niestety, drugi kubek nie przetrwał, więc ten, który mam po babci Marii, pozostał osierocony. A chociaż jest pęknięty i nie nadaje się do normalnego użytkowania, ma u mnie swoje honorowe miejsce. Biorę go do ręki z wielką troską i szacunkiem, ponieważ wiem, że został podarowany z miłością, z miłością o niego dbano i przewędrował z moimi pradziadkami taki kawał świata, jak chyba żaden inny kubek na świecie.

Na koniec: Podstawa tej historii jest prawdziwa i taką zapewne opowiedziałaby kubek, gdyby umiał mówić. I kto wie, jakie jeszcze historie mógłby nam opowiedzieć. A ponieważ każda bajka powinna mieć szczęśliwe zakończenie, może kiedyś w przyszłości uda nam się „go rozgadać" i uzyskać jego świadectwo o tym, jak było naprawdę.

RODINNÁ KRONIKA

LUDMILA ČAJANOVÁ
VZPOMÍNKY NA VOLYŇ

Věnováno potomkům Boženy a Stanislava Bačových

Historie přesídlení Čechů na Volyň do Ruska

V roce 1860 nabídl ruský car Rakousku-Uhersku osidlovací možnosti ve Volyňské gubernii na Ukrajině. Rakouská vláda nabídku přijala a povolila vystěhování z českých zemí několika tisícům bezzemků a řemeslníků.

Mnoho lesů, luk a půdy bylo v jihozápadní Ukrajině (gubernie Volyňská) levně na prodej proto, že v roce 1861 bylo zrušeno nevolnictví. Šlechta nebyla schopna se rychle přizpůsobit novým podmínkám a výnosně své statky obhospodařovat. Carská vláda pak prodávala levně velkostatky, které konfiskovala polským šlechticům, kteří se účastnili osvobozeneckého povstání v roce 1863. Kromě toho podporovala přistěhovalectví z Evropy také proto, aby posílila proti polský živel.

Jedním z propagátorů tohoto vystěhovalectví byl František Palacký, který se v roce 1867 zúčastnil Všeruské etnografické výstavy v Moskvě. Spolu s ostatními členy české delegace byl přijat carskou vládou a samotným carem Alexandrem II. Technických záležitostí přesidlování se ujal správce jednoho ze schwarzenberských panství, František Přibyl z Třeboně. Spolu s bývalým učitelem Josefem Oličem zakoupili velkostatek Hlinsk v Rovenském újezdě o rozloze 1 797 ha. Statek rozparcelovali a prodali. Češi přicházeli do míst směrem na Lvov, Luck, Dubno, Rovno, Žitomír apod. Mnohým osadníkům byl místo půdy prodán les a ten si sami museli úmornou dřinou a krvavým potem proměnit v pole.

Velká vlna přistěhovalců přišla na Volyň v roce 1868. Tehdy mělo Rusko s Rakouskem společnou hranici, přistěhovalci tam mohli dojet vlakem, nebo koňským spřežením a to trvalo nejdéle 6 týdnů. Konečná pohraniční stanice se jmenovala Brody. Některé rodiny byly velmi chudé a neměly ani na zaplacení cestovného Ti nejchudší šli pěšky a svůj „majetek" si vezli na trakaři.

Koupi půdy a lesů konkrétně pro obec Martinovka údajně vyjednával Josef Dvořák, kovář z obce Vitojeves. On také podepsal jménem všech smlouvu pořízenou před carským notářem v Rovně dne 23. 11. 1873. Byla přeložena do češtiny. Prodávající byl polský šlechtic A. J. Porčinský z Novosilek. Bylo zakoupeno 278,96 ha

Po příjezdu mělo 20 rodin obce Martinovka k ubytování jednu velkou dřevěnou chatrč. První zimu strávili kácením lesa, na jaře vykopávali pařezy. Do této „půdy" pak zaseli první obilí. Studna tam nebyla, pro vodu chodili do 2 km vzdáleného potoka. Byl nedostatek chleba, obuvi, šatstva. Děti i dospělí chodili bosí, dokud nenapadl sníh. Tatínek rád citoval vzpomínky své babičky: „Ráno uvařila hrách, nasypala nemaštěný do zástěry a šlo se do lesa. Pověsila zástěru na strom v hloubi lesa a řekla: až se k ní dopracujeme, tak budeme obědvat. A ten oběd byl hrách…"

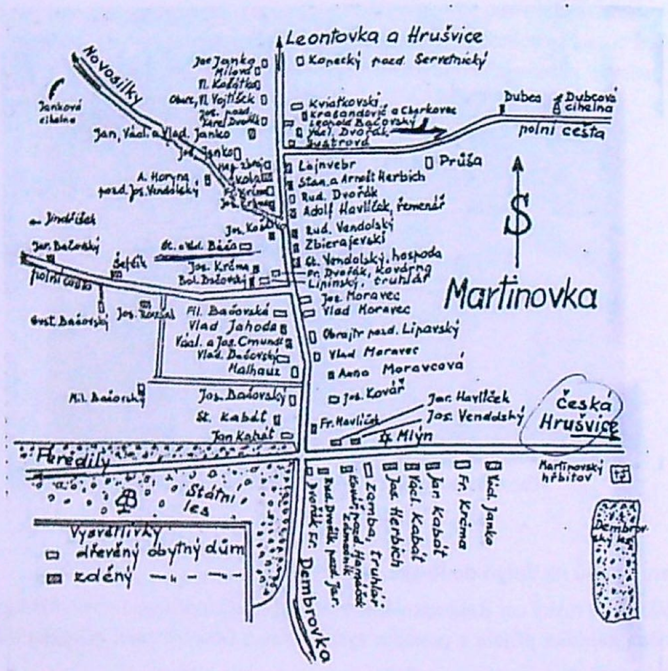

Plán Martinovky

Již v roce 1868 se na Volyni usídlilo 126 českých rodin. V prvních deseti letech to bylo více než 100 českých obcí.

24. září 1870 přijali tito imigranti slavnostně ruské státní občanství.

V roce 1875 bylo na Volyni 2 190 českých rodin a v roce 1878 celkem 2 636 rodin se 13 255 osobami.

Ze života prarodičů

Rodokmen rodiny Bačových je doložen až do roku 1580. Podle archivních materiálů to byli poddaní pánů z Boskovic, kteří se v 15. stol. přestěhovali na Svojanov (v oblasti Poličky) a s nimi odešel i rychtář z Bačova (Bačov byl součástí Boskovic). Tak vznikl rod Bačových.

Bratr mého dědečka Václava – Josef – se oženil s Marií Daňhelovou z Vestce u Příbrami. Její matka byla rozená Hacaperková a její rodokmen sahá až ke dvoru českého krále Václava II. (1271-1305).

Předkové Stanislava a Boženy Bačových tedy pocházeli z kraje kolem Poličky. Byla to chudá a hornatá krajina, proto se vydali na Volyň, hledat úrodnou půdu.

Tak se některé z pěti dětí Antonína Báči (1794-1859) a Anny Křibské (1798-1863) rozhodly pro přesídlení.

S prvními přesídlenci přijel Václav Báča (1832-1897) s manželkou Johannou Svobodovou (1832-1897), původem z Manovy Lhoty. Zde se jim narodil syn Václav Báča (3.7.1876 ve Špakově)), který si vzal za manželku Marii, roz. Dvořákovou (7.7.1875), vdovu po zemřelém panu Krčmovi z Martinovky, se

kterým měla dvě děti, syna Josefa Krčmu a dceru Marii, provdanou Dvořákovou. Spolu s Václavem žili na Martinovce a měli ještě 7 dětí: Annu, Kristýnu, Václava, Aloisii a Stanislava, dvě děti, Ludvík a Anežka, zemřely na tuberkulózu.

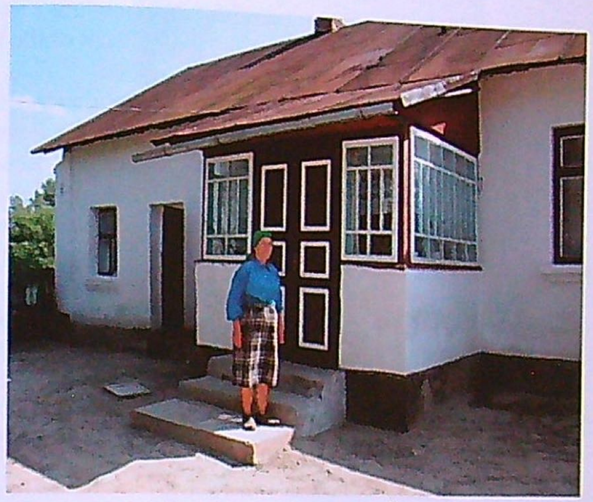

Rodný dům Václava Bači ve Velkém Špakově - dnes

Můj otec Stanislav byl nejmladší (nar.1912 na Martinovce). Na svého zemřelého bratra rád vzpomínal: „Ráno jsem k Ludvíkovi vždycky vlezl do postele pod peřinu a povídali jsme si…."

Rodina Václava Bači, v níž můj tatínek vyrůstal, nebyla příliš bohatá. Dědeček Václav hodně šetřil, aby si mohl čas od času přikoupit kousek půdy. Přivydělával si krejčovstvím. Uměl dobře šít, šil ještě v Rusíně. Když měl kabát už obnošený, tak ho obrátil na ruby a celý znovu přešil. Jako dítě jsem obdivovala jeho veliké nůžky, které si přivezl z Volyně. U něho se učili „krejčovině" mnozí mladí chlapci, např. i můj pozdější strýc Stanislav Herblich. Naučil šít také svou nejstarší dceru Annu, která se provdala za Jaroslava Havlíčka. Ten zahynul ve 2. světové válce v bojích u Dukly, pravděpodobně ve Vrocance. V Československu se Anna Havlíčková se svými dvěma dcerami Kristýnou, Annou, rodiči a bratrem Stanislavem nastěhovala do Rusína, kde jí můj otec jako vdově pomáhal.

Anna Havlíčková uprostřed

Její dcery, Anna s Kristýnou

Tatínkovy sestry Kristýna a Alois ie

Protože Češi měli ruské občanství, museli narukovat do vojenské služby. Car Alexandr II. ji z původních pětadvaceti let sice zkrátil na „pouhých" 6 let, ale dědeček Václav se tak stal účastníkem Rusko-japonské války, která vypukla v roce 1904. Se zatajeným dechem jsme naslouchali jeho vyprávění o dlouhé, tříměsíční plavbě po moři z Oděsy přes Suez kolem Indie až do Vladivostoku . Z této jeho anabáze se zachovala působivá fotografie s razítkem: Nikolsk Usurijskij. Na fotce vidíme dědečka jako šarmantního mladého muže s knírkem spolu s dalšími vojáky v bílém námořnickém stejnokroji.

Václav Bača (1. vlevo nahoře)

Dědečka neminula ani 1. sv. válka. V obci byli mobilizováni všichni muži do 42 let. Z Martinovky nastoupilo do ruské armády celkem 21 mužů. Někteří z nich vstoupili dobrovolně do čs. legií. Ve válce padl Josef Mangolt, oba dědečkové (také maminčin otec Leopold Bačovský) byli zraněni.

Jako děti jsme s obdivem sahaly na dlouhou jizvu po kulce, která těsně škrtla kůži na spánku. Dědeček Václav nám přitom říkal: „Stačilo půl centimetru a dnes jsem tu s vámi nebyl…však jsem se něco namodlil!"

V roce 1915 se fronta přiblížila asi na 7 km k obci Martinovka a stála tam celkem devět měsíců. Obyvatelé byli vyzváni k evakuaci, ale odmítli. Spali v zemljankách, domy obsadili vojáci. Když se fronta hnula směrem na západ, byli v obci umístěni rakouští zajatci, mezi nimi i jeden Ital.

Babička v tu dobu projevila značnou dávku odvahy. Dozvěděla se, kde zrovna sídlí pluk jejího muže, vzala tříletého Staníka a vezla ho ukázat tatínkovi, který ho už dlouho neviděl.

Dědečkovy příběhy z války byly ještě drastičtější, než pozdější filmy z amerického divokého západu. Během 1. sv. války se tvořila Rudá armáda, tvořily se revoluční bolševické gardy, které carské vojáky nemilosrdně likvidovaly. Stahování kůže zaživa, vyřezávání masa a vnitřností z těla apod. bylo na denním pořádku. Probíhala také polsko-sovětská válka, takže konec 1. sv. války nepřinesl žádoucí mír. V roce 1919 byl v obci polský pluk. Několik poddůstojníků se v obci oženilo a dva z nich tam zůstali natrvalo. Josef Zbierajevski a Josef Kviatkovski. Po válce připadla západní část Ukrajiny včetně Volyně Polsku. Bylo to pro volyňské Čechy nejpříznivější období jejich pobytu v cizině.

Rozvoj vesnice

Kolem roku 1880 již většina osídlenců bydlila ve vlastních dřevěných domcích. Kolik bídy, utrpení a úmorné dřiny je stály tyto slaměné střechy nad hlavou! V roce 1885 se v obci objevila první mlátička a žentour. Koupil ji Josef Lajnvebr. Doposud se mlátilo cepy. Aby žentour lépe využil, zřídil si stroj na louskání prosa, obecně zvaný jahelna. V témže roce vypukl v obci požár, který zničil asi 6 domů. Po stránce správní patřila Martinovka pod obec Hrušvice, kde sídlil starosta. V roce 1887 se však obec osamostatnila. Prvním starostou byl zvolen Josef Bačovský . Střídali se po šesti letech, ale Jan Janko, syn Jana, spravoval obec plných 15 let, tj. do roku 1914. Za války a v revolučních dobách se starostové střídali téměř každý měsíc.

Kolem roku 1880 začalo v obci vyučování. Chodilo se k Josefu Dvořákovi, který měl největší dům. Prvním učitelem byl Zigmund, pocházel odněkud z Čech. Když odešel, našli si občané dalšího učitele. V roce 1890 zde působil 25letý Čech z Prahy, jménem Linka. Dosud se učilo jen česky. Linka však začal vyučovat také rusky. Učitele vydržovala celá obec. Platilo se obilím. Pokud byl učitel svobodný, stravoval se dům od domu, nebo mu jídlo nosili – podle dohody. Po odchodu učitele Linky děti chodily do sousedních obcí. Do České Janovky nebo do Novosilek, kde byla ukrajinská škola.

V roce 1888 si občané zřídili hřbitov, na němž byla kolem roku 1925 postavena kaple.

Stav hřbitova a kaple v roce 2012

Vysvěcení opravené kaple a hřbitova 2019

Kolem roku 1898 byla v obci založena první chmelnice. Založil ji František Bačovský (dědeček mé matky).Chmelnice rostly jako houby po dešti a s nimi rostl i blahobyt.

Kolem roku 1908 se v obci začaly stavět první zděné domy. Cihly se kupovaly v sousední obci Dembrovka u pana Kubína, který měl cihelnu již asi 20 let. V roce 1912 postavil starosta Janko první cihelnu na Martinovce. Josef Vendolský, syn Jana postavil velkou zděnou hospodu s tanečním sálem, která se stala kulturním střediskem pro celou obec. Ve dne pracoval na poli, večer obsluhoval hosty.

V roce 1913 byla zahájena stavba obecní školy. Do vypuknutí 1. sv.války stačili alespoň pokrýt střechu, dokončena byla až na konci války. Od roku 1920 se ve škole učilo polsky až do roku 1933, kdy učitel Denysiuk zavedl češtinu jako předmět. Školní budova byla skutečně výstavní a stojí na Martinovce dodnes, i když se v ní již nevyučuje.

Martinovská škola dnes

Žáci před školou

Roku 1920 postavili občané Leopold Bačovský (maminčin tatínek), Hnídek a Šustr motorový mlýn se dvěma páry válců a jedním kamenem.

Uprostřed dole Anna Havlíčková, za ní Marie Bačová. 3. zleva nahoře Irenka Pavlínová, uprostřed Ludmila Bačovská.

Hmotné postavení českého obyvatelstva se postupně zlepšovalo. Za chmel se dobře platilo, a to zlatými rubly, ostatní zemědělské produkty také nebyly laciné. Byla to doba těsně před světovou krizí. Katastr obce se rozrůstal. V letech 1923–1930 bylo přikoupeno asi 150 ha polí a lesů od sousedních obcí. Průměrná cena za 1 ha byla 416–666 zlatých rublů, podle bonity půdy a dle dohody. Po roce 1930 kupní síla klesla, zmizely z oběhu i zlaté ruble, cena půdy začala stoupat až na 2500 zlotých za 1 ha. (Kurs mezi rublem a zlotým byl přibližně v poměru 1 : 5). V roce 1940 obsahoval martinovský katastr kolem 495 ha půdy. Nutno si však představit, kolik odříkání, potu a dřiny bylo skryto v tomto čísle.

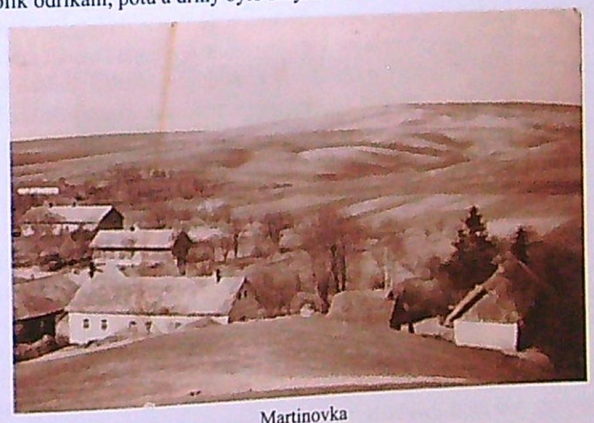

Martinovka

Společenský život na Martinovce

„Začátky spolkového života jsou nerozlučně spjaty se jménem obětavého Josefa Havlíčka, martinovského truhláře…“ píše Jiří Hofman ve své první „Kronice obce Martinovka“ (z roku 1950). Jeho přičiněním byla v obci založena Česká matice školská (ČMŠ), objevily se první české noviny atd. Pro nedostatek zájmu z řad občanů ČMŠ brzy zanikla, ale byla nahrazena založením divadelního kroužku. Prvním režisérem byl polský učitel Tvardovsky. První divadelní představení na Martinovce se hrálo v sále hospody Josefa Ven-

dolského. Byla to polská hra „Ciotka na wydaniu"-„Tetička na vdávání". Následovaly ještě další dvě polské hry. Za získané peníze byl pořízen nějaký materiál na jeviště a koupila se opona za 60 polských zlotych, kterou maloval malíř Modest z Novosilek. V této době již přijížděli do Martinovky z Čech katoličtí misionáři a jeden z nich, Ondřej Křenek, přivezl také českou divadelní hru „Pýcha předchází pád". Režii této hry převzal Václav Bača, syn Václava a byla provedena s velkým úspěchem. Byla to první česká divadelní hra na Martinovce.

V roce 1928-29 byl založen Sbor dobrovolných hasičů. Předsedou se stal Josef Lajnvebr, cvičitelem Arnošt Herblich, pokladníkem František Krčma, tajemníkem Josef Zbierajevski. Sbor převzal do své péče i divadelní činnost a dokončil zařízení jeviště. Režie se ujal František Havlíček.

V letech 1932-33 byla postavena hasičská zbrojnice, koupena stříkačka, sudy a vozy na vožení vody. Vozu od stříkačky se také používalo jako smutečního povozu při pohřbech nebo při svatební tradici „zastavování" ženicha a svatebčanů.

Hasičská zbrojnice

Zbrojnice v roce 2012

Dne 18. 8. 1932 byla na faře v Hrušvici založena „Skupina katolické mládeže", která měla později velký vliv na společenský život mládeže. Zakladateli byli: polský farář Stanislav Jadczyk, český kněz Josef Stříž, misionář ze Staré Bělé u Ostravy, dr. Drobný z Brna a Jindřich Dušek. Centrum bylo v Hrušvici a v jednotlivých obcích byly pobočky.

Zároveň s misionáři přijížděli z Čech i další kulturní pracovníci. Přiváželi české knihy na vybavení knihoven, obstarávali zasílání časopisů, divadelních her a hudebních skladeb. Na Martinovce tak vznikla knihovna o 150ti svazcích.

Skupina katolické mládeže. Vlevo vedle kněze Stanislav Bača

Náboženský život a stavba českého kostela

Po 1. sv. válce žila celá farnost a s ní i obec Martinovka velmi intensivním náboženským životem. Katolické náboženství bylo pokládáno za státní a podporováno polskou vládou.

V sousední, převážně ukrajinské obci Hrušvice, stála kaple, kde se shromažďovali k bohoslužbám katolíci čeští i polští z celého okolí. Podle staré kroniky stál na tomto místě v roce 1756 kostel, postavený Janem Nepomukem Kamieńskim, v roce 1809 postavil novou kapli Mikuláš Jelovicki, současná kaple byla postavena v roce 1852 Janem Tomaševičem. Všichni jmenovaní byli polští šlechtici.

V roce 1923 došlo k dohodě mezi biskupem z Lucka a z Olomouce, a tak bylo povoleno českým kněžím přijíždět do Hrušvice. Především to byli kněží z Čech: dr. Klement Žůrek, Josef Stříž a Ondřej Křenek. Tito kněží byli také prvními propagátory stavby nového kostela. Avšak konkordátem uzavřeným mezi Vatikánem a polskou vládou dne 10. 1. 1925 byla zakázána duchovní činnost kněží, kteří nebyli polskými státními příslušníky. Tak zůstala kaple a farní budovy prázdné. Občas dojížděli kněží ze sousedních polských farností. Teprve 1. 9. 1927 obsadil lucký biskup faru mladým aktivním knězem Stanislavem Jadczykem. Češi by zde však rádi viděli kněze českého a dokonce sbírali podpisy se žádostí o dosazení českého kněze. Biskupským výnosem z téhož roku byla ustanovena polská farnost, do které patřily tyto obce: Dembrovka, Dědkovice, Kolonie Dědkovice, Hrušvice, Kolonie Janovice, Česká Janovka, Kardaš, Martinovka, Novosilky, Ploska, Pokosy, Serednyj Háj, Špakov Malý, Špakov Velký. Celkem bylo ve farnosti asi 1200 katolíků Čechů a Poláků. Z toho bylo 90 % Čechů.

Myšlenka na stavbu nového českého kostela zapustila velmi hluboké kořeny, protože ještě téhož roku dne 18. 9. byl vybrán Komitét (výbor) pro stavbu kostela v Hrušvici. Byly tam zastoupeny všechny obce z celé farnosti.

Byla zorganizována dobrovolná sbírka s daní podle vlastnictví pozemku a domu. Na započetí stavby bylo vybráno 18 000 polských zlotých. Dne 2. 7. 1928 byla stavba zahájena. Stavba byla zadána Školezednických učňů v Křemenci. Dne 6. 10. 1929 byl posvěcen základní kámen a zakládající akt byl zazděn v rohu hlavního oltáře. V roce 1930 přišla hospodářská krize a tak stavba pokračovala velmi pomalu. Přesto byla dne 18. 8. 1930 úplně dokončena. Celkový náklad činil kolem 60 000 polských zlotých, který celý uhradili farníci.

6). Tynkowanie kościoła wewnątrz
w latach służył ks. Jadczyk i pastwiskier
Jadczyk Hajdański.

Dne 28. září 1930, na svátek sv. Václava byl kostel vysvěcen biskupem Adolfem Szelažkem za ohromné účasti věřících, duchovenstva a představitelů státní správy. O zdárný průběh stavby se nejvíce zasloužil kněz a místní farář Stanislav Jadczyk.

Mezi významné sponzory stavby patřili:Vladimír Vik z Hrušvice, který zaplatil vstupní dveře, Gustav a Aloisie Bačovští z Martinovky, kteří darovali peníze na zakoupení všech dvanácti velkých oken, Jan Míla zakoupil velký zvon, který byl později převezen do vlasti. Kostel i farnost byly zasvěceny sv. Václavovi, patronu české země.

Oltářní obraz

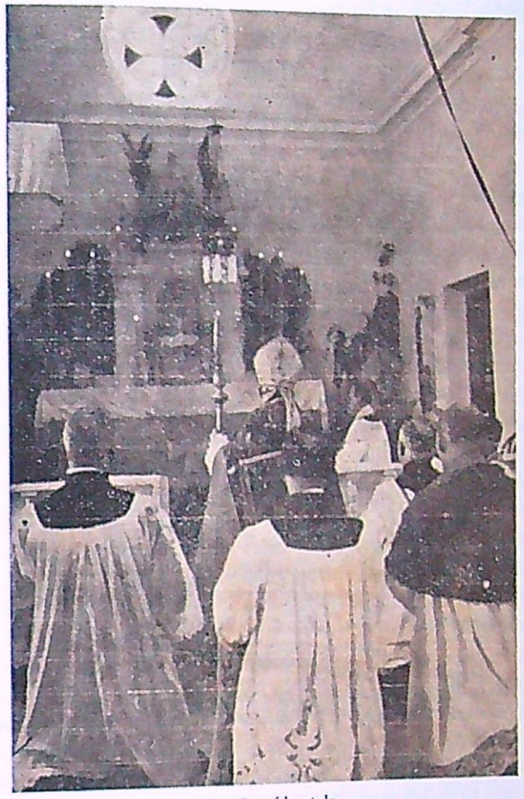

Vysvěcení kostela

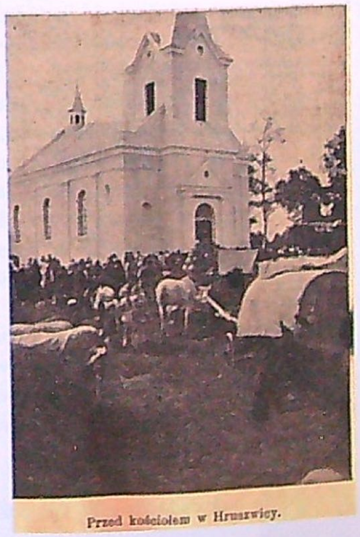

Kněz Jadczyk v novém kostele

Vzpomínky mého tatínka, Stanislava Bači

Obec Martinovka byla převážně katolická, celkem70 domů, rodiny byly vícečetné, takže lze odhadnout asi 300 obyvatel. V době mého dětství patřila obec pod polskou farnost Kliváň (Klevaň) asi 22 km vzdálenou. Moji rodiče tam v neděli a ve svátek dojížděli většinou vozem, někdy i pěšky. Můj tatínek vstával ráno velmi časně, aby došel včas na mši. Ve Varkovicích, asi 10 km vzdálené obci, byl také katolický kostel, později převzat pravoslavnou církví. Po 1. sv. válce byl navrácen Polákům Ačkoliv jsme nepatřili do této farnosti, mnozí chodili na mši také tam. Občas dojížděl kněz do hrušvické kaple, kam mne brali rodiče s sebou. Fara byla zpočátku neobsazena, ale byla v dobrém stavu a patřilo k ní sedm hektarů půdy. Když mi bylo 16 let, z podnětu kněze Jadczyka jsem se začal učit hrát na harmonium u polského varhaníka, kterého si pozval k sobě na faru a živil ho.

České misionáře si pamatuji od svých asi 10-12ti let, u jednoho z nich jsem byl u 1. sv. zpovědi. Pak jezdili další, ale nejvíce se nám věnoval P. Stříž. Vzal si 6 měsíců dovolené a sloužil v českých obcích. P. Křenek ho vystřídal opět na 6 měsíců, obohacoval náš duchovní život nácvikem českých písní, např. „Sbohem, má radosti", „Otče náš, vyslyš nás" a večerními modlitbami, k nimž jsme se 1x týdně scházeli ve škole na Martinovce. Od něho jsem dostal nabídku, abych šel studovat do Čech, ale rodiče mi to nedovolili. Po půlroční výuce na harmoniu jsem začal hrát při mších sám.

Mezitím už probíhala výstavba hrušvického kostela. U příležitosti položení základního kamene se konala velká slavnost, které se zúčastnilo mnoho lidí bez rozdílu náboženského vyznání, především velké množství Čechů, jako projev soudružnosti, ale i Poláci. Také Ukrajinci, kteří vesměs v Češích viděli svůj vzor. Češi z Dětkovic zakoupili pro nový kostel harmonium, které jsem později ze zničeného kostela zachránil a přivezl do Čech. V současnosti je v držení P. Krejzy z Liptaně. Farníci dávali na kostel nejen peníze, ale i vlastnoručně kopali základy.

Z podnětu českých katolických misií (pod vedením laického bratra ze Žatce pana Duška), bylo založeno Sdružení katolické mládeže. Já jsem dostal za úkol sezvat všechny mladé lidi ze všech osmi obcí náležejících k hrušvické farnosti a tam na faře proběhla ustavující schůze, kde jsme se dohodli o náplni naší práce. Hlavním cílem bylo vnášet křesťanského ducha do veškerého dění v každé obci a povznést jejich kulturní život, ale i český jazyk. Sdružení se také podílelo na činnosti ochotnického souboru, přičemž nám velmi pomáhal polský učitel Tvardovsky a jeho žena, která dělala nápovědu. Hráli jsme tyto české hry: Paličova dcera, Srdce a prsten, Stržený kříž, Cikánčina pomsta, Bílá myš, Pýcha předchází pád…

Nácvik i samotné představení pro nás znamenaly obrovskou školu českého jazyka a kultury. Nejen pro samotné herce, ale i pro diváky. Tento ochotnický soubor režíroval také můj bratr Václav, později i já. Zpočátku jsme neměli kulisy, tak jsme namalovali obrazy na papíry připevněné do dřevěných rámů. Později jsme měli už krásné kulisy na plátně, představující potřebné prostředí – les, vesnici atd. Měli jsme i oponu na válci. Představení byla velmi oblíbená a přispívala ke sjednocení občanů všech okolních obcí, kteří bez ohledu na náboženské vyznání a národnost navštěvovali naše představení a utvrzovali se ve vzájemném přátelství. Po představení jsme se hned nerozešli, ale zůstali jsme pospolu a zpívali české písně, např. Šedesát let ušlo…. Úvodem před každým představením byla tato píseň, která se stala jakousi naší znělkou: „Byl jsem též v Petrohradě, po Volze jezdil jsem, i po ruském prospektu jsem se též procházel. Ať krásnou řeku Něvu, již kryje sníh a led, spatříš-li ruskou děvu, srdce ti bije hned. Však platno nic, má nejlepší je slast, naše zlatá Praha, naše česká vlast."

Zvláště poslední slova dojímala přítomné k slzám a rozněcovala vlastenecké city. Sál byl vždy plný až k prasknutí, i když se hrálo při svíčkách. Vzpomínám si, jak všichni obdivovali, když jsme ve hře Cikánčina pomsta zaranžovali cikánské tábořiště s ohněm, nad nímž visel velký kotel, z něhož se kouřilo. Rozsvítili jsme totiž baterky, obalili červeným papírem, což téměř věrně simulovalo hořící oheň a do kotle jsme nalili vařící vodu. Iluze byla téměř dokonalá.

O přestávkách mezi jednáními hrála hudba.

Po ukončení hry šli herci společně na večeři a pak se vrátili i s hudebníky do sálu, kde pokračovala taneční zábava, trvající často až do rána.

Sdružení katolické mládeže a místní hasičský sbor se podílely na různých oslavách církevních i státních svátků. V Martinovce bylo asi 30 členů Sdružení katolické mládeže a 40 hasičů.

U příležitosti státního polského svátku 3. května šli nejprve všichni společně na mši. Jednou se této slavnosti zúčastnil i vojt polského polookresu – gminy. Mládež a hasiči zorganizovali sportovní odpoledne na lukách za kostelem. Soutěžilo se v lehké atletice, v běhu, házení granátem, oštěpem, skoku do dálky i výšky. Pro malé děti zase připravil program místní učitel. Tento polský představitel si vše prohlédal a když viděl, že patřím k organizátorům, přistoupil ke mně a řekl: „Tak Češi nám oslavují náš polský svátek. A kde jsou naši Poláci?"

S Poláky jsem zažil později poněkud horší zkušenost. Návštěvu Martinovky ohlásil starosta powiatovy (okresní předseda). Přivítali jsme ho místní kapelou a čekali, jakou zprávu nám přináší. To už bylo těsně před vypuknutím 2. sv. války, kdy hrozilo obsazení pohraničních území Československa. Jaké bylo naše překvapení, když jsme z jeho úst uslyšeli, že „Poláci bydlí na pískách, zatímco Češi si mažou krajíc na obě strany… A že prý se to bude muset změnit…" Značně se nás to tenkrát dotklo, protože jsme vždy žili s Poláky ve shodě a neexistovala mezi námi sebemenší nevraživost.

Významným kulturním počinem byla martinovská kapela a pěvecký sbor. Kapelníkem byl František Dvořák, můj švagr, který byl vojenským kapelníkem a po návratu z vojny zorganizoval kolem sebe 14ti člennou dechovku. On sám nejen hrál na barytonovou trubku, ale také skládal hudební skladby. Některé z nich se po reemigraci do Československa hrály v rozhlase. Kapela hrávala nejen na Martinovce, ale i v okolí na všech poutích, zábavách, svatbách a samozřejmě také o svátcích v kostele, kdy doprovázela svou hudbou bohoslužby. Švagr vedl pěvecký sbor, který se scházel většinou na Martinovce u nás doma a nacvičoval nejrůznější liturgické zpěvy. Velmi oblíbená byla Rybova Česká mše vánoční, kterou nám dovezli čeští misionáři a švagr ji s námi nacvičil. Byl jsem dojat přímo k slzám, když jsem ji letos zde (v roce 1994) na Štědrý den slyšel z televizního půlnočního přenosu: "V Betlémě, Pán Země….Mesiáš dnes přišel k nám…"

Při mších lid běžně zpíval písně polské, protože do hrušvického kostela chodili i Poláci. Náš český pěvecký sbor však zpíval pouze česky. Polský kněz Jadczyk, který byl mým výborným přítelem, se někdy pokoušel i o české kázání, ale říkali jsme mu, že se nemusí namáhat, že mu rozumíme dobře i v polštině. Vyprávěl mi, že jednou za ním přišly dvě polské ženy a stěžovaly si, že se v kostele zpívá česky, že by si měl najít polského varhaníka. Se smíchem mi líčil, jak jim odpověděl: „Já už jednoho biskupa mám, tak nepotřebuji poslouchat dalšího". Zval mě často po mši na oběd a pak mě šel doprovodit k nám na Martinovku. Hlavní cestou to bylo asi 5 km, ale my jsme chodili zkratkou lesem, asi 3 km. Sedli jsme spolu na pařez a probírali nejrůznější témata, týkající se našeho tehdejšího života, náboženského i světského. Také mi pochválil výběr mé nastávající manželky, Boženy Bačovské, se kterou jsem dne 28. 2. 1935 uzavřel sňatek v kostele v Hrušvici.

Místní hajný věnoval jednou plný koš smrčků, abychom si je vysázeli k okrášlení prostoru kolem kostela a fary. Já jsem si později koupil kolo a jezdil do kostela na kole. Někdy jsem se opozdil a pan farář už mě vyhlížel ze dveří a volal: „Stašku, pospěš si, už je čas!" Nikdy nezačal sloužit mši dříve, dokud varhaník neusedl na své místo. Taky mi říkával: „Hraj si, co chceš, ty jsi pánem na „guře" a já u oltáře".

16. května jsme slavili svátek sv. Jana. Na Velkém Špakově byla v tu dobu pouť u kříže na rozcestí ve vesnici (naproti škole). Této pouti se jednou zúčastnil misijní kněz P. Stříž. Kousek za vesnicí na lukách byl pomník sv. Jana Nepomuckého, k němuž šlo po mši od kříže procesí. Protože zde často byla bažina, položili na ni místní obyvatelé žebřiny z vozů a na to nakladli větve, aby procesí mohlo přejít. P. Stříž se před tímto provizorním mostem zastavil a řekl: „A tady máme před sebou Karlův most…" P. Stříž také velmi usiloval o sblížení katolických a pravoslavných Čechů na Volyni. V Martinovce stála u školy zvonička, kam chodila babička Dvořáková zvonit „klekání". To byl podnět pro většinu obyvatel k modlitbě „Anděl Páně", kterou se modlívali doma v soukromí. V adventu a v době postní bylo také ve většině rodin zvykem modlit se každý večer společně růženec. Můj otec, poměrně náruživý kuřák fajfky, si však toto potěšení v době postní odřekl.

Pouti patřily k nejoblíbenějším společenským událostem. První pouť se slavila 8. září, což byl sváteční den pro celou obec. Příbuzní a přátelé se sjížděli, radostná atmosféra ovládala celou vesnici. Nikdo nepracoval, znesvěcení svátku prací se pokládalo za velkou ostudu. V 11. hodin dopoledne se všichni svátečně oblečení svorně sešli v v hrušvickém kostele ke mši svaté. Po návratu z kostela následoval slavnostní oběd a posezení s příbuznými a hosty u bohaté tabule. Každá hospodyně napekla a navařila to nejlepší. Večer se šlo na taneční zábavu, kde se všichni veselili až do rána. Přicházely i matky s dětmi, které kladly své malé děti v hospodě v kuchyni do postele, kde děti bez nějakých větších problémů spaly, zatímco matky si šly zatancovat. O posvícení to bylo vlastně totéž, jen pro večerní zábavu se ujal speciální termín „pěkná".

Jak je vidět, náš náboženský život byl úzce propojen s naším každodenním konáním. Proto také, když mi jako starostovi obce Rusín v Československu při normalizačních prověrkách v 70. letech po sovětské okupaci položili otázku, proč chodím do kostela, odpověděl jsem: „Katoličtí kněží a katolická církev v Československu byli jediní, kdo o nás – českou menšinu na Ukrajině – projevil zájem, kdo se staral o naši kulturu, kdo nám pomohl uchovat si český jazyk, pěstoval v nás vlastenectví a ušlechtilost ducha.."

Když začala 2. sv. válka a naše území bylo připojeno k Sovětskému svazu, nastala pro nás zlá doba, kdy si nikdo nebyl jist životem. Začaly se organizovat ukrajinské gardy usilující o samostatnou Ukrajinu. Mezi ukrajinským obyvatelstvem se vynořila spousta darebáků, zlodějů, dokonce i vrahů, kteří pod záminkou příslušnosti k Banderově armádě terorizovali ostatní obyvatelstvo, vyvražďovali polské spoluobčany, takže polští kněží museli uprchnout. Český kostel byl uzavřen, bohoslužby se tam nekonaly. Brzy se stal terčem zájmu nejrůznějších lupičských band. My jsme se scházeli k modlitbám v martinovské hospodě, kde nám několikrát sloužil mši jeden neznámý kněz, Polák, který se však skrýval, na faře nebydlel. Fara byla záhy úplně vydrancována, nakonec ji někdo podpálil. V době, kdy jsme se už chystali k návratu do Čech, navštívil jsem ještě náš hrušvický kostel. Byla to neradostná podívaná. Uvnitř vše zpřevraceno, rozházeno, obrazy zničeny, veškeré cennosti byly uloupeny, na zemi se válelo všechno možné a mezi tím jsem spatřil naši kostelní kroniku. S radostí jsem ji uchopil jako vzácný poklad a odnesl si ji domů. Do kostela jsem se vrátil ještě několikrát, snažil jsem se zachránit alespoň to málo, co tam zbylo. Lidé byli zastrašení zvěrstvy, která na nich banderovští bandité páchali, a tak jsem nenašel nikoho, kdo by mi pomohl snést z kůru harmonium. Vlekl jsem ho na řemeni na zádech schod po schodku dolů sám. Toto harmonium s námi přicestovalo až do Československa. Zároveň jsem dovezl do vlasti obraz sv. Václava, několik kněžských ornátů a komží. S pomocí dalších spoluobčanů byly zachráněny i dva zvony. Jeden ze zvonů je umístěn v kostele v Kynšperku/Ohří a jeden ve Slezských Rudolticích. Kněžské oblečení se bohužel za ta léta znehodnotilo. Můj tatínek si přivezl modlitební knížky, český misál a českou bibli. Mé vlastní harmonium zůstalo v našem domě na Martinovce na půdě.

(Rozhovor zaznamenán o vánocích 1994)

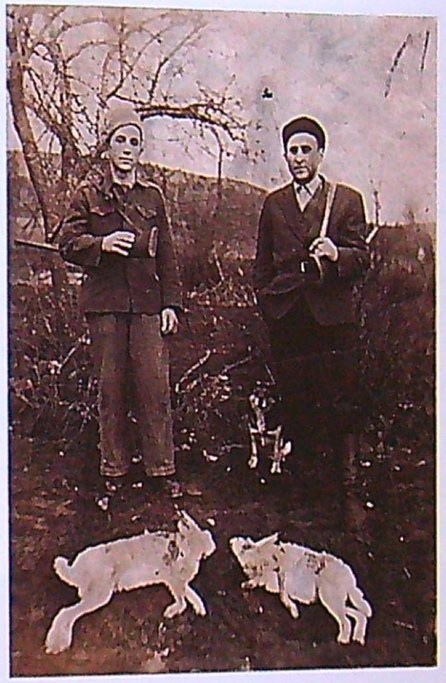

Myslivci V. Vendolský a St. Bača na lovu.

Rodina Bačovských

Jedni z prvních přesídlenců na Volyň. Manželé Duškovi s dcerou Marií (vlevo), později provdanou za Leopolda Bačovského

Se svou první ~~dcerou Annou~~ ženou Marií S dcerou Annou

Moje maminka Božena Bačová, rozená Bačovská (nar. 8. 5. 1918 na Martinovce), byla dcerou Leopolda Bačovského (nar. 12.7.1890 na Martinovce). Její pozdější nevlastní bratr Jiří Hofman vzpomíná na svůj život v rodině Leopolda Bačovského ve své knize „Jak ten můj život šel":

Rod Bačovských pocházel z Bohuňova v okrese Polička. Dva bratři – František Bačovský a Josef Bačovský se přistěhovali na Martinovku v roce 1870. Josef měl syna Františka.

(František byl dědeček mé maminky Boženy). Oba, pradědeček i dědeček, byli velkými a dobrými hospodáři.

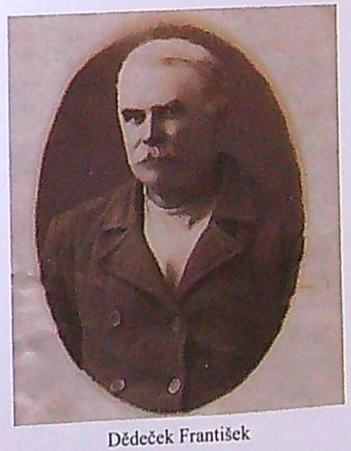

Dědeček František

Dědeček František byl velmi podnikavý. S volyňskou výpravou se zúčastnil Všesokolského sletu v Praze (asi v roce 1929). Odtud si přivezl nejen spoustu krásných zážitků, ale i poznatků z moderního hospodaření, pěstování chmele a cukrové řepy, které pak uplatňoval na Volyni. Zděděné pozemky o výměře asi 30 ha odkázal svým dvěma synům, Leopoldovi a Františkovi. Pro další své syny (Josefa, Gustava a Adolfa) zakoupil pozemky a lesy v sousedním katastru. Adolf však brzy zemřel, otrávil se jedem připraveným na lišku. Gustav zemřel v nemocnici jako československý voják v Kamenci Podolském v roce 1944. Syn Ludvík byl nesvéprávný. Je zachycen na fotografii rodiny Leopolda Bačovského z roku 1918.

Na Volyni se rody bratrů Bačovských tak rozvinuly, že v roce 1947 reemigrovalo do vlasti více než dvacet pět rodin toho jména a další dva muži padli ve válce.

V roce 1925 Leopold Bačovský ovdověl. Jeho žena Marie, rozená Dušková (nar. 8. 3. 1890 na Špakově), skonala a zanechala mu osm sirotků. Nejmenšímu Stanislavovi bylo asi půl roku, Boženě pět, nejstarší Anně necelých dvanáct let, mezitím ještě Boleslav, Vladimír, Jan, Marie (provdaná Herblichová) a Emilie (provdaná Šindelářová).

Druhá Leopoldova manželka Antonie, rozená Cmuntová, o tom vypráví: „Když jsme s bratrem Josefem Cmuntem přijeli na Martinovku, tak si mne děti okamžitě získaly tím, že se mne ty malé doslova držely za sukně a nejstarší Anička se mne jako mámy ptala, jak a co má uvařit a udělat…. Neměla jsem to svědomí od nich již odejít". Zůstala, ona, sotva dvaadvacetiletá u muže o patnáct let staršího s osmi dětmi a navíc bez církevního sňatku, protože byla rozvedená. Měli spolu ještě dvě dcery, Ludmilu (provdaná Ba-

čovská) a Josefu, (provdaná Černá). Takže to už bylo celkem dětí deset. Církevní sňatek uzavřeli až později, po smrti jejího prvního manžela.

O Leopoldovi a Antonii se mezi lidem vyprávělo toto: „Polda Bačovský byl dobrý a přičinlivý hospodář. V Hrušvici postavil mlýn, na Martinovce taky a v Rovně nájemní dům. Byl i jinak přičinlivý, protože měli s Marií Duškovou ze Špakova celkem osm dětí. Smůla, že Mařena byla slabá na srdce a po posledním klukovi brzy zemřela.

Hrob Marie, první ženy Leopolda Bačovského.

Polda měl na Volyni spoustu známostí a znal i tři bratry Cmunty od Lucka. Byli to boháči. Seděli jednou, popíjeli, karty hráli, on jim své trápení svěřil a oni na to, že mají sestru bez manžela. Jeden z těch čtyř navrhl, aby se tato karetní hra hrála o ni, že Tonča je jako v banku. Když Polda vyhraje, tak si ji odveze. Vyhrál. Bratři sestru zavolali, přinesli kříž a svíčky a musela přísahat, že si Poldu vezme za muže….". Babička Antonie se prý této fámě smála.

Leopold s Antonií a rodinou. Dole Jan, Stanislav, Vladimír

Leopold s Antonií a dětmi před svým domem

Syn Antonie z prvního manželství Jiří Hofman (nar. 1923) vyrůstal až do svých devíti let převážně u babičky a tety Hofmanových. Jeho tatínek se podruhé oženil a měl dceru Mílu. Na nějaký čas si vzali malého Jiříka k sobě, později těžce onemocněl a vrátil chlapce k babičce Hofmanové.

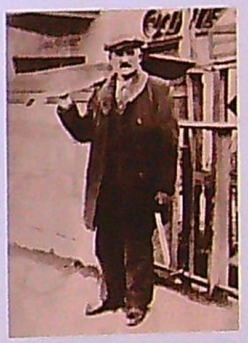

Zásadní předěl v Jiříkově životě nastal v únoru 1932, kdy si pro něho přijela jeho maminka Antonie se svým druhým manželem Leopoldem a odvezli si ho na Martinovku. Jiří Hofman píše, že mu chvíli trvalo, než si na oslovení „tatínku" tomuto novému „strejčkovi" zvykl. Ale pak ho používal rád a s odůvodněnou úctou. Dále píše: „Bačovskými dětmi jsem byl přijat samozřejmě a upřímně. Bydleli jsme ve „staré cháti", prostorné kamenné stavbě, kterou postavil v mládí Leopoldův otec, dědeček František Bačovský. V prostorné kuchyni kromě sporáku a tří postelí stála také pec na pečení chleba a za ní měl svoji další postel zmíněný dědeček. Byl již nedužívý a ven chodil zřídka a nejmladší vnuk Stanislav mu chodil škrabat záda. Za každou „masáž" dostával pět grošů a ty si schovával. Vláďa schovávačku znal a úspory mu občas ochudil nebo zcela vybral, což jsme vždy poznali podle Staňkova nářku. Kromě toho jsme kolem dědečkovy postele chodívali my, tři až čtyři nejmenší na oblíbenou pec, což bylo naše důvěrné besední místečko, kde jsem nejčastěji já vyprávěl příběhy, pohádky a různé improvizované dětské fantazie. Možná, že i tato vyprávění, která dědeček slyšel, přispěla k tomu, že jsem „zapadl" do rodiny. Dědeček nám často vyprávěl o svém pobytu v Československu. Líčil své zážitky tak, že nám naše bývalá vlast připadala jako ráj na zemi. Dědeček měl moc rád moji maminku, cenil si toho, jak se s láskou stará o děti, dovedně pečuje o domácnost a plní úkoly selky na nemalém hospodářství. Prý tatínkovi řekl: Poldo, kdybys té ženě jakkoliv ublížil, tak si mně nepřej!…Dědeček rok nato zemřel a já si dodnes pamatuji, jak tatínek Bačovský nad jeho hrobem pronesl: „Komu snad ublížil, odpusťte mu to, prosím", a pro pláč sotva větu dokončil.

Moji noví sourozenci, Jan, Marie, Emilie a Stanislav mne doprovodili do martinovské školy. Paní učitelka byla Polka, vyučovací jazyk byl polský a dvě hodiny týdně vyučoval češtinu učitel D. Denysjuk, Ukrajinec, který se v sousední zcela české obci Dembrovce přiženil do rodiny Stryjových. a češtinu dobře ovládal.Byl jsem zařazen do čtvrté třídy. Škola byla sice čtyřtřídní, ale všechny třídy se učily současně v jedné velké místnosti. Školní docházka byla povinná do čtrnácti let. Seděl jsem ve stejné lavici s naším Jendou. Po celou dobu mého života na Martinovce jsme k sobě tíhli. Jenda byl o čtyři roky starší, tudíž zkušenější a měl dobrosrdečnou povahu, prý po své mamince. Další dva bráchové byli mnohem starší a Staňka

byl trochu rozfňukaný, takže spíše potřeboval opatrování a občas také, aby mu někdo „pofoukal na bolístku“. To jsme s Jendou občas dělali. S Jendou jsme dělávali domácí úkoly, kde v prvních měsících pomáhal on mně, ale pak jsme si role spíše vyměnili.

Povinnosti v rodině jsme my, kluci a děvčata, měli poměrně přesně rozdělené. Podle rodinné „věkové hierarchie“ jsme s Jendou povýšili na pasáky a opatrovatele krav. Znamenalo to ráno po páté hodině vyhnat krávy na pastvu, o půl osmé být u snídaně a pak hajdy do školy. Odpoledne asi ve tři hodiny opět hnát krávy na pastvu a na úkoly zbyl podvečer a večer. V zimě, když se krávy krmily ve chlévě, jsme museli ráno dát kravám do žlabů namočené plevy, smíchané s rozstrouhanou řepou a otrubami nebo šrotem, za žebřík jim založit ovesnou nebo ječnou slámu. Vždy také napojit ručně nanošenou vodou ze studny. Navíc nanosit plevy do velké vodotěsné bedny, zalít je vodou, udusat, nastrouhat řepu nebo brambory, aby bylo vše připraveno na další krmení. Tak to šlo pořád dokola a nikdo z rodičů nám nemusel připomínat, co, kdy a jak máme udělat. Starší bráchové Boleslav a Vladimír byli starší, tak museli pečovat o tři až čtyři koně a pracovat na poli. Brzy ráno připravili koním obrok z řezanky, doplněné ovsem, případně ječným šrotem, za žebřík jim naložili jetelové seno, napojili je a vyčistili, nanosili ručně vodu ze studny. Čištění koní hřebelcem a kartáčem byla důležitá činnost, protože podle stavu srsti koní se ve vsi posuzovala péče hospodáře.

Povinností děvčat, jak dorůstala, bylo krmit prasata a drůbež, dojit krávy, dbát o zeleninovou a květinovou zahrádku a hlavně pomáhat mamince při vedení domácnosti a připravovat se tak na plnění svých mnohostranných povinností budoucích manželek, maminek a hospodyň. Mezi ně patřilo pečení chleba, praní prádla, vaření.

V rodině byl zaveden určitý řád a samozřejmá dobrovolná kázeň, kterou nebylo nutno vynucovat.

Sestra Ludmila

Marie Herblichová s Jiřikem

Bratr Boleslav se ženou a dcerou Ludmilou

Svatba Emilky a Josefa Šindeláře, Vlevo rodiče nevěsty, vpravo ženicha

Uprostřed Marie a Josef Kovářovi se synem Dobroslavem

Mezi dvěma válkami

V období mezi dvěma válkami se několik českých rodin rozhodlo vystěhovat z Volyně do Ameriky, většinou do Kanady nebo Argentiny. První transport odjel ještě včas, další transport, na který měl pas i můj otec Stanislav se svou rodinou, se již nekonal z důvodu napadení Sovětského svazu Německem. A tak jsem se místo v Kanadě narodila v Rusíně v Československu.

Zpráva o obsazení Československého pohraničí – Sudet, byla přijata na Ukrajině různě. Některými lhostejně, některými Ukrajinci s tajnou radostí, neboť někteří nacionalisté si slibovali od Hitlera vytvoření samostatného státu.

Také Poláci se ve svých názorech značně lišili. Jiří Hofman na to vzpomíná:

„V té době jsem byl ještě studentem. Měl jsem nějaké řízení v kanceláři ředitele ústavu. Když mě ředitel spatřil, zavolal si mě (věděl, že jsem Čech) a řekl slavnostně: „Konečně německá vojska pochodují do Sudet, maďarští vojáci obsazují části Slovenska a my také dostaneme to, co nám právem patří.“. Ředitel byl stoupenec Beckovy politiky vůči Německu, antisemita, který své názory velmi často projevoval během vyučování. Že fanatizmu může podlehnout i duchovní osoba, o tom svědčí jedno nedělní kázání faráře Wiszniewkého, který se v českém kostele, postaveném českými obyvateli tak politicky rozohnil, že Hitlera málem popsal jako člověka poslaného od Boha. Později, když hrozilo nebezpečí německo-polského konfliktu, zase hořekoval, že Hitler je satan v lidské podobě.

Zcela jinak komentoval obsazení Sudet jiný Polák, který, ač policista, nebyl nacionalisticky zaslepen. Tehdy mi řekl, že za tuto Hitlerovu „pomoc“ Polsko těžce zaplatí. Podobného názoru byl i náš polský profesor národního hospodářství a hospodářského zeměpisu.

Politických kotrmelců se však dopouštěli i někteří Češi. Český učitel Bracháček, pocházející odněkud ze Slezska, přišel v neděli do hospody ostříhán dohola. Na dotaz, proč tak učinil, prohlásil polsky, že

on vždy byl Polákem a Polákem zůstane. Že se už dal zapsat jako dobrovolník do armády proti Československu, a aby s ním neměli práci se stříháním, až ho budou odvádět. Jeho horlivost však nenašla v hospodě u piva ocenění, naopak, měli z něho velkou legraci.

Většinou však přijali Češi zprávu o obsazení se slzami v očích a tušením špatných konců.

Voják Jiří Hofman se svými kamarády. Vpravo

Druhá světová válka

Po vypuknutí války 1.září 1939 byly obavy, zda se i Volyň stane frontovou linií. Již 6 dní po obsazení Polska Němci se na silnicích objevovala auta s polskými uprchlíky a důstojníky, kteří směřovali na jihovýchod – do Rumunska. V té době měl Sovětský svaz mírovou smlouvu s Německem a neobával se napadení ze strany Německa. Naopak, sám využil situace a podělil se s Hitlerem o Polsko napůl. Rudá armáda tak obsadila západní Ukrajinu, do té doby patřící k Polsku.

Dne 17. 9. 1939 pochodovala Rudá armáda po silnicích Rovno-Dubno- Mlýnov. První jednotka přišla na Martinovku ještě téhož dne a většina z obyvatel uviděla poprvé živého Číňana s copánkem, který byl u této jednotky kuchařem. V době připojení Volyně k Sovětskému svazu došlo k několika reorganizacím. Martinovka byla sloučena se sousední českou obcí Dembrovka, předsedou byl Karel Václavík.

Brzy byla zahájena výuka na školách, v Hrušvici byla zřízena „desetiletka" s ukrajinským vyučovacím jazykem. Koncem října se zde stal učitelem uprchlík z Československa, pan Oskar Kaminský, který neuměl ani rusky, ani ukrajinsky. Vyučoval proto k velké radosti českých obyvatel nějakou dobu česky.

Na Volyni se v té době objevovalo hodně uprchlíků z Československa a zapojovali se do společenských a kulturních aktivit českých občanů.

Válka se projevila nedostatkem všeho zboží, praktikoval se výměnný obchod. Rolníci vozili své výrobky (maso, sádlo, atd) na tržnici do Rovna. Jako jeden z důsledků sovětské moci bylo založení kolchozu v lednu 1941, do něhož povinně museli vstoupit všichni rolníci. (Pouze velcí rolníci, Lajnweber a Vladislav Vendolský nebyli přijati. Mělo se s nimi zacházet jako s kulaky). Jarní osev ještě stihli provést společně, žně však už nikoliv.

V červnu 1941 napadlo hitlerovské Německo Sovětský svaz. Vojáci Rudé armády byli očividně zmateni a v podstatě se po krajině pohybovali chaoticky. Jen ojediněle kladl některý prapor odpor. Rodiče vzpomínali také na to, jak špatně byli vyzbrojeni.

V pátek 27. června přijel do Martinovky první německý motocyklista na sidecaru s kulometem a za ním auto s 20ti vojáky. Přestože nenarazili na žádnou ruskou vojenskou jednotku, začali prohledávat stodoly a našli tři zraněné sovětské vojáky, které zastřelili. Pravidelně pak jezdili do vesnice vymáhat dodávky obilí.

V té době už tatínek a maminka bydleli a hospodařili společně s otcovými rodiči. Maminka to zprvu se svou tchýní neměla jednoduché, ve svých sedmnácti letech byla často terčem kritiky, i když tvrdě pracovala. Říkala, že otec musel své matce domluvit, aby jeho ženu respektovala. Byla také z domů zvyklá na přece jen trochu větší komfort. K dřevěné chaloupce si tedy přistavěli jednu zděnou místnost pro sebe. Sedm let čekali na první dítě. Jaká to byla radost, když koncem roku 1942 přišla na svět první dceruška Marie.

Maminka s dcerami Boženkou a Marií před domem s vánočním stromečkem. Vlevo Anna Havlíčková.

Asi rok 1945-46 na Volyni

Na válku maminka často vzpomínala. Jednou ji jeden německý voják požádal o sklenici mléka. Protože zrovna neměla čerstvé mléko, donesla mu sklenici kysané smetany. To ho tak dojalo, že vytáhl z kapsy fotografii své rodiny, ukazoval ji a začal naříkat, proč je tak daleko a co tady vlastně dělá. A pak napsal potvrzení o dodávce a žádné obilí od ní nevzal. Byli mezi nimi i takoví, kteří mluvili česky – pravděpodobně ze Sudet.

Ne všichni ale byli tak vstřícní. Poblíž města Rovna byl zajatecký tábor v počtu několika desítek tisíc ruských vojáků. Přes zimu 1941/42 je téměř všechny nechali pomřít hladem, zimou a mučením. Tatínek vyprávěl, že když vezl z pole fůrku řepy, tak jim hodil několik kusů přes plot. Ti chudáci se na to vrhali a němečtí vojáci je mlátili pažbami pušek. Mířili také na otce a dávali mu najevo, že jakmile ihned neodjede, tak to s ním také špatně skončí.

Do vesnice přišli v té době dva ruští vojáci, kteří se zachránili z obklíčení. Jeden z nich Semjon Černych ze Sverdlovské oblasti zůstal v rodině Leopolda Bačovského a Ivan Bondarev od Kurska našel domov u Stanislava Bači, mého otce. Oba se tu schovávali, pomáhali rodinám při všech pracích a přečkali v obci celou okupaci až do příchodu Sovětské armády v roce 1944. Pak se k ní přidali. Maminka vzpomínala, že se s nimi loučili jako s vlastními dětmi. Bohužel žádnou zprávu o jejich dalším osudu nedostali.

Můj otec nebyl ze zdravotních důvodů odveden, prožil válku na Martinovce. Nicméně situace zde nebyla o nic bezpečnější. Kromě řádění Němců (vypálení obce Český Malín) byli obyvatelé (především Poláci a Židé) vystaveni pronásledování ukrajinských nacionalistů a banditů, kteří si říkali banderovci. To trvalo i po skončení války. V noci „vládli" banderovci, ve dne sověti. V obci byla proto založena buňka odbojové organizace „Blaník", kterou vedl můj otec Stanislav Bača a Václav Vendolský, syn Josefa. Muži se zbraní v ruce hlídali za noci obec a bránili životy a majetek českých obyvatel. Oba také často vyjednávali s místním velitelstvím banderovské organizace.Jednu takovou návštěvu u velitele banderovců otec barvitě líčil. Ten mu slíbil, že se zloději „zatočí", neboť prý Ukrajina potřebuje ve svém úsilí o samostatnost podporu Československé vlády a nechce proti sobě poštvat české obyvatelstvo. Přesto bylo několik Čechů banderovci zavražděno a krádeže byly na denním pořádku. K nejtragičtějším patří vyvraždění rodiny Kabátových. Stanislav Kabát byl starostou na Martinovce a mnohokrát varoval místní Židy skrývající se v obci před hrozícím nebezpečím. A to se mu zřejmě stalo osudným. Po něm byl zvolen starostou můj otec Stanislav Bača až do roku 1947.

Jen díky své rozvaze, předvídavosti a diplomatickému jednání, se mu podařilo mezi těmito radikálními silami obstát a přežít.

Také dědeček Leopold Bačovský a jeho žena Antonie si vzali k sobě židovské dítě, jehož matku zabili banderovci a otec Ashom Dancker odešel do války. Dali mu jméno Josef a vydávali ho za své vlastní dítě. Naštěstí je nikdo neudal. Po válce si pro něj jeho otec přišel a odvezl ho do Izraele. Po převratu, v roce 1992, přijel tento Josef Dancker do Československa hledat rodinu, která ho zachránila. Shledání se všemi, kteří přežili, bylo velmi srdečné. Leopold a Antonie Bačovští obdrželi v roce 1995 nejvyšší státní vyznamenání Izraele – Spravedlivý mezi národy a jejich jména jsou zapsána v jeruzalémském památníku Yad Vashem.

Nebezpečných příhod s banderovci zažili moji rodiče mnoho. Např.: Jednou v noci se ozvalo bušení na okno a ozval se mužský hlas: „Víme, že tam máš Polku. Dej nám ji, nebo vás všechny postřílíme::" Otec byl v té době už ozbrojen, tak odpověděl: „Mám vás na mušce, jestli okamžitě neodejdete, tak budu střílet já." Ta Polka byla žena tatínkova bratra Václava, který byl ve válce. Bydlela se svým synem společně u mých rodičů. A ty bandity otec poznal, byli to mladí muži – Ukrajinci ze sousední vesnice, kteří dříve chodili na Martinovku na zábavu.

V době války se museli obyvatelé podrobit mnoha zákazům německých okupantů. V oficiálních mlýnech bylo možno pomlet pouze 13 kg na osobu měsíčně. Obyvatelé si tedy pomáhali, jak se dalo. Dědeček

si např. vyrobil doma primitivní mlýn a tajně mlel obilí pro celou obec. Kdyby to někdo vyzradil, stihl by ho za to těžký trest. Podobně se doma vyrábělo mýdlo, cukr z cukrové řepy, vydělávala se kůže na podrážky k botám. Maminka vyprávěla, jak zanesla k ševci svůj černý lakovaný pásek a ten z něho ušil sandálky pro Mařenku. I v tak těžkých dobách, si uměli poradit.

Roku 1941 byli povoláni do základní vojenské služby: maminčin bratr Jan Bačovský, syn Leopolda, Vladimír Bačovský, syn Josefa, Vladimír Bačovský, syn Rudolfa. Také manžel tatínkovy sestry Aloisie, Gustav Bačovský zahynul ve válce. Můj otec převezl později jeho pozůstatky na hřbitov na Martinovku.

Svatba

Gustav a Aloisie Bačovští

Hrob Gustava v roce 2012

Osud Jana Bačovského stojí za zmínku.
Vladimír Dvořák (nar.1917 Hlinsk, zem. březen 1997) vypráví:

Jan Bačovský se svou ženou Stanislavou, dcerou Aloisie Bačovské

V roce 1941 byli někteří čeští mladí muži vyzváni, aby nastoupili na vojenské cvičení do Zdolbunova. Vlakem pak byli odvezeni přes Rovno do Rožiště. Odtud šli pěšky do městečka Maněviče. Vedle v lesích byl vybudován dřevěný tábor. „Postele jsme si udělali z borových větví, spali jsme v tom, do čeho jsme se oblékli ještě doma – dobře, že jsme si vzali teplé kabáty, bylo se čím přikrýt.

Když vypukla válka (22. 6. 1941), přišel rozkaz, abychom si vzali s sebou všechny své věci a vyrazili jsme pěším pochodem na město Sarny, pak stále dál na jihovýchod. Pochod končil až u Charkova, kde jsme stavěli letiště. Když Němci začali bombardovat Charkov, šli jsme směrem k řece Donu a zastavili se u vesnice Tretjaky. V Tretjakách jsme pracovali asi do března 1942. Pak nás naložili do vlaku a jeli jsme do Omska, za Ural. V Omsku jsme byli přiděleni do závodu CD, který v míru vyráběl lokomotivy a my jsme jej pomáhali předělat na závod pro výrobu tanků. Práce to byla obtížná, v zimě 1942/43 byly velmi silné mrazy přes -50 stupňů." (Kniha „Volyňští Češi v prvním a druhém odboji"- str. 182)

Jan a jeho bratranec Vladimír Bačovský byli z Omska odveleni hlouběji na Sibiř a pomáhali stavět evakuovaný závod na palouku přímo v tajze až někde u Ulan-Ude.

(Jiří Hofman získal od sester jeho adresu a ve své knize vzpomínek uvádí, že mu tam poslal dopis.)

Na krátkou dobu se dostali do GULAGU na udání nějakého tatarského „kolegy".

Doplňuji, co vím od své matky Boženy. Udání prý znělo: „Bačovský řekl, že by se Stalin měl vařit v oleji…" A protože tam byli dva muži jménem Bačovský, tak je odsoudili do gulagu pro jistotu oba dva. Jan prý důvod udání vysvětloval tak, že se tomu vojákovi líbily jeho boty a domníval se, že když bude Jan zastřelen, tak si ty boty bude moci vzít. Jan gulag přežil, ale drastické vzpomínky ho pronásledovaly celý život. Koncem války byl propuštěn, když se začala organizovat Československá Svobodova armáda. V každém případě přišel před koncem války domů v naprosto zubožením stavu. Poté, co se trochu zotavil, do války už nenastoupil, ale pracoval jako voják – výhybkář na nádraží v Rovně.

V červnu 1945, se mým rodičům narodila druhá dcerka Božena. Tehdy už volyňští Češi začali uvažovat o návratu do původní vlasti.

Loučení na hřbitově před odjezdem do Čech.
Hrob dědečka Marie Obhlídalové, rozené
Krčmové, zabitého banderovci.
Vlevo Marie Bačová

V knize „Volyňští Češi v prvním a druhém odboji", (autoři: Jiří Hofman, Václav Širc, Jaroslav Vaculík, Praha 2004), se uvádí: „Češi podle možností jednotlivých rodin a jejich odvahy riskovat pomáhali pronásledovaným. Byla to v tom obrovském moři utrpení kapka naděje, byl to projev hluboké lidskosti a velké odvahy...."

V této publikaci najdeme následující údaje:

„Počet zachráněných Poláků nelze vůbec odhadnout, šlo zpravidla o jednorázovou pomoc na útěku do bezpečí.

Počet zachráněných ruských zajatců (sovětských vojáků) před nacisty lze odhadnout zhruba na 400 – 600 osob.

Pomoc Židům měla vícestranný charakter a byla také nejnebezpečnější, hrozilo za ni potrestání smrtí pro celou rodinu. Manželé Goldenbergovi ve své knize „Whispers in the darkness" (Šepoty ve tmách), Shengold Publishers, New York, 1988, popisují záchranu své rodiny (a dalších osob – celkem jich bylo 27) na Volyni u paní Antonie Šindelářové: „Moji rodiče obchodovali obilím a jednali hlavně s českými sedláky... Jednání s nimi byla vždy čestná a důvěryhodná... Když nám bylo nyní zle a obrátili jsme se na ně, a oni udělali, co mohli... Celý svět se zdál být krutý a bez zájmu. Češi byli jediní, o kterých jsme věděli, že pomáhají Židům. Jsou „tzadikim" – spravedliví, svatí lidé, spravedlivý národ světa....Češi k nám byli neuvěřitelně dobří a šlechetní, ostrov lidskosti v oceánu nelidskosti a bestiality."

V prostoru českého osídlení západní Volyně byl přibližně každý třetí Žid zachráněn s pomocí Čechů. Jmenovitě lze doložit 230 zachráněných osob. Za přechovávání Židů byly na Volyni německými nacisty zavražděny dvě české rodiny, celkem 5 osob, z toho 2 děti.

Sedmi rodinám volyňských Čechů byl udělen čestný titul s medailí Chasidej umot haolam (Spravedlivý mezi národy) a jejich jména jsou vyryta na Zdi cti v pamětním komplexu Yad Vashem v Jeruzalémě.

Z celkového počtu 39 českých rodin odměněných tímto vyznamenáním je 18 % volyňských Čechů.

Z toho se 1 rodina usídlila po reemigraci do Československa v Rusíně (Anna a Václav Skalští z Dembrovky) 1 rodina v Liptani (Emilie a Antonín Holštajnovi z Moldavy) atd.

Při záchraně židovských spoluobčanů pomáhali nezištně i mnozí další občané, např. rodina Vendolská z Martinovky, z Dembrovky to byl Stanislav Zumr, Josef Samec, Karel Václavík.

Češi se na Volyni projevovali jako nositelé hospodářského a kulturního pokroku, ale zároveň jako tolerantní a spolehliví spoluobčané, kteří jednali podle křesťanských zásad, v nichž byli vychováni, a které jim byly vlastní. Žili v mnohonárodnostním prostředí společně s Ukrajinci, Poláky, Židy, Rusy a Němci. a poznali, že zlo nelze spojovat s národností člověka, ale jeho morálními kvalitami. Tyto postoje si odnesli zpět do vlasti.

Češi na Volyni si zachovali překvapivě čistý rodný jazyk, kulturu, včetně písní, zvyků a obyčejů ze staré vlasti. Byli neokázalými, ale upřímnými vlastenci.

Vladimír Samec, autor „Kroniky obce Dembrovka na Volyni" to podrobně popisuje: (str. 47)

„Každá rodina si na cestu do vlasti mohla vzít pár koní s postroji, vůz, dvě krávy a dvě tuny zavazadel. I když odjížděli rádi, přece jen se smíšenými pocity. Zejména starší lidé se se slzami v očích loučili se svými domovy, vybudovanými prací a odříkáním tří pokolení za dobu zhruba osmdesáti let (asi od roku 1860).

Transport s dembrovskými občany měl odjet do ČSR v polovině března 1947 z nádraží okresního města Rovno. Lidé se začali připravovat na cestu, prodávali nábytek, hospodářská zvířata, zemědělské stroje a další nepotřebné věci domorodcům. Zabíjeli prasata, škvařili sádlo, udili maso, aby měli zásoby potravin na cestu a začátky života v ČSR. Bylo jim známo, že tam je nedostatek potravin.

Přes četné národnostní třenice s ukrajinským obyvatelstvem bylo loučení s nimi dojemné. Některé české a ukrajinské rodiny pojily dlouholeté přátelské vztahy. Ukrajinci s oblibou brali za kmotry svých dětí Čechy, ti pak cítili určitou spoluzodpovědnost za jejich další osud. Důstojné rozloučení přichystal pravoslavný farář (pop) Fedor Sobolev v církvi v Hrušvici. Po slavnostní mši před velkým shromážděním věřících vysoce hodnotil vliv Čechů na rozvoj kultury a zemědělství na Volyni, poděkoval jim za všechno, co pro rozkvět Ukrajiny vykonali a popřál mnoho štěstí doma v ČSR.

Na památku jim věnoval ikonu, kterou převzal pan Hamáček Jan a je uložena v pravoslavném kostele v Osoblaze.

Krátce před odjezdem se do obce přistěhovali Rusíni a Ukrajinci ze Slovenska, někde od Bardějova, Sabinova a Prešova. Jednalo se o rodiny z chudobného kraje. Sovětský svaz je přijal jako výměnu za volyňské Čechy. Vystěhovalci si těžko zvykali na tamní složité podmínky, chtěli se vracet zpět na Slovensko. Sovětské úřady jim to však nepovolily. Nejméně tři týdny žili společně s odcházejícími Čechy a při loučení plakali. Vyčítali si, proč se nechali svést líbivou sovětskou propagandou. Po čase se jich většina vrátila zpět do ČSR.

Bylo to 15. března roku 1947 za chladného rána, místy ještě ležel sníh, když se z Dembrovky kolona koňských potahů s plně naloženými vozy vydala do 20 km vzdáleného města Rovna. Děti a starší občané seděli na vozech, dospělí hnali krávy nebo šli pěšky vedle vozů. Po obou stranách silnice ve vzdálenosti asi 100-200 metrů šlo několik ozbrojených příslušníků domobrany, kteří chránili pohyb kolony. I když měli hřejivý pocit, že se konečně vrací domů, přece jen, zejména starší osoby, byly smutné a přemýšlely, jaký osud je v nové vlasti čeká. Bylo mezi nimi i několik přestárlých občanů, kteří se před 80ti léty narodili v Čechách. Celý život prožili na Volyni a nyní se vracejí zpět do staré vlasti. Jednalo se o stařenky Samcovou, Kubáčkovou, Kubínovou, Stryjovou, dědečka a babičku Barfajtovi. Ze vzpomínek Miloslava Kubína se dozvídáme, že jeho babička Marie Kubínová (sestra mého dědečka Václava Báči), která se narodila v Čechách, po svém návratu do vlasti navštívila své rodiště a poznala tam lavičku, která prý tam ještě stála.

Transport z Rovna odjel asi za týden – po doplnění potřebného počtu vagónů. Cesta přes Lvov, Karpaty do Čopu nebyla snadná. V nákladních vagónech cestovaly dvě i více rodin, hospodářská zvířata byla většinou ustájená ve vagónech zvlášť. Během cesty transport často stál, někdy i několik hodin nebo celý den. Silně opotřebované vagóny z války měly značnou poruchovost. V Karpatech k překonání stoupání a klesání bylo nutné dvou lokomotiv, které mnohdy scházely. Někdy dokonce strojvůdce odmítl jet dál, dokud nedostal požadovaný příděl oblíbené samohonky a špeku.

Velkým šokem pro cestující byly hory. Starší občané, když viděli ty bídné chaloupky v horách, začali naříkat, ženy plakaly, kam že je to vezou. Když přijížděli k Čopu, uklidnili se. Po překládce v Čopu dorazil transport 1. dubna do Košic, zde proběhla zdravotní kontrola a byly vydány reemigrační průkazy.

Na československém území se všichni cítili jako znovuzrození, válečné hrůzy a útrapy z nich najednou spadly. Cítili se konečně doma. Dojatí, uvolnění a šťastní se chystali na nový život.

Po dlouhé unavující cestě konečně po třech týdnech transport zastavil ve stanici určení v Šumperku. Po krátkém přivítání zástupců osidlovací komise bylo občanům šetrně sděleno, že v okrese i jeho okolí jsou zemědělské usedlosti v podstatě již osídlené a bylo jim doporučeno zajet na Krnovsko, kde je údajně dostatek volných míst k osídlení. K návštěvě Krnovska jim byl propůjčen autobus s průvodcem. Na Okresním národním výboře v Krnově byli volynští Češi srdečně přijati tehdejším předsedou panem Glombem a vedoucím zemědělského odboru ing. Troubelíkem, který s nimi procestoval všechny obce na Osoblažsku. Bylo to území silně poškozené válkou, samotné město Osoblaha, které prý před válkou mělo asi 10 tisíc obyvatel, bylo prakticky srovnáno se zemí. V obcích nebylo hospodářské usedlosti, na které by nebylo vidět stopy války.

Osoblažsko je úrodný, rovinatý kraj připomínající krajanům rodnou Volyň. Ne nadarmo se tomuto kraji říkalo druhá „Haná". Přestože volné usedlosti byly z větší části silně poškozené, prázdné, prakticky vydrancované zlatokopy, rozhodli se dembrovští občané tento západní kout slezské země osídlit. Vybrali si zde volné usedlosti a večer se vrátili do Šumperka, aby svým rodinám sdělili radostnou zprávu, že našli území, kde začnou nový život.

Třetího dne po příjezdu byl transport vypraven ze Šumperka do Krnova. Zde, na železniční stanici, slavili dembrovští své první velikonoce v ČSR. Příjemné překvapení pro ně připravili krajané, kteří zde již bydleli. Po krátkém přivítání procházeli kolem vagónů, přáli rodinám pěkné svátky a každému předali obarvené vajíčko. Bylo to radostné a dojemné, krajané se objímali, ženy si zaplakaly. Dembrovští na oplátku nabídli samohonku čepovanou přímo z konve na mléko.

Dembrovští se usídlili, vždy po několika rodinách, prakticky ve všech obcích na Osoblažsku. Rodiny roztroušené po celém Osoblažsku se rychle sžily s místním obyvatelstvem, vzájemně si pomáhaly, společně využívaly zemědělské stroje při špičkových pracích a spoluvytvářeli společenský život v obcích. Na Volyň však stále vzpomínali jako na svůj domov.

Po návratu do vlasti. Stanislav Bača jako člen odbojové organizace Blaník s velitelem Václavíkem

U vagónu na cestě do vlasti

Leopold Bačovský zemřel
krátce po příjezdu do vlasti.
Syn Jan u jeho hrobu
v M. Albrechticích

Krátce po návratu do vlasti jeden z nich, Jaroslav Dvořák, založil dechový orchestr převážně ze svých bývalých spoluobčanů, kteří se scházeli ke společnému vyhrávání ve Slezských Rudolticích, kde bydlel. Pro kapelu složil pochod „Návrat do vlasti". Skladba se hrála několikrát v čs. rozhlase.

Toto území osídlili lidé různých profesí a různého původu. Pocházeli ze Slezska, Hané, Valašska, Slovácka a dokonce i ze Slovenska. Jen malé procento z nich bylo výkonnými zemědělci. Volyňští Češi byli rodilí zemědělci a dosahovali velmi dobrých hospodářských výsledků. Tím stoupala jejich autorita a vážnost mezi místními spoluobčany a u nadřízených orgánů. Řada z nich se osvědčila jako vynikající zemědělští odborníci. Po násilné kolektivizaci však většina z nich postupně z Osoblažska odešla. Odstěhovali se do Krnova nebo do Ostravy- Poruby a změnili zaměstnání..."

Volyňští Češi byli známi jak svou neúnavnou pracovitostí a zodpovědností, příkladným rodinným životem, ale také schopností se bavit a kulturně vyžívat. V době, kdy neexistovala televize ani kino, se v žádném případě nenudili. Hudba provázela zdejší obyvatele při všech radostných i smutných okamžicích jejich života. Jádro hrozovského kostelního sboru od sv. Michala pod vedením varhaníka Stanislava Bači z Rusína (volyňského Čecha z Martinovky) tvořili hrozovští občané: Stanislav a Marie Herblichovi, Václav

Janko, Emílie Pallová. Další členové: Božena Bačová, Anna Havlíčková a Anna Janíková byly z Rusína. Tento kostelní sbor nacvičoval slavnostní zpěvy ke všem svátečním příležitostem, o vánocích, svatodušních svátcích, velikonocích, Stanislav Bača zpíval sám celé pašije, sbor zpíval i o pohřbech a svatbách. Činnost tohoto sboru ustala až zestárnutím a smrtí převážné části jeho členů. Vesnice se vylidňovaly, a dorost či další zájemci o pokračování této činnosti chyběli.

Rodinné setkání v Osoblaze v 60. letech

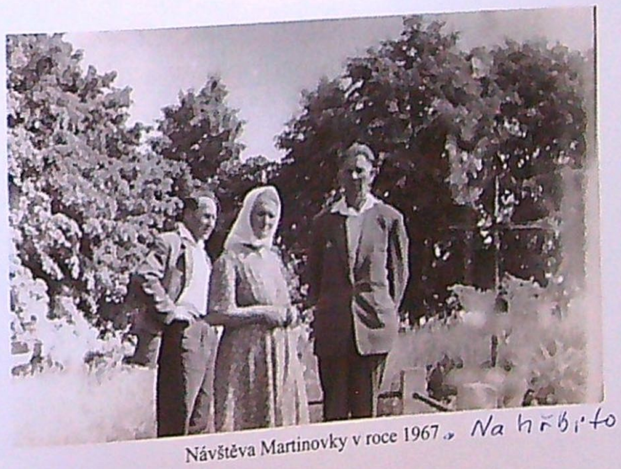

Návštěva Martinovky v roce 1967 „Na hřbitově".

Stanislav Bača a Stanislav Herblich ~~se svou sestrou na hřbitově~~ se současnými obyvateli.

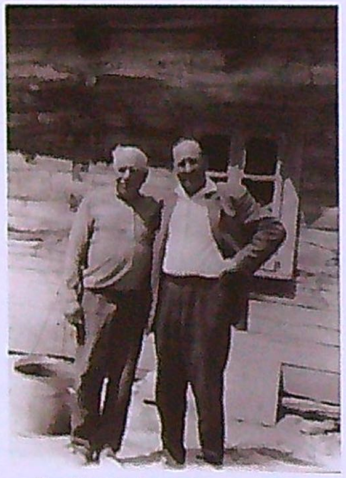

Stanislav Bača před svým rodným domem se současnými obyvateli

Dar od českých poutníků – kopie bývalého oltářního obrazu sv. Václava. Rok 2012

Přeměna a vysvěcení bývalého českého kostela na pravoslavný

V Rusíně kolem 1951. Stanislav Bača se svou rodinou a děvčaty Havlíčkovými

Babička Marie Bačová +1957. Zleva Janková, Krčmová, Václav, Věslav, Krčma Václav, Stanislav, Alosie, Božena

Dědeček Václav +1958. Zleva Božena a Stanislav Bačovi, tatínkův bratr Václav Bača a Josef Krčma. U rakve Krčmová a Ludmila Bačová, vnučka

Dědečkův pohřeb. Vpředu Josef Kovář a Arnošt Janko

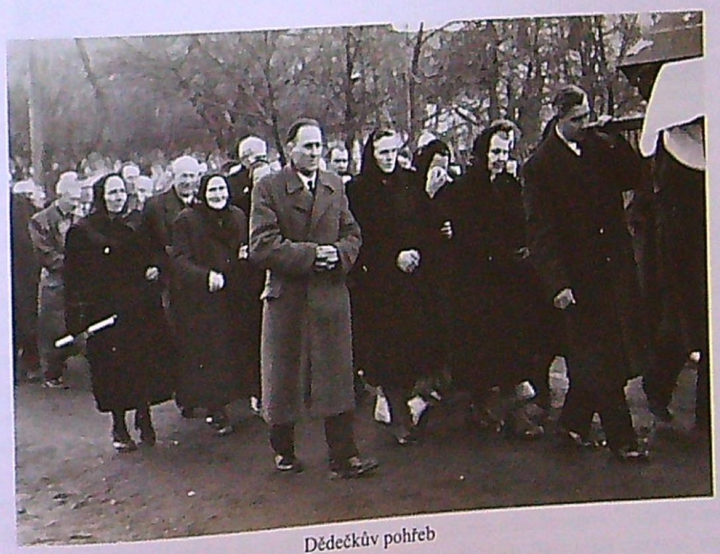

Dědečkův pohřeb

Rivne (Rovno 2011) – u pomníku padlým českým vojákům

KRONIKA RODZINNA

LUDMILA ČAJANOVÁ

WSPOMNIENIA Z WOŁYNIA

Dedykowane potomkom
Stanislava i Boženy Bača

Historia przesiedlenia Czechów z Wołynia do Rosji

W 1860 roku car Rosji zaoferował Austro-Węgrom możliwość osiedlania się w guberni wołyńskiej na Ukrainie. Rząd austriacki przyjął ofertę i pozwolił przesiedlić się z ziem czeskich kilku tysiącom bezrolnych chłopów i rzemieślników.

Na południowo-zachodniej Ukrainie (w ówczesnej Guberni Wołyńskiej) można było tanio kupić wielkie obszary lasów, łąk i ziemi, ponieważ w 1861 roku zniesiono pańszczyznę. Szlachta nie była w stanie szybko przystosować się do nowych warunków i zyskownie zarządzać swoimi majątkami. Ponadto rząd carski tanio sprzedawał majątki i skonfiskowane polskiej szlachcie, która wzięła udział w powstaniu w 1863 roku. Dodatkowo wspierał imigracji z Europy, aby wzmocnić element antypolski.

Jednym z promotorów tej emigracji był František Palacký, który w 1867 roku uczestniczył we Wszechrosyjskiej Wystawie Etnograficznej w Moskwie. Wraz z innymi członkami czeskiej delegacji został przyjęty przez rząd carski i samego cara Aleksandra II. Sprawami technicznymi samego przesiedlenia zajął się administrator jednego z majątków rodu Schwarzenbergów, František Přibyl z Trzebonia [Třeboň]. Razem ze swoim byłym nauczycielem Josefem Oličem kupili majątek ziemski Hlinsk o powierzchni 1797 ha położony w powiecie równieńskim. Majątek ten rozparcelowali i sprzedali. Czesi przyjeżdżali do miejsc położonych w kierunku Lwowa, Łucka, Dubna, Równego, Żytomierza itd. Wielu osadnikom zamiast ziemi sprzedano las i ciężko harując musieli sami zamienić go w pola.

Duża fala imigrantów przybyła na Wołyń w 1868 roku. W tym czasie Rosja miała wspólną granicę z Austrią, emigranci mogli więc tam dotrzeć pociągiem lub konnym zaprzęgiem i trwało to maksymalnie 6 tygodni. Końcowa stacja graniczna nosiła nazwę Brody. Niektóre z rodzin były bardzo biedne i nie było ich stać na bilet kolejowy. Ci najbiedniejsi szli pieszo i ciągnęli swój „dobytek" na wózkach.

Zakup ziemi i lasów specjalnie dla wsi Martynówka negocjował podobno Josef Dvořák, kowal ze wsi Vitojeves. On też w imieniu wszystkich podpisał dnia 23 listopada 1873 roku umowę zawartą przed carskim notariuszem w Równem. Umowa została przetłumaczona na język czeski. Sprzedającym był polski szlachcic A. J. Porczyński z Nowosielska. Zakupiono 278,96 ha

Po przyjeździe do Martynówki 20 rodzin miało do dyspozycji tylko jedną dużą drewnianą chatę. Pierwszą zimę spędzili na wycince lasu, a wiosną wykopywali pniaki. W tej „ziemi" zasiali następnie pierwsze ziarno. Nie było tam studni, po wodę chodzili do strumienia oddalonego o 2 km. Brakowało chleba, butów, ubrań. Dzieci i dorośli chodzili boso, dopóki nie spadł śnieg. Tata lubił cytować wspomnienia swojej babci: „Rano ugotowała groch, nieomaszczony zawiała w ścierkę szło się do lasu. Wieszała tłumok z grochem na drzewie w głębi lasu i mówiła, że jak się do niego dopracujemy, to zjemy obiad. A na obiad był ten groch...".

Już w 1868 roku na Wołyniu osiedliło się 126 czeskich rodzin. W pierwszych dziesięciu latach było ponad 100 czeskich wsi.

Maria Szul ze swoją wnuczką Małgosią

EVA ČECHOVÁ

ROZHOVOR S PŘÍMÝM POTOMKEM VOLYŇSKÝCH ČECHŮ

V rozhovoru odpovídá Ing. Libuše Neugebauerová, pamětnice, dcera Olgy Chudobové (nar. 1923) a vnučka Václava Chudoby (nar. 1895). Rozhovor vznikl na základě vzpomínek, které získala od své maminky a prarodičů.

Ing. Libuše Neugebauerová

1. Kdo se z vašich předků na Volyň odstěhoval a odkud váš rod pocházel? *„Na Volyň se odstěhoval můj pradědeček Josef Chudoba s manželkou a čtyřmi dětmi. Pocházeli z Lázní Bělohrad, malého podkrkonošského městečka, ležící v okrese Jičín."*

2. Víte, jaký byl jejich důvod k této emigraci? *„Ano, stejně jako u ostatních volyňských Čechů, bylo důvodem odchod za půdou. S možností zdědit majetek ve své vlasti nemohli počítat (rodila se spousta dětí a vždy dědil ten nejstarší), proto hledali způsob, jak přijít k vlastnímu pozemku. V té době se bohatství rodiny měřilo podle toho, jak velkou půdu vlastníte."*

3. Proč se rozhodli odjet právě na Volyň? Měli k tomu, vaši předci, nějaký konkrétní důvod? *„Už v té době lidé obecně zvažovali všechna pro a proti. Cestu do Ruska vnímali jako uskutečnitelnou než například do Ameriky. Rusko vybrali především proto, že se jednalo o místo na stejném kontinentu. Při rozhodování si dovedli představit například situaci, že by se museli vrátit domů – vzali by vůz a domů by se dokázali „po svých", dostat."*

4. Kde konkrétně se na Volyni Vaši předci usadili a jak se jim s místními žilo? *„Od své babičky vím, že se usadili ve vesnici zvané Český Boratín. Z této vesnice se dochovala kronika, která mapuje celý vývoj této obce. Jen ze vzpomínek babičky vím, že místní obyvatelstvo Čechy moc rádo nemělo, oni nechápali, jaký život Češi vedou. Babička vzpomínala, že například místním předvedli, jak pěstovat zeleninu na poli a hnojit. Místní nevěřili vlastním očím, když viděli, že Češi používají hnůj od zvířat k pohnojení polí. Do té doby bylo v Rusku normální zvířatům nekydat. Prostě, když už byla stáj plná, tak postavili novou a zvířata tam přesunuli. Češi díky těmto malým odlišnostem dosahovali v zemědělství velkých úspěchů, kterým sousedlíci moc nerozuměli. Sami potom byli překvapeni, jak například to hnojení funguje."*

5. Kde tedy praprarodiče bydleli? *„Jen ze vzpomínek vím, že po příchodu na Volyň pradědeček s prababičkou, a nejen oni, vlastně všichni přistěhovalci, celé dny pracovali na tom, aby měli kde bydlet. V začátku opravdu bydleli v zemljankách, které si jako provizorium vytvořili. Ale to netrvalo dlouho. Protože byli opravdu velmi zruční, využili všeho, co okolo měli a z hlíny, kamení a pokácených stromů si postavili domy."*

6. A Vaše maminka také žila na Volyni? *„Ano, mamince bylo 22 let, když se vrátila do Čech. Častokrát prarodiče říkali, že se jako Chudobovi na Volyň odstěhovali a jako Chudobovi se i vrátili domů. Na Volyni žili s ostatními Čechy v takové úzké skupině. Společně si pomáhali, scházeli se, vytvářeli společenský život, a to jim zůstalo i po návratu do Česka."*

7. Takže i po tolika letech se pořád cítili být Čechy? *„Moji předci se vždy cítili být Čechy. Český jazyk nezapomněli a učili ho i své potomky. Jediné, na čem byste poznali, že se jednalo o Čechy, kteří žili dlouhá léta v cizině byl přízvuk. Praprarodiče mluvili staročeštinou, a tu předávali svým potomkům. Teď si vzpomínám na to, jak zvláštní češtinou moje maminka nebo babička v Krnově mluvila. Věřila byste, že si zpět do Čech přivezli jedinou knihu, kterou si předávali – Jiráskovy spisy? Ty, které si na Volyň při osidlování kdysi odvezli."*

8. Z dostupných materiálů obecně víme, že se volyňští Češi rozhodli k první vlně návratu do Čech po II. světové válce. Byl stejný důvod i u vaší rodiny? *„II. světová válka nebyla pro ně hlavní důvod. Z vyprávění babičky vím, že tím hlavním důvodem u naší rodiny byli Banderovci. Zvěrstva, které páchali, byly za hranicí lidskosti. Od babičky znám přesný okamžik, kdy se rozhodli vrátit. Babička s dědou a svými 5 dětmi (maminka je jedno z dětí) žili ve statku na samotě. Jednou v noci (rok 1943) je přepadli Banderovci, vzali jim povoz s koňmi, všechny muže a odvezli je pryč. Na statku zůstaly pouze ženy a děti. Nikdo nevěděl, co se stalo, jestli rodina žije nebo ne. Tady měli mi předci štěstí. Banderovci je vyhodili daleko v lese, povoz si nechali. Dědeček a jeho synové hledali 14 dnů cestu domů. V okamžiku, kdy dorazili na statek, rozhodli se, že už nemohou žít v této zemi. Strach o vlastní život byl tím pravým důvodem pro reemigraci."*

9. Kdy se tedy vaše rodina vrátila do Čech? *„Ono to bylo složitější, v roce 1943, kdy se rozhodli přes bývalé Německo vrátit, skončili v pracovním táboře v Hindenburgu (dnešní polský Zabrze), kde také zemřel jeden ze synů. Babička s dědou a 4 dětmi se do Čech vrátili na základě reemigračního průkazu vydaného po dvou letech, v roce 1945 v Katowicích."*

10. Jaký byl návrat? Proč právě Krnov? *„Po válce byl naší rodině nabídnut prázdný statek v pohraničí na Chářovské ulici. Babička častokrát vzpomínala na to, jak se nastěhovali do této usedlosti. Vite, oni na Volyni žili velmi skromně. Dům si postavili z toho, co měli, vodu měli ve studni, elektřinu nikdy nezažili. Statek, do kterého se mohli přestěhovat v Krnově, jim připadal jako něco neskutečného, opravdu jako zámek. Babička o tom mluvila vždy s vděkem a pokorou."*

11. Můžeme říci, že to byl konec národností menšiny volyňských Čechů? *„Ne, to nebyl. Vždyť na Volyni žilo několik generací Čechů a dodnes tam určitá generace pocházející z naší rodiny žije. I když se babička i dědeček snažili přizpůsobit životu v Krnově, vždy jejich chování a způsob života měl charakter národnosti menšiny. Jako dítě si pamatuji, že se u babičky scházeli lidé z celé Chářovské ulice. Ona nevědomky uměla stmelovat sousedy a rodiny v okolí, vyprávěli se příběhy, vzpomínalo se, navzájem si pomáhali... A babička vždy připravila něco dobrého – třeba i pro skupinu 40 ti lidí."*

12. Díky těchto setkání máte tak dobře zmapovanou historii o volyňských Češích? *„Já jsem v té době byla dítě, potom holka v pubertě s úplně jinými zájmy. Maminka se mi pořád snažila vzpomínky předávat. Nechtěla, aby se na to, že se narodila na Volyni, zapomnělo. Mě to v té době moc nezajímalo, ale co musím potvrdit: vyprávěním zasela semínko, které pomalu klíčí. Jen je velká škoda, že teď, když mě toto téma velmi zajímá, tak se už nemůžu maminky zeptat. Také proto se snažím vyprávět svým vnoučatům, hledat z různých kronik, setkávat se s pamětníky, abych odkaz naší rodiny udržela co nejdéle."*

13. Kdybyste mohla vybrat, jakou hodnotu byste předala dalším generacím od svých předků, od rodiny, která několik generací žila na Volyni? *„Velmi bych si přála, aby se lidé zase vrátili k těm nejzákladnějším hodnotám, díky kterých nejen mi předci, ale vlastně většina volyňských Čechů dovedla přežít. Těmi základními hodnotami jsou: pracovitost, soudružnost a tolerance. Nikdy nezapomínejme odkud pocházíme a naslouchejme našim rodičům a prarodičům, jestli nám náhodou nechtějí něco důležitého předat dříve, než tady nebudou."*

Rozhovor zpracovala: Eva Čechová

EVA ČECHOVÁ

ROZMOWA Z POTOMKINIĄ WOŁYŃSKICH CZECHÓW

Rozmawia z nami mgr inż. Libuše Neugebauerová, córka Olgi Chudobovej (ur. 1923) i wnuczka Václava Chudoby (ur. 1895). Rozmowa opiera się na wspomnieniach, których wysłuchała od swojej matki i dziadków.

inż. Libuše Neugebauerová

1. Kto z Twoich przodków przeniósł się na Wołyń i skąd pochodziła Twoja rodzina? *„Mój pradziadek Józef Chudoba przeniósł się na Wołyń z żoną i czwórką dzieci. Pochodzili z miejscowości Lázně Bělohrad, małego miasteczka leżącego u podnóża Karkonoszy, w powiecie Jičin."*

2. Czy wiesz, jaki był powód tej ich emigracji? *„Tak, podobnie jak w przypadku innych wołyńskich Czechów, powodem była wędrówka za ziemią. Nie mogli liczyć na możliwość odziedziczenia majątku w ojczyźnie (rodziło się wiele dzieci i zawsze dziedziczył najstarszy), szukali więc sposobu, by mieć własną ziemię. W tamtych czasach bogactwo rodziny było mierzone tym, ile posiadało się ziemi."*

3. Dlaczego zdecydowali się na wyjazd właśnie na Wołyń? Czy Twoi przodkowie mieli jakiś konkretny powód, aby to zrobić? *„Również w tamtych czasach ludzie ogólnie rozważali wszystkie za i przeciw. Wyjazd do Rosji postrzegali jako bardziej realny niż na przykład do Ameryki. Wybrali Rosję przede wszystkim dlatego, że było to miejsce leżące na tym samym kontynencie. Przy podejmowaniu decyzji mogli wyobrazić sobie np. sytuację, w której musieliby wrócić do domu - wzięliby wtedy wóz i mogliby wrócić do domu „na piechotę".*

4. Gdzie dokładnie Pani przodkowie osiedlili się na Wołyniu i jak żyli z miejscowymi? *„Od babci wiem, że osiedlili się w miejscowości zwanej Czeski Boratyn. Zachowała się kronika z tej wsi, która opisuje cały rozwój tej miejscowości. Wiem tylko ze wspomnień mojej babci, że miejscowa ludność nie bardzo lubiła Czechów, nie rozumiała, jak Czesi żyją. Moja babcia wspominała, że na przykład pokazywali miejscowym, jak uprawiać warzywa na polach i jak je nawozić. Miejscowi nie mogli uwierzyć własnym oczom, gdy zobaczyli, że Czesi używają obornika od swoich zwierząt do nawożenia pól. Do tego czasu w Rosji normą było, że nie wywoziło się obornika. Po prostu, gdy chlew był pełen, to budowali nowy i przenosili tam zwierzęta. Dzięki tym drobnym różnicom Czesi osiągali wielkie sukcesy na roli, których miejscowi nie byli w stanie pojąć. Potem sami byli zaskoczeni tym, jak działa na przykład to nawożenie."*

5. Gdzie zatem mieszkali pradziadkowie? *„Wiem tylko ze wspomnień, że po przybyciu na Wołyń mój pradziadek i prababcia, i nie tylko oni, właściwie wszyscy emigranci, całymi dniami pracowali, aby mieli gdzie mieszkać. Na początku naprawdę mieszkali w ziemiankach, które zbudowali jako prowizorkę. Ale nie trwało to długo. Ponieważ byli naprawdę bardzo zręczni, wykorzystywali wszystko, co mieli wokół siebie i budowali domy z gliny, kamieni i ściętych drzew."*

6. Czy Pani mama też mieszkała na Wołyniu? *„Tak, moja mama miała 22 lata, gdy wróciła do Czech. Często moi dziadkowie mówili, że jako Chudobowie przenieśli się na Wołyń i jako Chudobowie wrócili do domu. Na Wołyniu żyli z innymi Czechami w takiej ścisłej grupie. Pomagali sobie wzajemnie, spotykali się ze sobą, wiedli życie towarzyskie i to pozostało z nimi także po powrocie do Czech."*

7. Czyli nawet po tylu latach nadal czuli się Czechami? *„Moi przodkowie zawsze czuli się Czechami. Nie zapomnieli języka czeskiego i uczyli go swoich dzieci. Jedyną rzeczą, po której można było poznać, że są Czechami, którzy wiele lat żyli za granicą, był ich akcent. Pradziadkowie mówili po staroczesku, taki język przekazywali swoim dzieciom. Teraz przypominam sobie ten dziwny czeski język, którym mówiła moja*

mama czy babcia w Krnovie. Czy uwierzycie, że przywieźli do Czech jedyną książkę, którą sobie przekazywali – Zebrane dzieła Aloisa Jiráska? Tę, którą zabrali ze sobą, wyjeżdżając na Wołyń."

8. Z dostępnych materiałów wiemy na ogół, że wołyńscy Czesi zdecydowali się na powrót do Czech w pierwszej fali po II wojnie światowej. Czy w przypadku Pani rodziny był to ten sam powód? *„II wojna światowa nie była dla nich główną przyczyną powrotu. Z opowieści mojej babci wiem, że głównym powodem dla naszej rodziny byli Banderowcy. Okrucieństwa, których się dopuścili, przekraczały granice człowieczeństwa. Od mojej babci znam dokładny moment, w którym podjęli decyzję o powrocie. Moja babcia miała z dziadkiem 5 dzieci (moja mama jest jednym z nich), mieszkali w gospodarstwie na wsi. Pewnej nocy (1943 rok) napadli na nich Banderowcy, zabrali wóz z końmi, wszystkich mężczyzn i wywieźli ich. W gospodarstwie pozostały tylko kobiety i dzieci. Nikt nie wiedział, co się stało, czy rodzina żyje, czy nie. Wówczas moi przodkowe mieli akurat szczęcie. Banderowcy porzucili ich daleko w lesie, wóz sobie zatrzymali. Dziadek i jego synowie przez 14 dni szukali drogi do domu. W chwili, gdy dotarli do gospodarstwa, zdecydowali, że nie mogą dłużej żyć w tym kraju. Strach o własne życie był prawdziwym powodem reemigracji."*

9. Kiedy zatem Pani rodzina wróciła do Czech? *„Było to bardziej skomplikowane, w 1943 roku, gdy postanowili wrócić przez dawne Niemcy, trafili do obozu pracy w Hindenburgu (dzisiejsze Zabrze), gdzie zmarł jeden z ich synów. Moja babcia, dziadek i 4 dzieci wrócili do Czech na podstawie karty reemigracyjnej wydanej dwa lata później, w 1945 roku w Katowicach."*

10. Jak wyglądał powrót? Dlaczego do Krnova? *„Po wojnie naszej rodzinie zaproponowano puste gospodarstwo w strefie przygranicznej przy ulicy Chářovskiej. Moja babcia często wspominała, jak wprowadzili się do tego gospodarstwa. Wie Pani, oni na Wołyniu żyli bardzo skromnie. Zbudowali swój dom z tego, co mieli, wodę mieli ze studni, nigdy nie mieli prądu. Gospodarstwo, do którego mogli się przenieść w Krnovie, wydawało im się czymś nierealnym, rzeczywiście jak zamek. Moja babcia zawsze mówiła o tym z wdzięcznością i pokorą."*

11. Czy można powiedzieć, że był to koniec czeskiej mniejszości narodowej na Wołyniu? *„Nie, tak to nie było. Przecież na Wołyniu żyło kilka pokoleń Czechów i do dziś żyje tam nadal część naszej rodziny. Chociaż moja babcia i dziadek starali się przystosować do życia w Krnovie, ich zachowanie i sposób życia zawsze miały charakter mniejszości narodowej. Jako dziecko pamiętam, że w domu mojej babci zbierali się ludzie z całej ulicy Chářovskiej. Ona nieświadomie umiała zjednoczyć sąsiadów i rodziny z sąsiedztwa, opowiadano historie, smuto wspomnienia, ludzie sobie pomagali... A babcia zawsze przygotowała coś dobrego - nawet dla grupy 40 osób."*

12. Dzięki tym spotkaniom zna Pani tak dobrze historię wołyńskich Czechów? *„Byłam wtedy dzieckiem, potem nastolatką i interesowałam się czymś zupełnie innym. Moja mama zawsze starała się przekazywać mi wspomnienia. Nie chciała, aby to, że urodziła się na Wołyniu, zostało zapomniane. Wtedy mało mnie to obchodziło, ale co muszę potwierdzić: opowiadając to, zasiała ziarenko, które powoli kiełkuje. Szkoda tylko, że teraz, gdy bardzo interesuje mnie ten temat, nie mogę już zapytać się o to mamy. Dlatego staram się opowiadać wnukom, przeszukiwać różne kroniki, spotykać się z ludźmi, którzy to pamiętają, aby jak najdłużej zachować pamięć naszej rodziny."*

13. Gdybyś mogła wybrać, to jaką wartość swoich przodków, swojej rodziny, która przez kilka pokoleń mieszkała na Wołyniu, przekazałabyś następnym pokoleniom? *„Bardzo chciałbym, aby ludzie powrócili do najbardziej podstawowych wartości, które pozwoliły przetrwać nie tylko moim przodkom, ale tak naprawdę większości wołyńskich Czechów. Te podstawowe wartości to: pracowitość, wspólnota i tolerancja. Nigdy nie zapominajmy skąd pochodzimy i słuchajmy naszych rodziców i dziadków, jeśli mają nam coś ważnego do przekazania, zanim odejdą."*

Rozmowę przeprowadziła: Eva Čechová

Fot. 1. Mapa Volyně

Fot. 2. Chmelnice Boratín

Fot. 3. Chalupa Chudobových Boratín

Fot. 4. Libuše Neugebauerová

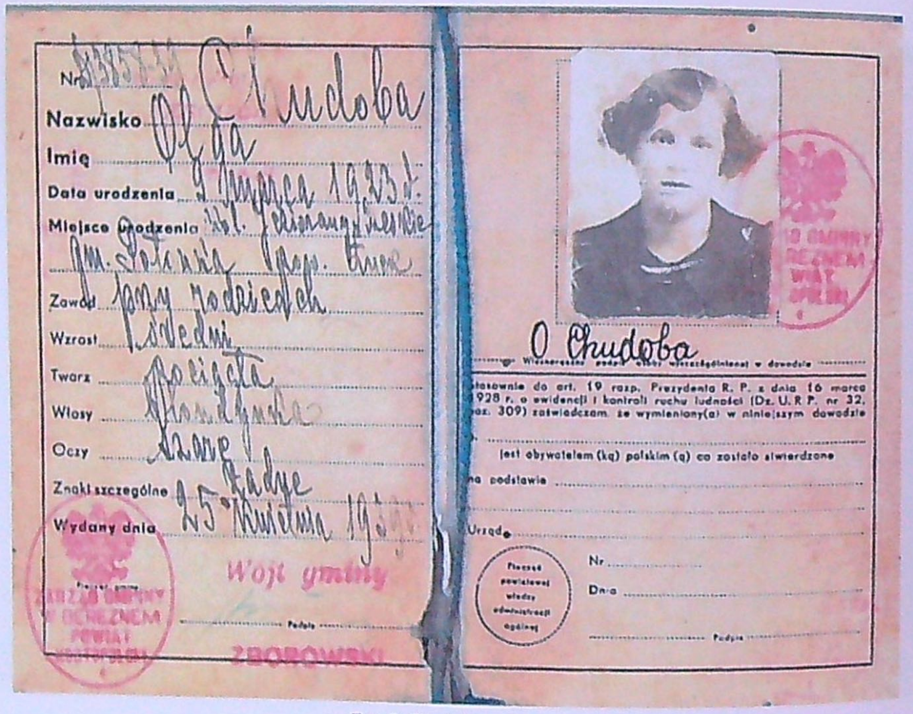
Nr
Nazwisko Chudoba
Imię Olga
Data urodzenia 1923 r.
Miejsce urodzenia
Zawód
Wzrost średni
Twarz
Włosy
Oczy
Znaki szczególne
Wydany dnia
Wójt gminy
O Chudoba
jest obywatelem (ką) polskim (ą) co zostało stwierdzone
na podstawie
Urząd
Nr
Dnia
ZBOROWSKI

Fot. 5. Chudobova Olga

Fot. 6. Z rodinneho alba.

LIBUŠE NEUGEBAUEROVÁ

POČÁJOVSKÝ HRNÍČEK

Bylo, nebylo...

Ve vsi Ozerany na Volyni žili dva mladí lidé – Marie a Václav. Měli se rádi a určitě snili o krásném společném životě. Ale jak už to v pohádkách bývá, vždy se najde zlo, které lásku vyzkouší svými nástrahami.

A tak se stalo i v tomto případě. Václav musel narukovat do ruské armády. Byl sice z hospodářství, ale byl také muzikant, a tak byl zařazen k vojenské hudbě. Nebyla by to nejhorší vojenská služba, kdyby… Kdyby nevypukla 1. světová válka. Václav se rozhodl a od ruské armády přešel do českých legií. Zpočátku byl znovu zařazen k vojenské hudbě, ale jak je známo, ve válce mluví zbraně a mlčí múzy a jak válka postupovala, tak bylo stále méně potřeba muzikantů a stále více potřeba vojáků na bojišti. Václav byl převelen k dělostřelcům a jako dělostřelec bojoval u Bachmače i u Zborova. Byl ale náturou zemědělec a muzikant, nebyl bojovník a nechtěl být hrdinou, a to co u Zborova zažil ho vedlo k tomu, že, když se mu naskytla příležitost, dezertoval. Dostal se domů a štěstěna k němu byla vlídná - záhy na to vypukla v Rusku revoluce a armáda na něj zapomněla. Tak dočkal, sice jako dezertér, ale živý, konce války.

V roce 1919 asi jako poděkování za to, že přežil a možná i pro útěchu, vykonal pouť do Počájeva (dnes Počájevská Lávra). Vzpomněl si tam i na svoji Marušku a koupil dva hrníčky, které ji daroval. Tyto hrníčky byly od té doby svědky celého jejich života. Chvil štěstí a radosti - jejich svatby, narození šesti dětí, stavby a přestěhování se do nového hospodářství, později návrat do Čech, svatby dětí, příchod vnoučat. Byly ale svědky i chvil těžkých, smutných a tragických. „Viděly“ útrapy, které přinesla 2. světová válka. Zažily několikeré „návštěvy“ Banderovců. Po jedné z těchto návštěv musel Václav pod nátlakem namířené zbraně zapřáhnout koně do vozu vzít nejstaršího syna a s Banderovci odjet. Marie zůstala s pěti dětmi a strachem sama. Naštěstí se Václav i se synem po deseti dnech vrátili – pěšky, bez koní a vozu, ale živí. Následovalo smutné loučení a opuštění sotva dostavěného hospodářství a odchod na nucené práce. Další ranou bylo úmrtí nejmladšího syna, kterému se v lágru nedostalo potřebné zdravotní péče při zánětu slepého střeva.

Po konci války byli Václav a Marie se svou rodinou jedni z prvních Volyňských Čechů, kteří se již koncem května 1945 vrátili do vlasti svých předků, kterou znali pouze z vyprávění. Určitě doufali a věřili, že už bude jenom dobře. Začátky byly slibné, ale pak přišly další rány osudu – pomineme kolektivizaci, se kterou se museli vyrovnat všichni hospodáři, ale největší ranou byla tragická smrt druhého syna a za dva roky na to úmrtí dcery. Tyto události se podepsaly na Václavově zdraví natolik, že za tři měsíce odešel za svými dětmi.

Marie zůstala sama a „počájovské hrníčky“, jak jim říkala, které jí před více než padesáti lety daroval z lásky Václav, stály vždy na čestném místě ve skleníku. Jen po odchodu Václava jakoby se k sobě více „přitulily“. A tak hrníčky spolu zůstaly až do doby, než se naplnily Mariiny dny na této Zemi. Potom si je na památku po mamince rozdělily dvě její dcery.

Druhý hrníček se, bohužel, nezachoval, a tak ten, který mám po své babičce Marii já, nadobro osiřel. A ač je prasklý a k běžnému užívání nepoužitelný, má i u mě své čestné místo. Beru jej do ruk velmi opatrně

a s úctou, protože vím, že byl z lásky darovaný, s láskou opatrovaný a s mými prarodiči prožil takový kus historie a prošel takový kus světa, jako asi žádný jiný hrníček na světě.

Závěrem: Základ tohoto povídání je pravdivý a asi tak nějak by příběh vyprávěl i ten hrníček, kdyby mohl mluvit. A kdo ví, co vše by nám ještě o historii povyprávěl. A protože každá pohádka má mít šťastný konec, tak třeba se někdy v budoucnu podaří „rozmluvit" věci a získat tak jejich svědectví o tom, jak se události opravdu udály.

LIBUŠE NEUGEBAUEROVÁ

POCZAJOWSKI KUBEK

Było, nie było....

We wsi Ozerany na Wołyniu mieszkało dwoje młodych ludzi - Marie i Václav. Kochali się i z pewnością marzyli o pięknym wspólnym życiu. Ale jak to w bajkach bywa, zawsze znajdzie się zło, które podda miłość próbie, zastawiając swoje sidła.

Tak też było w tym przypadku. Václav musiał iść do armii rosyjskiej. Chociaż pochodził z gospodarstwa, był też muzykiem, dlatego trafił do orkiestry wojskowej. Nie byłaby to najgorsza służba wojskowa, gdyby... Gdyby nie wybuchła I wojna światowa. Václav postanowił opuścić armię rosyjską i wstąpił do legionów czechosłowackich. Początkowo przydzielono go do orkiestry, ale jak wiadomo, na wojnie działa mówią, a muzy milczą i w miarę postępu wojny coraz mniej było potrzeba muzyków, a coraz więcej żołnierzy na polu walki. Václav został przeniesiony do artylerii i walczył jako artylerzysta pod Bachmaczem i Zborowem. Ale z temperamentu był rolnikiem i muzykiem, nie był wojownikiem i nie chciał być bohaterem, a to, co przeżył pod Zborowem, spowodowało, że gdy tylko nadarzyła się okazja, zdezerterował. Wrócił do domu i los się do niego uśmiechnął - niedługo potem w Rosji wybuchła rewolucja i armia o nim zapomniała. Tak doczekał końca wojny, co prawda jako dezerter, ale żywy.

W 1919 roku, zapewne w podzięce za przeżycie, a może i dla ukojenia duszy, odbył pielgrzymkę do Poczajowa (dziś Ławra Poczajowska). Pamiętał tam również o swojej Maruszce i kupił dwa kubki, które jej podarował. Od tego czasu kubki te stały się świadkami całego ich życia. Chwil szczęścia i radości - ich ślubu, narodzin sześciorga dzieci, budowy i przeprowadzki do nowego gospodarstwa, później powrotu do Czech, ślubów ich dzieci, pojawienia się wnuków. Były też świadkami chwil trudnych, smutnych i tragicznych. „Widziały" udręki, które przyniosła II wojna światowa. Przeżyły też kilka „wizyt" Banderowców. Po jednej z takich wizyt Václav musiał zaprzęgnąć konia do wozu, zabrać najstarszego syna i wyjechać z Banderowcami. Marie została sama z piątką dzieci i swoim strachem. Na szczęście Václav i jego syn wrócili dziesięć dni później - pieszo, bez koni i wozu, ale żywi. Potem nastąpiło smutne pożegnanie i porzucenie ledwie ukończonego gospodarstwa oraz wyjazd na przymusowe roboty. Kolejnym ciosem była śmierć najmłodszego syna, który nie otrzymał w obozie niezbędnej opieki medycznej, gdy dostał zapalenia wyrostka robaczkowego.

Po zakończeniu wojny Václav i Marie wraz z rodziną byli jednymi z pierwszych wołyńskich Czechów, którzy pod koniec maja 1945 roku powrócili do ojczyzny przodków, znanej im tylko z opowiadań. Musieli mieć nadzieję i wierzyć, że będzie tylko dobrze. Początki były obiecujące, ale potem przyszły kolejne ciosy od losu - nie mówiąc o kolektywizacji, z którą musieli sobie poradzić wszyscy rolnicy, największym ciosem była jednak tragiczna śmierć drugiego syna, a dwa lata później śmierć córki. Wydarzenia te tak bardzo odbiły się na zdrowiu Václava, że trzy miesiące później odszedł do swoich dzieci.

Marie została sama, a „kubki z Poczajowa", jak je nazywała, które Václav podarował jej z miłości ponad pięćdziesiąt lat temu, zawsze stały na honorowym miejscu na komodzie. Tylko po odejściu Václava jakby bardziej się do siebie „przytuliły". I tak kubki te pozostały razem, aż wypełniły się dni Mari na tej Ziemi. Potem dwie z jej córek rozdzieliły je ku pamięci matki.

telewizji ani kina, w żadnym wypadku się nie nudzili. Muzyka towarzyszyła tutejszym mieszkańcom podczas wszystkich szczęśliwych i smutnych chwil ich życia. Trzon chóru kościelnego z kościoła św. Michała w Hrozovej, pod kierunkiem organisty Stanislava Bačy z Rusína (wołyńskiego Czecha z Martynówki), stanowili mieszkańcy Hrozovej Stanislav i Marie Herblich, Václav Janko i Emílie Pallová. Pozostali członkowie: Božena Bačová, Anna Havlíčková i Anna Janíková pochodziły z Rusína. Chór kościelny ćwiczył pieśni świąteczne na wszystkie uroczystości, Boże Narodzenie, Zielone Świątki, Wielkanoc, Stanislav Bača sam śpiewał całe pasje, chór śpiewał również na pogrzebach i ślubach. Działalność tego chóru ustała dopiero po zestarzeniu się i odejściu większości jego członków. Wsie wyludniały się, nie było młodzieży ani innych osób zainteresowanych kontynuowaniem tej działalności.

LUDMILA ČAJANOVÁ

VOLYŇŠTÍ ČEŠI – ZACHRÁNCI

Podstatnou část poválečných dosídlenců na Osoblažsku tvořili od roku 1947 volyňští Češi – reemigranti ze západní Ukrajiny.

První Češi se začali stěhovat kolem roku 1868 z hornaté oblasti nedaleko Poličky, která jim neposkytovala dostatek obživy, na pozvání ruského cara do oblasti Volyně, aby obdělávali tamní úrodnou půdu. Začátky na Volyni však nebyly vůbec snadné. Mnohým osadníkům byl místo půdy prodán les a ten si sami museli úmornou dřinou a krvavým potem promněnit v pole. Po příjezdu mělo 20 rodin obce Martinovka k ubytování jednu velkou chatrč. První zimu strávili kácením lesa, na jaře vykopávali pařezy. Do této „půdy" pak zaseli první obilí. Studna tam nebyla, pro vodu chodili do 2 km vzdálené říčky. Byl nedostatek chleba, obuvi, šatstva. Jediným jídlem byl často pouhý vařený hrách. Teprve později se díky své píli a schopnostem hospodářsky a materiálně vzmohli. Působili zde až do roku 1947, kdy se téměř všichni vrátili do své bývalé vlasti.

Osud každé rodiny by vydal na celý dobrodružný románový příběh. Připomeňme alespoň ty nejdůležitější aspekty života Čechů na Volyni podle kroniky české obce Martinovka, kterou zpracoval ing. Jiří Hofman.

Za 2. světové války byly na Volyni pronásledovány statisíce lidí: Poláci a ruští vojáci - uprchlíci z německého zajeti - nacisty a banderovci (příslušníci organizace usilující o vyhlášení samostatné Ukrajiny), a především Židé.

Manželé Goldenbergovi ve své knize „Whispers in the darkness" (Šepoty ve tmách), Shengold Publishers, New York, 1988, popisují záchranu své rodiny (a dalších osob - celkem jich bylo 27) u paní Antonie Šindelářové, rozené Kučerové v Kurdybáni Varkovském: „Moji rodiče obchodovali obilím a jednali hlavně s českými sedláky... Jednání s nimi byla vždy čestná a důvěryhodná... Když nám bylo nyní zle a obrátili jsme se na ně, udělali, co mohli... Celý svět se zdál být krutý a bez zájmu. Češi byli jediní, o kterých jsme věděli, že pomáhají Židům. Jsou „tzadikim" - spravedliví, svatí lidé, spravedlivý národ světa....Češi k nám byli neuvěřitelně dobří a šlechetní, ostrov lidskosti v oceánu nelidskosti a bestiality."

V knize „Volyňští Češi v prvním a druhém odboji", autoři: Jiří Hofman, Václav Širc, Jaroslav Vaculík, Praha 2004, se uvádí: "Češi podle možností jednotlivých rodin a jejich odvahy riskovat pomáhali pronásledovaným. Byla to v tom obrovském moři utrpení kapka naděje, byl to projev hluboké lidskosti a velké odvahy...."

V této publikaci najdeme následující údaje:

Počet zachráněných Poláků nelze vůbec odhadnout, šlo zpravidla o jednorázovou pomoc na útěku do bezpečí.

Počet zachráněných ruských zajatců (sovětských vojáků) před nacisty lze odhadnout zhruba na 400 - 600 osob.

Čtyři ruští vojáci přežili nelítostnou bitvu v blízkosti obce Martinovky. Všichni našli útočiště u českých obyvatel této vesnice. Jeden z nich, Ivan Bondar našel nový domov u Stanislava Bači a jeho ženy Boženy, kteří se po reemigraci usídlili v Rusíně. Stanislav Bača, varhaník českého kostela v Hrušvici, byl vedoucím organizace Blaník na Martinovce, která chránila Čechy před banderovkými bandity, starostou obce v nejhorších dobách ke konci války a po ní. Ivan u nich pobýval až do roku 1944, kdy přišla do obce Rudá armáda a on se s ní vydal do války. S pláčem ho rodina Bačových vyprovázela jako vlastního syna. Další Rus, Semjon (Seňka) Černych zůstal u rodiny Leopolda Bačovského (otce Boženy Bačové). Jeho dva

synové byli ve válce a celá rodina brala Seňku jako člena rodiny v naději, že někdo jiný zase pomůže jejich dvěma synům, kteří byli rovněž ve válce.

Pomoc Židům měla vícestranný charakter a byla také nejnebezpečnější, hrozilo za ni potrestání smrtí pro celou rodinu.

Na Volyni žilo kolem 32 000 Čechů, tvořili pouhých 5,3 % obyvatelstva tohoto prostoru. Celkem zde žilo 106 438 Židů. V prostoru českého osídlení západní Volyně byl přibližně každý třetí Žid zachráněn s pomocí Čechů. Jmenovitě lze doložit 230 zachráněných osob. Za přechovávání Židů byly německými nacisty zavražděny dvě české rodiny, celkem 5 osob, z toho 2 děti.

Sedmi rodinám volyňských Čechů byl udělen čestný titul s medailí Chasidej umot haolam (Spravedlivý mezi národy) a jejich jména jsou vyryta na Zdi cti v pamětním komplexu Yad Vashem v Jeruzalémě. Z celkového počtu 39 českých rodin odměněných tímto vyznamenáním je 18 % volyňských Čechů.

Z toho se 1 rodina usídlila po reemigraci do Československa v Rusíně (Anna a Václav Skalští z Dembrovky) 1 rodina v Liptani (Emilie a Antonín Holštajnovi z Moldavy, jejich dcera Milena Kuřecová žije v Městě Albrechticích), manželé Leopold a Antonie Bačovští z Martinovky bydleli krátce v Bohušově, po smrti Leopolda v roce 1948 (pohřben v Městě Albrechticích) se jeho žena Antonie (+1978) přestěhovala ke své nejmladší dceři do Hlubočan na Vyškovsku. Jedna z jejích dcer Božena Bačová žila až do své smrti (1976) v Rusíně, druhá dcera, Marie Herblichová (+1975) v Hrozové. V Hrozové i Rusíně tedy žily dcery rodiny, která v době války přechovávala židovské miminko od roku 1941 až do konce roku 1944 a v roce 1995 bylo rodičům této rodiny uděleno in memoriam nejvyšší státní izraelské vyznamenání: Spravedlivý mezi národy. Zachráněný se jmenuje Josef Dancker a žije dosud v Izraeli.

Při záchraně židovských spoluobčanů pomáhali nezištně i mnozí další občané, např. v Branticích dosud žije Božena Vendolská (manžel Stanislav již zemřel), původem z Martinovky, z Dembrovky to byl Stanislav Zumr, Josef Samec, Karel Václavík.

Velké množství volyňských Čechů odešlo do války. Jen v Prvním československém armádním sboru zahynulo 1480 volyňských Čechů, z toho 3 ženy (z celkového počtu 424 českých žen, které dobrovolně narukovaly). Tento počet představuje 14,06 % z celkového počtu českých vojáků v čs. vojenských útvarech. Další pak zahynuli v polské armádě, Rudé armádě a partyzánských oddílech. Celkem se podařilo zjistit jména 3115 volyňských Čechů, kteří zahynuli za 2. sv. války na frontě a v zázemí. Tento počet jistě není vyčerpávající.

Z těch, co přežili, byl např. Stanislav Herblich z Hrozové vysazený jako parašutista během povstání na Slovensku, Josef Zbierajevski, polský důstojník, který si vzal za ženu Češku, byl několik let starostou na Martinovce, pak účetní v kolchozu a především skvělý člověk, odešel do polské armády. Zažil boje u Varšavy, účastnil se dobytí Berlína. Přímo z Polska jel pak do Čech ke své ženě a dvěma dcerám (Božena Vendolská a Marie Šteflová-Dvořáková) do Rusína, kde strávil zbytek života. Vdova po nezvěstném Jaroslavu Havlíčkovi (zahynul pravděpodobně u Dukly) Anna Havlíčková žila od roku 1947 až do své smrti také v Rusíně.

Češi rovněž trpěli pronásledováním banderovských skupin. Je doloženo 376 jmen volyňských Čechů jimi zavražděných.

Mezi oběti nacistické perzekuce je nutno přičíst ještě 466 jmen volyňských Čechů, kteří byli zavražděni nacistickými represivními složkami. (Vypálení obcí Český Malín, Michna-Sergejevka, Svatá a přilehlých obyvatelé dalších vesnic).

Volyňští Češi zakusili na vlastní kůži k perzekuci komunistickou a mnozí z nich i sibiřský gulag.

Někteří vzpomínají také na zajímavá setkání s německými vojáky, kteří uměli česky, Byli to sudetští Němci a k Čechům se chovali přátelsky.

Češi se na Volyni projevovali jako nositelé hospodářského a kulturního pokroku, ale zároveň jako tolerantní, spolehliví spoluobčané. Hodnotili každého nikoliv podle národnosti či náboženství, ale podle jeho lidských a morálních kvalit. Naučili se těmto objektivním mezilidským vztahům v mnohonárodnostním prostředí, kde žili společně s Ukrajinci, Poláky, Židy, Rusy a Němci. a odnesli si tyto své životní postoje i do nové vlasti.

Volyňští Češi si zachovali překvapivě čistý rodný jazyk, kulturu, včetně písní, zvyků a obyčejů ze staré vlasti. Byli neokázalými, ale upřímnými vlastenci.

LUDMILA ČAJANOVÁ

HISTORIE VOL ČECHŮ

Co je to Volyň a kde se nachází.

Historická Volyň měnila v průběhu staletí své hranice i své pány. Je známa už od 12. stol., kdy byla součástí Haličsko-volyňského knížectví – což byl jeden z nástupnických států Kyjevské Rusi.

Je to oblast na Ukrajině o rozloze asi 70 000 km2 a zhruba se dá říci, že sahala od hranic s Běloruskem až po hranice s Rumunskem.

Česká emigrace však směřovala především na jihozápad Ukrajiny.

Koncem 19.stol. bylo koncentrováno asi 30 000 Čechů na území mezi městy Rowno-Dubno ve směru sever-jih a od východu na západ mezi městy Luck a Žitomir. (Dalších 20 000 v ostatních částech carského Ruska.)

Češi se tedy stěhovali do Volyňské gubernie v carském Rusku. Byla to úrodná země s hlubokou ornou půdou, černozem, která slibovala bohatou úrodu. To bylo velmi lákavé pro Čechy žijící v chudé hornaté oblasti Českomoravské vrchoviny, kde museli, jak říkali pamětníci: „v nůši na zádech do kopce nosit hnůj na svá kamenitá políčka“. (Kousek od Poličky – Vitojeves, Rohozná, Svojanov)

Jak se tam Češi objevili?

Nebyla to žádná nelegální migrace, toto přesídlení bylo řádně dohodnuto mezi oběma státy – tehdejším carským Ruskem a Rakousko-Uherskem. V roce 1861 bylo totiž i v Rusku teprve zrušeno nevolnictví (v Rak-Uh. 1781 za Josefa II.) šlechta nebyla schopna výnosně své statky obhospodařovat a bývalí nevolníci buď neměli peníze na zakoupení pozemku, nebo neměli zájem pracovat. Kromě toho carská vláda konfiskovala velkostatky polským šlechticům, kteří se účastnili povstání v roce 1863.

Takže v této oblasti bylo mnoho lesů, luk a půdy levně na prodej, ale co se týká zemědělské kultury, naprosto zaostalé. Bývalí majitelé – jak šlechta polská, tak ruská – nepoužívali ani hnojení ani pluh. Půdy bylo dost, tak ji nechávali ležet ladem. Dá se říci, že teprve s příchodem Čechů začala v roce 1870 na ukrajinské Volyni zemědělská revoluce a výtěžnost půdy vzrostla postupně na dvojnásobek až čtyřnásobek.

Jedním z propagátorů českého vystěhovalectví byl František Palacký, který se v roce 1867 zúčastnil Všeruské etnografické výstavy v Moskvě. Technických záležitostí přesídlování se ujal správce jednoho ze schwarzenberských panství, František Přibyl z Třeboně. Zakoupený statek pak byl rozparcelován a prodáván příchozím (asi po 13 ha na jednu rodinu)

Češi si tedy své pole či les na Ukrajině poctivě koupili za své peníze. Nic zadarmo nedostali. (Existuje např. kupní smlouva pro příchozí do obce Martinovka, kterou údajně vyjednával Josef Dvořák z obce Vitojeves. Smlouva byla podepsána před carským notářem dne 23. 11. 1873 v Rowně. Prodávající byl polský šlechtic Porčinski z Novosilek a zakoupeno bylo asi 280 ha půdy.)

Když se pak v roce 1947 vraceli zpátky do Čech, bylo jim řečeno, že půda je státní a žádné odškodné za ni nedostanou.

Jak tam žili, mluvili, co tam dělali?

Ty začátky byly z dnešního pohledu naprosto nepředstavitelné. Češi přijeli většinou vlakem do poslední stanice na hranici s Rakouskem – jménem Brody. Pak si museli najmout povoz od Ukrajinců a dopravit se do přidělené vesnice sami, mnohdy stovky km.

Carské Rusko mělo zájem na posílení protipolského živlu. O nějaké slovanské vzájemnosti se tam nedalo mluvit. Rusové neměli rádi jak Poláky, tak Ukrajince, kterým říkali Malorusové. Vyvíjeli tlak na to, aby přesídlenci přijali pravoslavnou víru. Těm, co zůstali věrni katolické církvi, byl místo pole prodán les. To se týkalo i mých předků.

A tak asi 20 rodin obce Martinovka bylo ubytováno v lese v jedné velké dřevěné chatrči. První zimu strávili kácením lesa, na jaře vykopávali pařezy. Do této „půdy" pak zaseli první obilí. Studna tam nebyla, pro vodu chodili s nádobami k potoku vzdálenému 2 km od vesnice. Byl nedostatek chleba, obuvi, šatstva. Děti i dospělí chodili bosí, dokud nenapadl sníh. Tatínek rád citoval vzpomínky své babičky: „Ráno uvařila hrách, nasypala do zástěry a šlo se do lesa. Pověsila zástěru na strom v hloubi lesa a řekla: až se k ní dopracujeme, tak budeme obědvat. A ten oběd byl hrách…"

Již v roce 1868 se na Volyni usídlilo 126 českých rodin. V prvních deseti letech už tam bylo založeno více jak 100 českých obcí.

(24. září 1870 přijali tito imigranti slavnostně ruské státní občanství. V roce 1875 bylo na Volyni 2 190 českých rodin a v roce 1878 celkem 2 636 rodin se 13 255 osobami.)

Kolem roku 1880 - tedy po 12ti letech - již většina osídlenců bydlila ve vlastních dřevěných domcích, vykopali si vlastní studny. Za dalších 18 let si začali stavět domy z cihel. Mnohé z nich tam stojí dodnes a svou architektonickou odlišností – různými ozdobnými prvky – jsou k rozeznání od domů ukrajinských.

Češi na Ukrajině pracovali, žili a bavili se tak, jak byli zvyklí ve svém rodišti. Řádně obdělávali pole, orali pluhem, a k údivu místních Ukrajinců čistili chlévy a hnůj vozili na pole. Takže když sklízeli brambory, byly jim kladeny otázky, kolik že to let tak velké brambory rostou.

Obilí zprvu sklízeli srpem, ale brzy si obstarali modernější pomůcky. Nejprve to byly tzv. žnivárky, sekačky tažené koňmi. Na rozdíl od Ukrajinců obilí po sklizni vymlátili a uložili do sýpek.

V roce 1885 byla v obci první mlátička a žentour, stroj na louskání prosa, v obci byly založeny chmelnice (První chmelnici založil dědeček mé matky). S chmelnicemi rostl i blahobyt, neboť chmel se dobře prodával. Stavěly se mlýny, zakládaly rybníky. Rolníci měli často dvě zaměstnání. Ve dne pracovali na poli, večer se věnovali řemeslu. Byli to kováři, truhláři, zedníci, krejčí, švadleny apod. Češi také chovali dobytek na porážku, zpracovávali maso a pak je prodávali na tržišti v okresním městě Rovném. Tam prodávali i ostatní zemědělské produkty.

Povinnosti pro členy rodiny byly poměrně přesně rozdělené, jednak podle věku a pohlaví. Chlapci i děvčata měli každý své úkoly. Dle vyprávění mých rodičů měli zavedený určitý řád a samozřejmou dobrovolnou kázeň, kterou nebylo nutno vynucovat.

V roce 1912 byla postavena cihelna, zděná hospoda s tanečním sálem, začala výstavba obecní školy. Učitelé se v obecní škole střídali podle okolností. Někdy to byl Čech, jindy Ukrajinec nebo Polák. Vyšší škola byla ve městě a po 1. sv. válce, kdy záp. Ukrajina připadla Polsku, se zde vyučovalo polsky.

Jak tedy mluvili volyňští Češi.

S Ukrajinci ukrajinsky, s Rusy rusky, s Poláky polsky a mezi sebou česky. Byla založena Česká matice školská, Hasičský sbor, objevily se první české noviny atd.

Pro uchování českého jazyka jim velmi pomáhali čeští kněží – misionáři, kteří přijížděli na Volyň. Především to byli kněží Klement Žůrek, Josef Střiž a Ondřej Křenek.

Přiváželi s sebou české knihy a divadelní hry, učili českým písním (např. Sbohem má radosti, Otče náš, vyslyš nás). Z jejich podnětu bylo založeno Sdružení katolické mládeže. Jeho hlavním cílem bylo vnášet křesťanského ducha do veškerého dění v každé obci a povznést jejich kulturní život, ale i český jazyk. Sdružení se také podílelo na činnosti ochotnického souboru, přičemž byl nápomocen i polský učitel. Hráli

tyto české hry: Paličova dcera, Srdce a prsten, Stržený kříž, Cikánčina pomsta, Bílá myš, Pýcha předchází pád…

Nácvik i samotné představení pro české obyvatele znamenaly obrovskou školu českého jazyka a kultury. Nejen pro herce, ale i pro diváky. Před každým představením si všichni společně zazpívali píseň, která končila slovy: ….však platno nic, má nejlepší je slast, naše zlatá Praha, naše česká vlast". Tato znělka dojímala přítomné k slzám a rozněcovala vlastenecké city. Sál byl vždy plný až k prasknutí, i když se hrálo při svíčkách.

Měli vlastní hudební kapelu. Kapela hrávala nejen na Martinovce, ale i v okolí na všech poutích, zábavách, svatbách a samozřejmě také o svátcích v kostele, kdy doprovázela svou hudbou bohoslužby. Nacvičovali se nejrůznější liturgické zpěvy. Velmi oblíbená byla Rybova Česká mše vánoční, kterou dovezli misionáři.

Češi na Volyni žili tedy bohatým kulturním životem. A to také díky katolickým misionářům z Československa. Byli jediní, kdo o českou menšinu na Ukrajině projevil zájem, kdo se zajímal o jejich kulturu, pomáhal uchovat český jazyk, pěstoval vlastenectví a ušlechtilost ducha

1. sv. válka.

Protože Češi měli ruské občanství, museli narukovat do vojenské služby. Car Alexandr II. ji z původních pětadvaceti let sice zkrátil na „pouhých" 6 let, ale např. můj dědeček Václav se tak stal účastníkem Rusko-japonské války, která vypukla v roce 1904. Se zatajeným dechem jsme naslouchali jeho vyprávění o dlouhé plavbě po moři až do Vladivostoku. Z této anabáze si přivezl svou fotografii s firemním razítkem Nikolsk Usurijskij. Dědečka neminula ani 1. sv. válka. V obci byli mobilizováni všichni muži do 42 let. Z Martinovky nastoupilo do ruské armády celkem 21 mužů. Někteří z nich vstoupili dobrovolně do čs. legií.

V roce 1915 se fronta přiblížila asi na 7 km k obci Martinovka a stála tam celkem devět měsíců. Obyvatelé byli vyzváni k evakuaci, ale odmítli. Spali v zemljankách, domy obsadili vojáci. Když se fronta hnula směrem na západ, byli v obci umístěni rakouští zajatci, mezi nimi i jeden Ital.

Babička v tu dobu projevila značnou dávku odvahy. Dozvěděla se, kde zrovna sídlí pluk jejího muže, vzala tříletého synka, kterého jeho tatínek ještě neviděl a vezla mu ho ukázat.

Dědečkovy příběhy z války byly ještě drastičtější, než pozdější filmy z amerického divokého západu. Během 1. sv. války se tvořila Rudá armáda, tvořily se revoluční bolševické gardy, které carské vojáky nemilosrdně likvidovaly. Stahování kůže zaživa, vyřezávání masa a vnitřností z těla apod. bylo na denním pořádku.

Probíhala také polsko-sovětská válka, takže konec 1. sv. války nepřinesl žádoucí mír. V roce 1919 byl v obci polský pluk. Několik poddůstojníků se v obci oženilo a dva z nich tam zůstali natrvalo.

Po válce připadla západní část Ukrajiny včetně Volyně Polsku. Bylo to pro volyňské Čechy nejpříznivější období jejich pobytu v cizině.

Stavba českého kostela.

V té době se několik českých vesnic rozhodlo, že si postaví český kostel.

Byla zorganizována dobrovolná sbírka s daní podle vlastnictví pozemku a domu. Na započetí stavby bylo vybráno 18 000 polských zlotých. Dne 2. 7. 1928 byla stavba zahájena. Stavba byla zadána Škole zednických učňů v Křemenci. Dne 6. 10. 1929 byl posvěcen základní kámen a zakládající akt byl zazděn v rohu hlavního oltáře. Celkový náklad činil kolem 60 000 polských zlotých, který celý uhradili farníci.

Dne 28. září 1930, na svátek sv. Václava byl kostel vysvěcen polským biskupem Adolfem Szelažkem za ohromné účasti věřících, duchovenstva a představitelů státní správy. O zdárný průběh stavby se nejvíce zasloužil kněz a místní farář Stanislav Jadczyk. Kostel i farnost byly zasvěceny sv. Václavovi.

2. sv. válka.

Když 1. září 1939 vypukla 2. sv. válka, Rudá armáda záhy obsadila západní Ukrajina a tím i Volyň, která dosud patřila Polsku. Nastalo nejtěžší období, kdy si nikdo nebyl jist životem. Začaly se organizovat ukrajinské gardy usilující o samostatnou Ukrajinu. Mezi ukrajinským obyvatelstvem se vynořila spousta

darebáků, zlodějů a vrahů, kteří pod záminkou příslušnosti k Banderově armádě terorizovali ostatní obyvatelstvo, vyvražďovali především polské a židovské spoluobčany, bylo zabito i mnoho Čechů. Český kostel byl uzavřen, bohoslužby se tam nekonaly. Brzy se stal terčem zájmu nejrůznějších lupičských band. Uvnitř bylo vše zpřevraceno, rozházeno, veškeré cennosti byly uloupeny, na zemi se válelo všechno možné. Podařilo se zachránit pouze kostelní kroniku, harmonium a oltářní obraz sv. Václava. Později byly zachráněny i dva zvony.

Roku 1941 byli Češi povoláni do vojenské služby. Někteří působili v Rudé armádě, později v Československé Svobodově armádě.

Ti, co nebyli ve válce podle možností jednotlivých rodin a jejich odvahy riskovat pomáhali pronásledovaným. „Počet zachráněných Poláků nelze vůbec odhadnout, šlo zpravidla o jednorázovou pomoc na útěku do bezpečí.

Počet zachráněných ruských zajatců (sovětských vojáků) před nacisty lze odhadnout zhruba na 400 - 600 osob.

Pomoc Židům měla vícestranný charakter a byla také nejnebezpečnější, hrozilo za ni potrestání smrtí pro celou rodinu. Sedmi rodinám volyňských Čechů byl udělen čestný titul s medailí Chasidej umot haolam (Spravedlivý mezi národy) a jejich jména jsou vyryta na Zdi cti v Yad Vashem v Jeruzalémě.

Např. mým prarodičům Leopoldovi a Antonii Bačovským za záchranu Josefa Danckera.

Proč se po válce odstěhovali pryč..

Důvodem byla především neblahá zkušenost s Banderovci, ale i se Sovětským režimem. V podstatě pokračovala válka mezi příslušníky sovětské moci a ukrajinskými nacionalisty.

KGB se postarala o to, že mnoho Čechů zakusilo sibiřské lágry (např. jeden z mých strýců), dobří sedláci byli označováni za kulaky a posíláni na Sibiř, byly zakládány kolchozy, ničeny kostely. Neustálý stres a strach o život. Život v Sovětském svazu byl naprosto odlišný oproti tomu, na jaký byli Češi zvyklí za Poláků.

Závěr

Češi se na Volyni projevovali jako nositelé hospodářského a kulturního pokroku, ale zároveň jako tolerantní a spolehliví spoluobčané, kteří jednali podle křesťanských zásad, v nichž byli vychováni, a které jim byly vlastní. Žili v mnohonárodnostním prostředí společně s Ukrajinci, Poláky, Židy, Rusy a Němci. a poznali, že zlo nelze spojovat s národností člověka, ale jeho morálními kvalitami. Tyto postoje si odnesli zpět do vlasti.

Češi na Volyni si zachovali překvapivě čistý rodný jazyk, kulturu, včetně písní, zvyků a obyčejů ze staré vlasti. Byli neokázalými, ale upřímnými vlastenci.

Podle dostupných materiálů zpracovala Mgr. Ludmila Čajanová pro radio Proglas. (19. 9. 2017)

V Československu.

Do staré vlasti přijeli většinou na jaře v roce 1947. Těšili se na demokracii a svobodu, ale hned po přejezdu hranic v Čopu jim zamrzl úsměv na rtech. Vítal je totiž plakát s heslem „Se Sovětským svazem na věčné časy!“ Můj otec to vždy komentoval: „Myslel jsem, že Češi jsou inteligentní národ. Tohle jsem nečekal.“

Byli rozptýlení po Sudetech, do vesnic vylidněných od Němců, ale zároveň „vybílených“ českými zlatokopy, kteří přišli jako první, pobrali, co se dalo a zase odešli.

A tak začínali zase znovu. Opět si museli pozemek i chalupy zaplatit. (Banka jim to strhávala z ocenění toho majetku, které zanechali na Ukrajině.)

A přišel únor 1948 a sovětská moc je dostihla i zde. Stali se potenciálními nepřáteli pro komunistický režim, opět byli nuceni zadarmo předat svá pole do družstev, dostávali se do konfliktu s novou ideologií.

Přesto všechno si udržovali svou kulturu, poctivě pracovali, scházeli se při rodinných a církevních příležitostech, zpívali v kostelním sboru, hráli ochotnické divadlo.

Oficiálně se sdružovat nesměli, Sdružení volyňských Čechů bylo založeno až po převratu v roce 1989.

A teď po 70ti letech, pamětníci i jejich potomci se podle možnosti pravidelně scházejí, píší vzpomínky, historii pro potomky, pořádají zájezdy na Ukrajinu, kde bylo postaveno několik pomníků na paměť padlým ve válce, navazují kontakty s nynějšími ukrajinskými obyvateli, kteří o tyto kontakty velice stojí. Těch aktivit je opravdu hodně, ať už se jedná o Duklu, Český Malín nebo obnovený bývalý český kostel v Hrušvici.

LUDMILA ČAJANOVÁ

KULTURA NA VOLYNI

Češi se na Volyni projevovali jako nositelé hospodářského a kulturního pokroku, ale zároveň jako tolerantní a spolehliví spoluobčané, kteří jednali podle křesťanských zásad, v nichž byli vychováni, a které jim byly vlastní. Žili v mnohonárodnostním prostředí společně s Ukrajinci, Poláky, Židy, Rusy a Němci. Poznali, že zlo nelze spojovat s národností člověka, ale jeho morálními kvalitami. Tyto postoje si odnesli zpět do vlasti. Češi na Volyni si zachovali překvapivě čistý rodný jazyk, kulturu, včetně písní, zvyků a obyčejů ze staré vlasti. Byli neokázalými, ale upřímnými vlastenci.

Vyprávění Stanislava Bači (otec Ludmily Čajanové)

Vánoce 1994. Vyšlo tiskem ve Volyňském Zpravodaji.

Dědeček František byl velmi podnikavý. S volyňskou výpravou se zúčastnil Všesokolského sletu v Praze (asi v roce 1929). Odtud si přivezl nejen spoustu krásných zážitků, ale i poznatků z moderního hospodaření, pěstování chmele a cukrové řepy, které pak uplatňoval na Volyni. Zděděné pozemky o výměře asi 30 ha odkázal svým dvěma synům, Leopoldovi a Františkovi.

Kultura na Volyni.

Z podnětu českých katolických misií (pod vedením bratra pana Duška ze Žatce), bylo založeno Sdružení katolické mládeže. Já jsem dostal za úkol sezvat všechny mladé lidi ze všech osmi obcí náležejících k hrušvické farnosti a tam na faře proběhla ustavující schůze, kde jsme se dohodli o náplni naší práce. Hlavním cílem bylo vnášet křesťanského ducha do veškerého dění v každé obci a povznést jejich kulturní život, ale i český jazyk.

Sdružení se také podílelo na činnosti ochotnického souboru, přičemž nám velmi pomáhal polský učitel Tvardovsky a jeho žena, která dělala nápovědu. Hráli jsme tyto české hry: Paličova dcera, Srdce a prsten, Stržený kříž, Cikánčina pomsta, Bílá myš, Pýcha předchází pád…

Nácvik i samotné představení pro nás znamenaly obrovskou školu českého jazyka a kultury. Nejen pro samotné herce, ale i pro diváky. Tento ochotnický soubor režíroval také můj bratr Václav, později i já. Zpočátku jsme neměli kulisy, tak jsme namalovali obrazy na papíry připevněné do dřevěných rámů. Později jsme měli už krásné kulisy na plátně, představující potřebné prostředí – les, vesnici atd. Měli jsme i oponu na válci. Představení byla velmi oblíbená a přispívala ke sjednocení občanů všech okolních obcí, kteří bez ohledu na náboženské vyznání a národnost navštěvovali naše představení a utvrzovali se ve vzájemném přátelství. Po představení jsme se hned nerozešli, ale zůstali jsme pospolu a zpívali české písně, např. Šest desát let ušlo…však platno nic, má nejlepší je slast, naše zlatá Praha, naše česká vlast.“ Zvláště poslední slova dojímala přítomné k slzám a rozněcovala vlastenecké city. Sál byl vždy plný až k prasknutí, i když se hrálo při svíčkách.

Sdružení katolické mládeže a místní hasičský sbor se podílely na různých oslavách církevních i státních svátků. V Martinovce bylo asi 30 členů Sdružení katolické mládeže a 40 hasičů. U příležitosti státního polského svátku 3. května šli nejprve všichni společně na mši. Jednou se této slavnosti zúčastnil i vojt polského polookresu – gminy. Mládež a hasiči zorganizovali sportovní odpoledne na lukách za kostelem.

Soutěžilo se v lehké atletice, v běhu, házení granátem, oštěpem, skoku do dálky i výšky. Pro malé děti zase připravil program místní učitel.

Významným kulturním počinem byla martinovská kapela a pěvecký sbor. Kapelníkem byl František Dvořák, můj švagr, který byl vojenským kapelníkem a po návratu z vojny zorganizoval kolem sebe 14ti člennou dechovku. On sám nejen hrál na barytonovou trubku, ale také skládal hudební skladby. Některé z nich se po reemigraci do Československa hrály v Československém rozhlase. Kapela hrávala nejen na Martinovce, ale i v okolí na všech poutích, zábavách, svatbách a samozřejmě také o svátcích v kostele, kdy doprovázela svou hudbou bohoslužby. Švagr vedl pěvecký sbor, který se scházel většinou na Martinovce u nás doma a nacvičoval nejrůznější liturgické zpěvy. Velmi oblíbená byla Rybova Česká mše vánoční, kterou nám dovezli čeští misionáři a švagr ji s námi nacvičil.

Při mších lid běžně zpíval písně polské, protože do hrušvického kostela chodili i Poláci. Náš český pěvecký sbor však zpíval pouze česky.

V Martinovce stála u školy zvonička, kam chodila babička Dvořáková zvonit „klekání".

To byl podnět pro většinu obyvatel k modlitbě „Anděl Páně", kterou se modlívali doma v soukromí.

V adventu a v době postní bylo také ve většině rodin zvykem modlit se každý večer společně růženec. Můj otec, poměrně náruživý kuřák fajfky, si však toto potěšení v době postní odřekl.

Pouti patřily k nejoblíbenějším společenským událostem.

První pouť se slavila 8. září, svátek narození P. Marie, což byl sváteční den pro celou obec. Příbuzní a přátelé se sjížděli, radostná atmosféra ovládala celou vesnici. Nikdo nepracoval, znesvěcení svátku prací se pokládalo za velkou ostudu. V 11. hodin dopoledne se všichni svátečně oblečení svorně sešli v v hrušvickém kostele ke mši svaté. Po návratu z kostela následoval slavnostní oběd a posezení s příbuznými a hosty u bohaté tabule. Každá hospodyně napekla a navařila to nejlepší. Večer se šlo na taneční zábavu, kde se všichni veselili až do rána. Přicházely i matky s dětmi, které kladly své malé děti v hospodě v kuchyni do postele, kde děti bez nějakých větších problémů spaly, zatímco matky si šly zatancovat.

16. května jsme slavili svátek sv. Jana. Na Velkém Špakově byla v tu dobu pouť u kříže na rozcestí ve vesnici (naproti škole). Této pouti se jednou zúčastnil misijní kněz P. Stříž. Kousek za vesnicí na lukách byl pomník sv. Jana Nepomuckého, k němuž šlo po mši od kříže procesí. Protože zde často byla bažina, položili na ni místní obyvatelé žebřiny z vozů a na to nakladli větve, aby procesí mohlo přejít. P. Stříž se před tímto provizorním mostem zastavil a řekl: „A tady máme před sebou Karlův most…"

O posvícení to bylo vlastně totéž, jen pro večerní zábavu se ujal speciální termín „pěkná".

Jak je vidět, náš náboženský život byl úzce propojen s naším každodenním konáním. Proto také, když mi jako starostovi obce Rusín v Československu při normalizačních prověrkách v 70. letech po sovětské okupaci položili otázku, proč chodím do kostela, odpověděl jsem: „Katoličtí kněží a katolická církev v Československu byli jediní, kdo o nás – českou menšinu na Ukrajině – projevil zájem, kdo nám posílal misionáře a staral se o naši kulturu, kdo nám pomohl uchovat si český jazyk, pěstoval v nás vlastenectví a ušlechtilost ducha..".

Měli jsme také myslivecký spolek, jehož jsem byl členem a pořádali jsme hony na zajíce.

Když začala 2. sv. válka a naše území – Západní Ukrajina - (předtím patřilo k Republice Polské) bylo připojeno k Sovětskému svazu, nastala pro nás zlá doba, kdy si nikdo nebyl jist životem. Začaly se organizovat ukrajinské gardy usilující o samostatnou Ukrajinu. Mezi ukrajinským obyvatelstvem se vynořila spousta darebáků, zlodějů, dokonce i vrahů, kteří pod záminkou příslušnosti k Banderově armádě terorizovali ostatní obyvatelstvo, vyvražďovali Židy a polské spoluobčany, takže polští kněží museli uprchnout.

Český kostel byl uzavřen, bohoslužby se tam nekonaly. Brzy se stal terčem zájmu nejrůznějších lupičských band. My jsme se scházeli k modlitbám v martinovské hospodě, kde nám několikrát sloužil mši jeden neznámý kněz, Polák, který se však skrýval.

V obci Martinovka byla proto založena buňka odbojové organizace „Blaník", kterou jsem zde vedl já, Stanislav Bača, a můj bratranec Václav Vendolský, syn Josefa. Muži se zbraní v ruce hlídali za noci obec a bránili životy a majetek českých obyvatel. Jednou jsme se rozhodli navštívit velitelství banderovské organizace. Tento velitel nám řekl, že se zloději „zatočí", neboť prý Ukrajina potřebuje ve svém úsilí

o samostatnost podporu Československé vlády a nechce proti sobě poštvat české obyvatelstvo. Přesto bylo několik Čechů banderovci zavražděno a krádeže byly na denním pořádku.

(konec vyprávění Stanislava Bači)

Ke kultuře bych chtěla ještě doplnit, že Češi samozřejmě posílali své děti do školy. Vyučování probíhalo různě podle možností – ukrajinsky, polsky nebo i česky. V obci Martinovka byla postavena krásná zděná škola. Ta budova tam stojí dodnes, i když slouží k jiným účelům. Čeští žáci mohli navštěvovat i gymnázium v okresním městě Rovno. Někteří toho také využili. (L. Čajanová)

Vladimír Samec, autor „Kroniky obce Dembrovka na Volyni" podrobně popisuje návrat do staré vlasti: (str. 47)

„Každá rodina si na cestu do vlasti mohla vzít pár koní s postroji, vůz, dvě krávy a dvě tuny zavazadel. I když odjížděli rádi, přece jen se smíšenými pocity. Zejména starší lidé se se slzami v očích loučili se svými domovy, vybudovanými prací a odříkáním tří pokolení za dobu zhruba osmdesáti let (asi od roku 1860). Transport s dembrovskými občany měl odjet do ČSR v polovině března 1947 z nádraží okresního města Rovno. Lidé se začali připravovat na cestu, prodávali nábytek, hospodářská zvířata, zemědělské stroje a další nepotřebné věci domorodcům. Zabíjeli prasata, škvařili sádlo, udili maso, aby měli zásoby potravin na cestu a začátky života v ČSR. Bylo jim známo, že tam je nedostatek potravin.

Přes četné národnostní třenice s ukrajinským obyvatelstvem bylo loučení s nimi dojemné. Některé české a ukrajinské rodiny pojily dlouholeté přátelské vztahy. Ukrajinci s oblibou brali za kmotry svých dětí Čechy, ti pak cítili určitou spoluzodpovědnost za jejich další osud. Důstojné rozloučení přichystal pravoslavný farář (pop) Fedor Sobolev v církvi v Hrušvici. Po slavnostní mši před velkým shromážděním věřících vysoce hodnotil vliv Čechů na rozvoj kultury a zemědělství na Volyni, poděkoval jim za všechno, co pro rozkvět Ukrajiny vykonali a popřál mnoho štěstí doma v ČSR. Na památku jim věnoval ikonu, kterou převzal pan Hamáček Jan a je uložena v pravoslavném kostele v Osoblaze.

Zaznamenala
Mgr. Ludmila Čajanová

LUDMILA ČAJANOVÁ

KARDINÁL TOMÁŠEK

Bohušov byla další obec, kde se usadily rodiny volyňských Čechů po návratu z Ukrajiny. Byly to většinou věřící katolíci a měli dobrý vztah ke svým farářům.

Od ledna do července 1951 působil jako administrátor farnosti Bohušov u Krnova František Tomášek, budoucí kardinál. Jakmile se prozradilo, že byl roku 1949 v Olomouci z rukou tehdy internovaného olomouckého arcibiskupa J. K. Matochy tajně vysvěcen na biskupa, byl 23. července zatčen a dopraven do internačního pracovního tábora v Želivě. Z internace byl propuštěn 28. května 1954.

František Tomášek se těšil přízni svých volyňských farníků. Jeden z nich, Jan Bačovský, syn Leopolda Bačovského z Martinovky, mu pomáhal s dopravou do okolních farností. V zimě ho vozil na traktoru, v létě na motorce. O jejich dobrém vztahu svědčí také to, že dostal od Františka Tomáška několik dopisů psaných ve vězení.

Jan Bačovský byl za 2. sv. války sovětskými komunisty neprávem odsouzen na Sibiř do gulagu. Díky intervenci generála Heliodora Píky se mohl přihlásit do Československé armády a podobně jako mnoho jiných z toho důvodu z vězení propuštěn.

Mgr. Ludmila Čajanová

LUDMILA ČAJANOVÁ

NÁVRAT VOLYŇSKÝCH ČECHŮ

Podstatnou část poválečných dosídlenců na Osoblažsku tvořili od roku 1947 volyňští Češi - reemigranti z Ukrajiny, části tehdejšího Sovětského svazu. Vladimír Samec, autor „Kroniky obce Dembrovka na Volyni“ to podrobně popisuje: (str. 47)

„Každá rodina si na cestu do vlasti mohla vzít pár koní s postroji, vůz, dvě krávy a dvě tuny zavazadel. I když odjížděli rádi, přece jen se smíšenými pocity. Zejména starší lidé se se slzami v očích loučili se svými domovy, vybudovanými prací a odříkáním tří pokolení za dobu zhruba osmdesáti let (asi od roku 1860).

Transport s dembrovskými občany měl odjet do ČSR v polovině března 1947 z nádraží okresního města Rovno. Lidé se začali připravovat na cestu, prodávali nábytek, hospodářská zvířata, zemědělské stroje a další nepotřebné věci domorodcům. Zabíjeli prasata, škvařili sádlo, udili maso, aby měli zásoby potravin na cestu a začátky života v ČSR. Bylo jim známo, že tam je nedostatek potravin.

Přes četné národnostní třenice s ukrajinským obyvatelstvem bylo loučení s nimi dojemné. Některé české a ukrajinské rodiny pojily dlouholeté přátelské vztahy. Ukrajinci s oblibou brali za kmotry svých dětí Čechy, ti pak cítili určitou spoluzodpovědnost za jejich další osud. Důstojné rozloučení přichystal pravoslavný farář (pop) Fedor Sobolev v církvi v Hrušvici. Po slavnostní mši před velkým shromážděním věřících vysoce hodnotil vliv Čechů na rozvoj kultury a zemědělství na Volyni, poděkoval jim za všechno, co pro rozkvět Ukrajiny vykonali a popřál mnoho štěstí doma v ČSR.

Na památku jim věnoval ikonu, kterou převzal pan Hamáček Jan a je uložena v pravoslavném kostele v Osoblaze.

Krátce před odjezdem se do obce přistěhovali Rusíni a Ukrajinci ze Slovenska, někde od Bardějova, Sabinova a Prešova. Jednalo se o rodiny z chudobného kraje. Sovětský svaz je přijal jako výměnu za volyňské Čechy. Vystěhovalci si těžko zvykali na tamní složité podmínky, chtěli se vracet zpět na Slovensko. Sovětské úřady jim to však nepovolily. Nejméně tři týdny žili společně s odcházejícími Čechy a při loučení plakali. Vyčítali si, proč se nechali svést líbivou sovětskou propagandou. Po čase se jich většina vrátila zpět do ČSR.

Bylo to 15. března roku 1947 za chladného rána, místy ještě ležel sníh, když se z Dembrovky kolona koňských potahů s plně naloženými vozy vydala do 20 km vzdáleného města Rovna. Děti a starší občané seděli na vozech, dospělí hnali krávy nebo šli pěšky vedle vozů. Po obou stranách silnice ve vzdálenosti asi 100 - 200 metrů šlo několik ozbrojených příslušníků domobrany, kteří chránili pohyb kolony. I když měli hřejivý pocit, že se konečně vrací domů, přece jen, zejména starší osoby, byly smutné a přemýšlely, jaký osud je v nové vlasti čeká. Bylo mezi nimi i několik přestárlých občanů, kteří se před 80ti léty narodili v Čechách. Celý život prožili na Volyni a nyní se vracejí zpět do staré vlasti. Jednalo se o stařenky Samcovou, Kubáčkovou, Kubínovou, Stryjovou, dědečka a babičku Barfajtovi. Ze vzpomínek Miloslava Kubína se dozvídáme, že jeho babička Marie Kubínová, která se narodila v Čechách, po svém návratu do vlasti navštívila své rodiště a poznala tam lavičku, která prý tam ještě stála.

Transport z Rovna odjel asi za týden - po doplnění potřebného počtu vagónů. Cesta přes Lvov, Karpaty do Čopu nebyla snadná. V nákladních vagónech cestovaly dvě i více rodin, hospodářská zvířata byla většinou ustájená ve vagónech zvlášť. Během cesty transport často stál, někdy i několik hodin nebo celý den. Silně opotřebované vagóny z války měly značnou poruchovost. V Karpatech k překonání stoupání

a klesání bylo nutné dvou lokomotiv, které mnohdy scházely. Někdy dokonce strojvůdce odmítl jet dál, dokud nedostal požadovaný příděl oblíbené samohonky a špeku.

Velkým šokem pro cestující byly hory. Starší občané, když viděli ty bídné chaloupky v horách, začali naříkat, ženy plakaly, kam že je to vezou. Když přijížděli k Čopu, uklidnili se. Po překládce v Čopu dorazil transport 1. dubna do Košic, zde proběhla zdravotní kontrola a byly vydány reemigrační průkazy.

Na československém území se všichni cítili jako znovuzrození, válečné hrůzy a útrapy z nich najednou spadly. Cítili se konečně doma. Dojatí, uvolnění a šťastní se chystali na nový život.

Po dlouhé unavující cestě konečně po třech týdnech transport zastavil ve stanici určení v Šumperku. Po krátkém přivítání zástupců osidlovací komise bylo občanům šetrně sděleno, že v okrese i jeho okolí jsou zemědělské usedlosti v podstatě již osídlené a bylo jim doporučeno zajet na Krnovsko, kde je údajně dostatek volných míst k osídlení. K návštěvě Krnovska jim byl propůjčen autobus s průvodcem. Na Okresním národním výboru v Krnově byli volyňští Češi srdečně přijati tehdejším předsedou panem Glombem a vedoucím zemědělského odboru ing. Troubelíkem, který s nimi procestoval všechny obce na Osoblažsku. Bylo to území silně poškozené válkou, samotné město Osoblaha, které prý před válkou mělo asi 10 tisíc obyvatel, bylo prakticky srovnáno se zemí. V obcích nebylo hospodářské usedlosti, na které by nebylo vidět stopy války.

Osoblažsko je úrodný, rovinatý kraj připomínající krajanům rodnou Volyň. Ne nadarmo se tomuto kraji říkalo druhá „Haná". Přestože volné usedlosti byly z větší části silně poškozené, prázdné, prakticky vydrancované zlatokopy, rozhodli se dembrovští občané tento západní kout slezské země osídlit. Vybrali si zde volné usedlosti a večer se vrátili do Šumperka, aby svým rodinám sdělili radostnou zprávu, že našli území, kde začnou nový život.

Třetího dne po příjezdu byl transport vypraven ze Šumperka do Krnova. Zde, na železniční stanici, slavili dembrovští své první velikonoce v ČSR. Příjemné překvapení pro ně připravili krajané, kteří zde již bydleli. Po krátkém přivítání procházeli kolem vagónů, přáli rodinám pěkné svátky a každému předali obarvené vajíčko. Bylo to radostné a dojemné, krajané se objímali, ženy si zaplakaly. Dembrovší na oplátku nabídli samohonku čepovanou přímo z konve na mléko.

Dembrovští se usídlili, vždy po několika rodinách, prakticky ve všech obcích na Osoblažsku. Rodiny roztroušené po celém Osoblažsku se rychle sžily s místním obyvatelstvem, vzájemně si pomáhaly, společně využívaly zemědělské stroje při špičkových pracích a spoluvytvářeli společenský život v obcích. Na Volyň však stále vzpomínali jako na svůj domov.

Krátce po návratu do vlasti jeden z nich, Jaroslav Dvořák, založil dechový orchestr převážně ze svých bývalých spoluobčanů, kteří se scházeli ke společnému vyhrávání ve Slezských Rudolticích, kde bydlel. Pro kapelu složil pochod „Návrat do vlasti". Skladba se hrála několikrát v čs. rozhlase.

Toto území osídlili lidé různých profesí a různého původu. Pocházeli ze Slezska, Hané, Valašska, Slovácka a dokonce i ze Slovenska. Jen malé procento z nich bylo výkonnými zemědělci. Volyňští Češi byli rodilí zemědělci a dosahovali velmi dobrých hospodářských výsledků. Tím stoupala jejich autorita a vážnost mezi místními spoluobčany a u nadřízených orgánů. Řada z nich se osvědčila jako vynikající zemědělští odborníci. Po násilné kolektivizaci však většina z nich postupně z Osoblažska odešla. Odstěhovali se do Krnova nebo do Ostravy- Poruby a změnili zaměstnání..."

Volyňští Češi byli známi jak svou neúnavnou pracovitostí a zodpovědností, příkladným rodinným životem, ale také schopností se bavit a kulturně vyžívat. V době, kdy neexistovala televize ani kino, se v žádném případě nenudili. Hudba provázela zdejší obyvatele při všech radostných i smutných okamžicích jejich života. Jádro hrozovského kostelního sboru od sv. Michala archanděla pod vedením varhaníka Stanislava Bači z Rusína (volyňského Čecha z Martinovky) tvořili hrozovští občané: Stanislav a Marie Herblichovi, Václav Janko, Emílie Pallová. Další členové: Božena Bačová, Anna Havlíčková a Anna Janíková byly z Rusína. Tento kostelní sbor nacvičoval slavnostní zpěvy ke všem svátečním příležitostem, o vánocích, svatodušních svátcích, velikonocích, Stanislav Bača zpíval sám celé pašije, sbor zpíval i o pohřbech a svatbách. Činnost tohoto sboru ustala až zestárnutím a smrtí převážné části jeho členů. Vesnice se vylidňovaly, a dorost či další zájemci o pokračování této činnosti chyběli.

Také hrozovský kostel sv. Michaela archanděla vlastní památku na český kostel z volyňské Hrušvice. Český kostel v Hrušvici byl postaven roku 1930 a zasvěcen sv. Václavovi. Při té příležitosti byl namalován oltářní obraz sv. Václava na koni. Kostel byl zničen sovětskými vojáky při obsazení Ukrajiny v roce 1939. Obraz sv. Václava, kostelní kroniku a harmonium zachránil před zničením tamní varhaník Stanislav Bača a přivezl do Československa. Obraz sv. Václava je umístěn na boční stěně hrozovského kostela, kronika je v soukromém držení a harmonium bylo věnováno rovněž kostelu.

Hrozovští a rusínští také společně nacvičovali divadelní hry pod vedením Stanislava Bači coby režiséra. Toto ochotnické divadlo se nejednou zúčastnilo i soutěžní přehlídky ochotnických souborů pořádané v Krnově pod názvem „Divadelní máj". Hráli např. Jiráskovu Lucernu. Svá představení předváděli spoluobčanům v Rusíně v bývalém hostinci, kde bylo v sále vybudováno jeviště s oponou.

Zapsala: Mgr. Ludmila Čajanová

Hrozovští faráři

V roce 1947, když se volyňští Češi usadili v Hrozové a Rusíně, dojížděl do Hrozové sloužit mše sv. farář ze Slezských Rudoltic, Th.Dr. Johann Blaschke. Říkalo se, že byl nacisty jako katolický kněz pronásledován, a proto vyňat z odsunu. Mluvil výborně česky a s volyňskými Čechy, převážně hluboce věřícími katolíky, si dobře rozuměl. Svou pastorační činnost vykonával příkladně, jezdil do Rusína, kde ve škole (v jednotřídce) vyučoval náboženství. V 50. letech tam chodily do náboženství prakticky všechny děti z vesnice, bylo jich kolem třiceti. Dr. Blaschke byl znám svým hudebním vzděláním. Jeho jediným dopravním prostředkem byl motorový Manet (moped) a když byly v zimě silnice neprůjezdné pro množství sněhu, chodil do Hrozové na mši pěšky. Hrozovská fara byla po odstěhování zdejšího učitele pana Kavalíře prázdná a pan farář si v místnosti vlevo za vchodovými dveřmi vždy ještě přede mší zatopil, aby se alespoň trochu zahřál.

Vyučoval také hře na hudební nástroje, housle a harmonium. Vše zdarma. Pro svou žákyni Marii Batočovou napsal zjednodušenou notovou úpravu kostelních písní, aby mohla co nejdříve hrát i při bohoslužbách. Od něho se noví osadníci teprve dovídali o násilí konaném na německém obyvatelstvu v roce 1945. Samozřejmě tyto informace byly důvěrné a nesměly se nikde šířit. V roce 1957 mu byla povolena návštěva rodiny v Německu. Komunistické úřady doufaly, že se už nevrátí a že tak bude zase o jednoho faráře méně. On však prohlásil, že své ovečky neopustí.

Na hrozovskou faru se natrvalo nastěhoval, až když odešel do důchodu. Rudoltickou faru přenechal svému nástupci. Zemřel dne 8. listopadu 1965 v nemocnici v Krnově po opakovaném infarktu a 11. 11.1965 byl pohřben v rodinné hrobce v Rýmařově. Ani za komunistického režimu to neměl lehké, byl sledován a často vyslýchán.

V roce 2004 vydal německý krajan Heimo Biedrmann sbírku „Pfarrbriefe für das Dekanat Hotzenplotz und Umgebung 1946 -1970" (Farní dopisy pro děkanát Osoblaha a okolí). Tyto dopisy psal poslední německý farář z Osoblahy, Franz Blaschke a rozesílal je svým bývalým farníkům. Chtěl tak i nadále pečovat o jejich duchovní život a pomáhat jim v těžké životní situaci.

Tak se zachovala jakási kronika osudů bývalých obyvatel tohoto kraje, doplněná i řadou zajímavých fotografií z bývalé vlasti. Farář Franz Blaschke popisuje ve svém 64. listu z roku 1957 návštěvu svého kolegy Dr. Johanna Blaschkeho v Německu:

„Pozdravy z vlasti"

Důstojný pan farář z Rudoltic, dr. Johann Blaschke, pobýval ve druhé polovině srpna u svých sourozenců v Německu. Jeho první návštěva patřila hrobu jeho bratra Alfreda -Blaschkeho, který byl farářem v Oskau a děkanem rýmařovského děkanátu. Zde v Německu působil požehnaně v diecézi Augsburské. Odtud jel dr. Blaschke do Wettstettu u Ingolstadtu, kde je jeho bratr řídícím učitelem na tamní národní škole. Tam jsem ho také v neděli, 18. srpna, navštívil. Bohužel jsem nalezl svého spolubratra a souseda ve velmi

špatném zdravotním stavu, takže nám ho bylo všem líto. Náročná cesta a bolest nad hrobem bratrovým, ale také první dojmy a zážitky z Německa natolik rozrušily jeho nervy, že upadal do návalů pláče. Ty povolily teprve, když jsme společně usedli po večeři a vyměňovali si vzpomínky a on vyprávěl o svém nynějším působení ve staré vlasti. Spravuje farnosti slezské Rudoltice a Hrozová, vyučuje tam také náboženství a má k dispozici jeden moped, kterým podniká také jízdy do svého rodného města Rýmařov, do Krnova a do Osoblahy. O prázdninách se jel podívat i do svého prvního místa (Grumberg). Tamní farnost je pro nedostatek kněží neobsazena a na faře bydlí jedna rodina. Navštívil také kostel na Kralickém Sněžníku (Grulich), ale poutní kostel je zavřen, stejně jako kostel redemptoristů a vstup do poutního domu je přísně zakázán. Je známo, že tam jsou internováni řádoví kněží a musí pracovat na zemědělském statku.

Vykonávání duchovní péče vyžaduje hodně šikovnosti, opatrnosti a přizpůsobivosti. Stále ještě je dost věrných návštěvníků kostela a dobrých rodin, i když nejsou příliš četné. Církevní život je stále těžší, protože nejen chybí kněží a kněžského dorostu je hrozivě málo, nýbrž také správa diecézí je v rukou komunistických církevních úředníků. Tak musí duchovní, odkázáni sami na sebe, rozhodovat, jak „výnosy" tkz. „biskupských diecézních úřadů" provádět a současně nebýt v rozporu se svým svědomím a pokyny církevního zákonodárství z Říma. Lze si pomyslet, jak je taková duchovní péče vyčerpávající a zničující.

O samotném domově host příliš nevyprávěl. Kdo dne tento okres navštíví a chtěl by spatřit jeho usedlosti a pole, už by je nepoznal a snad ani nenašel. Všechny polní meze jsou rozorány, všude se rozprostírají obrovské lány, které jsou obhospodařovány moderními stroji, mnoho usedlostí zmizelo nebo se rozpadlo, takže obraz staré vlasti je úplně jiný. Každý obyvatel chodí do zaměstnání, kde je mu přidělena jeho práce a tu musí denně vykonávat. Nezaměstnanost neexistuje, neboť každý je přinucen pracovat, pokud chce žít. Péče o dělníky je dobrá, také obživa je lehčí a lepší, je jen málo zboží k dostání, některého se ned ostává vůbec.

Jeho jedinou „zábavou" je návštěva kina ve Slezských Rudolticích, které je umístěno v bývalém hostinci Aichinger. Tam si také vypije svou sklenici piva. Do Osoblahy jezdí častěji, protože je mimořádným zpovědníkem tamních řádových sester. Jinak je ale jeho život osamělý a omezuje se na duchovní práci.....

Zpracovala
Mgr. Ludmila Čajanová

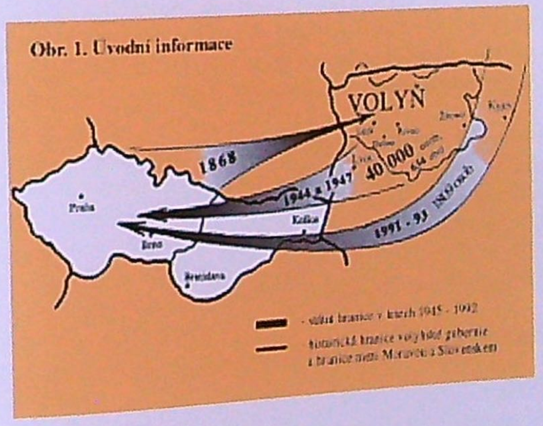

W 2004 roku niemiecki rodak Heimo Biedrmann wydał zbiór „Pfarrbriefe für das Dekanat Hotzenplotz und Umgebung 1946 -1970" (Listy parafialne dekanatu Osoblaha i jego okolic). Listy te pisał ostatni niemiecki proboszcz z Osoblahy, Franz Blaschke, który wysyłał je do swoich byłych parafian. Chciał nadal dbać o ich życie duchowe i pomagać im w ich trudnej sytuacji życiowej. W ten sposób zachowała się swoista kronika losów dawnych mieszkańców tego regionu, uzupełniona o wiele ciekawych fotografii z dawnej ojczyzny. Proboszcz Franz Blaschke opisuje w swoim sześćdziesiątym czwartym liście z 1957 roku wizytę swojego kolegi dr. Johanna Blaschke w Niemczech:

„Pozdrowienia z ojczyzny"

Czcigodny proboszcz z Rudoltic, dr Johann Blaschke, w drugiej połowie sierpnia przebywał u rodzeństwa w Niemczech. Z pierwszą wizytą udał się do grobu swojego brata Alfreda Blaschke, który był proboszczem w Oskau i dziekanem dekanatu w Rýmařovie. Tu w Niemczech pracował w Diecezji Augsburgskiej. Stamtąd dr Blaschke udał się do Wettstett koło Ingolstadt, gdzie jego brat jest dyrektorem tamtejszej szkoły ludowej. Tam odwiedziłem go w niedzielę 18 sierpnia. Niestety, zastałem swojego brata i sąsiada w bardzo złym stanie zdrowia, więc wszyscy mu współczuliśmy. Uciążliwa podróż i ból nad grobem brata, jak również pierwsze wrażenia i doświadczenia z Niemiec, tak rozstroiły jego nerwy, że zalał się łzami. Uspokoił się dopiero wtedy, gdy po kolacji usiedliśmy razem i wymieniliśmy się wspomnieniami, a on opowiedział nam o swojej obecnej pracy w starej ojczyźnie. Administruje parafiami Slezské Rudoltice i Hrozová, uczy tam religii i ma do dyspozycji jeden motorower, którym jeździ także na wycieczki do rodzinnego Rýmařova oraz do Krnova i Osoblahy. W czasie wakacji pojechał też do swojej pierwszej parafii (Grumberg). Miejscowa parafia z powodu braku księży jest pusta, a na plebanii mieszka jedna rodzina. Odwiedził również kościół na Śnieżniku (Grulich), ale kościół pielgrzymkowy jest zamknięty, podobnie jak kościół redemptorystów, a wejście do domu pielgrzymkowego jest surowo zabronione. Wiadomo, że są tam internowani księża zakonni, którzy muszą pracować w gospodarstwie rolnym.... Sprawowanie posługi duchowej wymaga wielu umiejętności, ostrożności i zdolności adaptacyjnych. Jest jeszcze sporo wiernych odwiedzających kościół i dobrych rodzin, choć nie są one zbyt liczne. Życie kościelne staje się coraz trudniejsze, bo nie dość, że brakuje księży i przeraża brak młodych kapłanów, to dodatkowo diecezją zarządzają komunistyczni urzędnicy kościelni. Dlatego duchowni są pozostawieni sami sobie, muszą decydować, w jaki sposób realizować „uchwały" tzw. „biskupich urzędów diecezjalnych" i jednocześnie pozostać w zgodzie ze swoim sumieniem i zasadami płynącymi z Rzymu. Można pomyśleć, jak wyczerpująca i wyniszczająca jest taka opieka duchowa.

Gość nie mówił wiele o samym domu. Ktokolwiek odwiedziłby kiedyś ten powiat i chciałby zobaczyć jego gospodarstwa i pola, nie rozpoznałby ich, a być może i nie znalazł. Wszystkie granice pól zostały zaorane, wszędzie są ogromne łany, które uprawia się nowoczesnymi maszynami, wiele gospodarstw zniknęło lub rozpadło się, dlatego obraz dawnej ojczyzny jest zupełnie inny. Każdy mieszkaniec idzie do pracy, gdzie ma przydzielone zadanie i musi je codziennie wykonywać. Bezrobocie nie istnieje, bo każdy jest zmuszony do pracy, jeśli chce żyć. Opieka nad pracownikami jest dobra, również jedzenie jest łatwiejsze do zdobycia i lepsze, tylko mało jest dostępnych towarów, niektórych w ogóle nie da się kupić.

Jego jedyną „rozrywką" są wizyty w kinie w Slezskich Rudolticích, które mieści się w dawnym zajeździe Aichinger. Tam też wypija swój kufel piwa. Do Osoblahy jeździ częściej, bo jest nadzwyczajnym spowiednikiem tamtejszych zakonnic. Ale poza tym jego życie jest samotne i ogranicza się wyłącznie do pracy duchowej.....

LUDMILA ČAJANOVÁ

HISTORIE PŘESÍDLENÍ ČECHŮ NA VOLYŇ DO RUSKA

V roce1860 nabídl ruský car Rakousku-Uhersku osidlovací možnosti ve Volyňské gubernii na Ukrajině. Rakouská vláda nabídku přijala a povolila vystěhování z českých zemí několika tisícům bezzemků a řemeslníků.

Mnoho lesů, luk a půdy bylo v jihozápadní Ukrajině (gubernie Volyňská) levně na prodej proto, že v roce 1861 bylo zrušeno nevolnictví. Šlechta nebyla schopna se rychle přizpůsobit novým podmínkám a výnosně své statky obhospodařovat. Carská vláda pak prodávala levně velkostatky, které konfiskovala polským šlechticům, kteří se účastnili osvobozeneckého povstání v roce 1863. Kromě toho podporovala přistěhovalectví z Evropy také proto, aby posílila proti polský živel.

Jedním z propagátorů tohoto vystěhovalectví byl František Palacký, který se v roce 1867 zúčastnil Všeruské etnografické výstavy v Moskvě. Spolu s ostatními členy české delegace byl přijat carskou vládou a samotným carem Alexandrem II. Technických záležitostí přesidlování se ujal správce jednoho ze schwarzenberských panství, František Přibyl z Třeboně. Spolu s bývalým učitelem Josefem Oličem zakoupili velkostatek Hlinsk v Rovenském újezdě o rozloze 1 797 ha. Statek rozparcelovali a prodali. Češi přicházeli do míst směrem na Lvov, Luck, Dubno, Rovno, Žitomír apod. Mnohým osadníkům byl místo půdy prodán les a ten si sami museli úmornou dřinou a krvavým potem proměnit v pole.

Velká vlna přistěhovalců přišla na Volyň v roce 1868. Tehdy mělo Rusko s Rakouskem společnou hranici, přistěhovalci tam mohli dojet vlakem, nebo koňským spřežením a to trvalo nejdéle 6 týdnů. Konečná pohraniční stanice se jmenovala Brody. Některé rodiny byly velmi chudé a neměly ani na zaplacení cestovného Ti nejchudší šli pěšky a svůj „majetek" si vezli na trakaři.

Koupi půdy a lesů konkrétně pro obec Martinovka údajně vyjednával Josef Dvořák, kovář z obce Vitojeves. On také podepsal jménem všech smlouvu pořízenou před carským notářem v Rovně dne 23. 11, 1873. Byla přeložena do češtiny. Prodávající byl polský šlechtic A. J. Porčinský z Novosilek .Bylo zakoupeno 278,96 ha

Po příjezdu mělo 20 rodin obce Martinovka k ubytování jednu velkou dřevěnou chatrč. První zimu strávili kácením lesa, na jaře vykopávali pařezy. Do této „půdy" pak zaseli první obilí. Studna tam nebyla, pro vodu chodili do 2 km vzdáleného potoka. Byl nedostatek chleba, obuvi, šatstva. Děti i dospělí chodili bosi, dokud nenapadl sníh. Tatínek rád citoval vzpomínky své babičky: „Ráno uvařila hrách, nasypala nemaštěný do zástěry a šlo se do lesa. Pověsila zástěru na strom v hloubi lesa a řekla: až se k ní dopracujeme, tak budeme obědvat. A oběd byl ten hrách…"

Již v roce 1868 se na Volyni usídlilo 126 českých rodin. V prvních deseti letech to bylo více než 100 českých obcí.

24. září 1870 přijali tito imigranti slavnostně ruské státní občanství. V roce 1875 bylo na Volyni 2 190 českých rodin a v roce 1878 celkem 2 636 rodin se 13 255 osobami.

Ze života prarodičů

Rodokmen rodiny Bačových je doložen až do roku 1580. Podle archivních materiálů to byli poddaní pánů z Boskovic, kteří se v 15. stol. přestěhovali na Svojanov (v oblasti Poličky) a s nimi odešel i rychtář z Bačova (Bačov byl součástí Boskovic). Tak vznikl rod Bačových.

Bratr mého dědečka Václava - Josef - se oženil s Marií Daňhelovou z Vestce u Příbrami. Její matka byla rozená Hacaperková a její rodokmen sahá až ke dvoru českého krále Václava II. (1271-1305).

Předkové Stanislava a Boženy Bačových tedy pocházeli z kraje kolem Poličky. Byla to chudá a hornatá krajina, proto se vydali na Volyň, hledat úrodnou půdu.

Tak se některé z pěti dětí Antonína Báči (1794-1859) a Anny Křibské (1798-1863) rozhodly pro přesídlení.

S prvními přesídlenci přijel Václav Báča (1832-1897) s manželkou Johannou Svobodovou (1832-1897), původem z Manovy Lhoty. Zde se jim narodil syn Václav Báča (3.7.1876 ve Špakově)), který si vzal za manželku Marii, roz. Dvořákovou (7.7.1875), vdovu po zemřelém panu Krčmovi z Martinovky, se kterým měla dvě děti, syna Josefa Krčmu a dceru Marii, provdanou Dvořákovou. Spolu s Václavem žili na Martinovce a měli ještě 7 dětí: Annu, Kristýnu, Václava, Aloisii a Stanislava, dvě děti, Ludvík a Anežka, zemřely na tuberkulózu.

Můj otec Stanislav byl nejmladší (nar.1912 na Martinovce). Na svého zemřelého bratra rád vzpomínal: „Ráno jsem k Ludvíkovi vždycky vlezl do postele pod peřinu a povídali jsme si…"

Rodina Václava Bači, v níž můj tatínek vyrůstal, nebyla příliš bohatá. Dědeček Václav hodně šetřil, aby si mohl čas od času přikoupit kousek půdy. Přivydělával si krejčovstvím. Uměl dobře šít, šil ještě v Rusíně. Když měl kabát už obnošený, tak ho obrátil na ruby a celý znovu přešil. Jako dítě jsem obdivovala jeho veliké nůžky, které si přivezl z Volyně. U něho se učili „krejčovině" mnozí mladí chlapci, např. i můj pozdější strýc Stanislav Herblich. Naučil šít také svou nejstarší dceru Annu, která se provdala za Jaroslava Havlíčka. Ten zahynul ve 2. světové válce v bojích u Dukly, pravděpodobně ve Vrocance. V Československu se Anna Havlíčková se svými dvěma dcerami Kristýnou, Annou, rodiči a bratrem Stanislavem nastěhovala do Rusína, kde jí můj otec jako vdově pomáhal.

Protože Češi měli ruské občanství, museli narukovat do vojenské služby. Car Alexandr II. ji z původních pětadvaceti let sice zkrátil na „pouhých" 6 let, ale dědeček Václav se tak stal účastníkem Rusko-japonské války, která vypukla v roce 1904. Se zatajeným dechem jsme naslouchali jeho vyprávění o dlouhé, tříměsíční plavbě po moři z Oděsy přes Suez kolem Indie až do Vladivostoku . Z této jeho anabáze se zachovala působivá fotografie s razítkem: Nikolsk Usurijskij. Na fotce vidíme dědečka jako šarmantního mladého muže s knírkem spolu s dalšími vojáky v bílém námořnickém stejnokroji.

Dědečka neminula ani 1. sv. válka. V obci byli mobilizováni všichni muži do 42 let. Z Martinovky nastoupilo do ruské armády celkem 21 mužů. Někteří z nich vstoupili dobrovolně do čs. legií. Ve válce padl Josef Mangolt, oba dědečkové (také maminčin otec Leopold Bačovský) byli zraněni.

Jako děti jsme s obdivem sahaly na dlouhou jizvu po kulce, která těsně škrtla kůži na spánku. Dědeček Václav nám přitom říkal: „Stačilo půl centimetru a dnes jsem tu s vámi nebyl…však jsem se něco namodlil!"

V roce 1915 se fronta přiblížila asi na 7 km k obci Martinovka a stála tam celkem devět měsíců. Obyvatelé byli vyzváni k evakuaci, ale odmítli. Spali v zemljankách, domy obsadili vojáci. Když se fronta hnula směrem na západ, byli v obci umístěni rakouští zajatci, mezi nimi i jeden Ital.

Babička v tu dobu projevila značnou dávku odvahy. Dozvěděla se, kde zrovna sídlí pluk jejího muže, vzala tříletého Staníka a vezla ho ukázat tatínkovi, který ho už dlouho neviděl.

Dědečkovy příběhy z války byly ještě drastičtější, než pozdější filmy z amerického divokého západu. Během 1. sv. války se tvořila Rudá armáda, tvořily se revoluční bolševické gardy, které carské vojáky nemilosrdně likvidovaly. Stahování kůže zaživa, vyřezávání masa a vnitřností z těla apod. bylo na denním pořádku. Probíhala také polsko-sovětská válka, takže konec 1. sv. války nepřinesl žádoucí mír. V roce 1919 byl v obci polský pluk. Několik poddůstojníků se v obci oženilo a dva z nich tam zůstali natrvalo. Josef Zbierajevski a Josef Kviatkovski. Po válce připadla západní část Ukrajiny včetně Volyně Polsku. Bylo to pro volyňské Čechy nejpříznivější období jejich pobytu v cizině.

Rozvoj vesnice

Kolem roku 1880 již většina osídlenců bydlila ve vlastních dřevěných domcích. Kolik bídy, utrpení a úmorné dřiny je stály tyto slaměné střechy nad hlavou! V roce 1885 se v obci objevila první mlátička

a žentour. Koupil ji Josef Lajnvebr. Doposud se mlátilo cepy. Aby žentour lépe využil, zřídil si stroj na louskání prosa, obecně zvaný jahelna. V témže roce vypukl v obci požár, který zničil asi 6 domů. Po stránce správní patřila Martinovka pod obec Hrušvice, kde sídlil starosta. V roce 1887 se však obec osamostatnila. Prvním starostou byl zvolen Josef Bačovský. Střídali se po šesti letech, ale Jan Janko, syn Jana, spravoval obec plných 15 let, tj. do roku 1914. Za války a v revolučních dobách se starostové střídali téměř každý měsíc.

Kolem roku 1880 začalo v obci vyučování. Chodilo se k Josefu Dvořákovi, který měl největší dům. Prvním učitelem byl Zigmund, pocházel odněkud z Čech. Když odešel, našli si občané dalšího učitele. V roce 1890 zde působil 25letý Čech z Prahy, jménem Linka. Dosud se učilo jen česky. Linka však začal vyučovat také rusky. Učitele vydržovala celá obec. Platilo se obilím. Pokud byl učitel svobodný, stravoval se dům od domu, nebo mu jídlo nosili – podle dohody. Po odchodu učitele Linky děti chodily do sousedních obcí. Do České Janovky nebo do Novosilek, kde byla ukrajinská škola.

V roce 1888 si občané zřídili hřbitov, na němž byla kolem roku 1925 postavena kaple.

Kolem roku 1898 byla v obci založena první chmelnice. Založil ji František Bačovský (dědeček mé matky). Chmelnice rostly jako houby po dešti a s nimi rostl i blahobyt.

Kolem roku 1908 se v obci začaly stavět první zděné domy. Cihly se kupovaly v sousední obci Dembrovka u pana Kubína, který měl cihelnu již asi 20 let. V roce 1912 postavil starosta Janko první cihelnu na Martinovce. Josef Vendolský, syn Jana postavil velkou zděnou hospodu s tanečním sálem, která se stala kulturním střediskem pro celou obec. Ve dne pracoval na poli, večer obsluhoval hosty.

V roce 1913 byla zahájena stavba obecní školy. Do vypuknutí 1. sv. války stačili alespoň pokrýt střechu, dokončena byla až na konci války. Od roku 1920 se ve škole učilo polsky až do roku 1933, kdy učitel Denysiuk zavedl češtinu jako předmět. Školní budova byla skutečně výstavní a stojí na Martinovce dodnes, i když se v ní již nevyučuje.

Roku 1920 postavili občané Leopold Bačovský (maminčin tatínek), Hnídek a Šustr motorový mlýn se dvěma páry válců a jedním kamenem.

Hmotné postavení českého obyvatelstva se postupně zlepšovalo. Za chmel se dobře platilo, a to zlatými rubly, ostatní zemědělské produkty také nebyly laciné. Byla to doba těsně před světovou krizí. Katastr obce se rozrůstal. V letech 1923-1930 bylo přikoupeno asi 150 ha polí a lesů od sousedních obcí. Průměrná cena za 1 ha byla 416 – 666 zlatých rublů, podle bonity půdy a dle dohody. Po roce 1930 kupní síla klesla, zmizely z oběhu i zlaté ruble, cena půdy začala stoupat až na 2500 zlotých za 1 ha. (Kurs mezi rublem a zlotým byl přibližně v poměru 1 : 5). V roce 1940 obsahoval martinovský katastr kolem 495 ha půdy. Nutno si však představit, kolik odříkání, potu a dřiny bylo skryto v tomto čísle.

Společenský život na Martinovce

„Začátky spolkového života jsou nerozlučně spjaty se jménem obětavého Josefa Havlíčka, martinovského truhláře…" píše Jiří Hofman ve své první „Kronice obce Martinovka" (z roku 1950). Jeho přičiněním byla v obci založena Česká matice školská (ČMŠ), objevily se první české noviny atd. Pro nedostatek zájmů z řad občanů ČMŠ brzy zanikla, ale byla nahrazena založením divadelního kroužku. Prvním režisérem byl polský učitel Tvardovsky. První divadelní představení na Martinovce se hrálo v sále hospody Josefa Vendolského. Byla to polská hra „Ciotka na vydaniu" „Tetička na vdávání". Následovaly ještě další dvě polské hry. Za získané peníze byl pořízen nějaký materiál na jeviště a koupila se opona za 60 polských zlotych, kterou maloval malíř Modest z Novosilek. V této době již přijížděli do Martinovky z Čech katoličtí misionáři a jeden z nich, Ondřej Křenek, přivezl také českou divadelní hru „Pýcha předchází pád". Režii této hry převzal Václav Bača, syn Václava a byla provedena s velkým úspěchem. Byla to první česká divadelní hra na Martinovce.

V roce 1928-29 byl založen Sbor dobrovolných hasičů. Předsedou se stal Josef Lajnvebr, cvičitelem Arnošt Herblich, pokladníkem František Krčma, tajemníkem Josef Zbierajevski. Sbor převzal do své péče i divadelní činnost a dokončil zařízení jeviště. Režie se ujal František Havlíček.

V letech 1932-33 byla postavena hasičská zbrojnice, koupena stříkačka, sudy a vozy na vožení vody. Vozu od stříkačky se také používalo jako smutečního povozu při pohřbech nebo při svatební tradici „zastavování" ženicha a svatebčanů.

Dne 18. 8. 1932 byla na faře v Hrušvici založena „Skupina katolické mládeže", která měla později velký vliv na společenský život mládeže. Zakladateli byli: polský farář Stanislav Jadczyk, český kněz Josef Stříž, misionář ze Staré Bělé u Ostravy, dr. Drobný z Brna a Jindřich Dušek. Centrum bylo v Hrušvici a v jednotlivých obcích byly pobočky.

Zároveň s misionáři přijížděli z Čech i další kulturní pracovníci. Přiváželi české knihy na vybavení knihoven, obstarávali zasílání časopisů, divadelních her a hudebních skladeb. Na Martinovce tak vznikla knihovna o 150 ti svazcích.

Náboženský život a stavba českého kostela

Po 1. sv. válce žila celá farnost a s ní i obec Martinovka velmi intensivním náboženským životem. Katolické náboženství bylo pokládáno za státní a podporováno polskou vládou.

V sousední, převážně ukrajinské obci Hrušvice, stála kaple, kde se shromažďovali k bohoslužbám katolíci čeští i polští z celého okolí. Podle staré kroniky stál na tomto místě v roce 1756 kostel, postavený Janem Nepomukem Kamieńskim, v roce 1809 postavil novou kapli Mikuláš Jelovicki, současná kaple byla postavena v roce 1852 Janem Tomaševičem. Všichni jmenovaní byli polští šlechtici.

V roce 1923 došlo k dohodě mezi biskupem z Lucka a z Olomouce, a tak bylo povoleno českým kněžím přijíždět do Hrušvice. Především to byli kněží z Čech: dr. Klement Žůrek, Josef Stříž a Ondřej Křenek. Tito kněží byli také prvními propagátory stavby nového kostela. Avšak konkordátem uzavřeným mezi Vatikánem a polskou vládou dne 10. 1. 1925 byla zakázána duchovní činnost kněží, kteří nebyli polskými státními příslušníky. Tak zůstala kaple a farní budovy prázdné. Občas dojížděli kněží ze sousedních polských farností. Teprve 1. 9. 1927 obsadil lucký biskup faru mladým aktivním knězem Stanislavem Jadczykem. Češi by zde však rádi viděli kněze českého, a dokonce sbírali podpisy se žádostí o dosazení českého kněze. Biskupským výnosem z téhož roku byla ustanovena polská farnost, do které patřily tyto obce: Dembrovka, Dědkovice, Kolonie Dědkovice, Hrušvice, Kolonie Janovice, Česká Janovka, Kardaš, Martinovka, Novosilky, Ploska, Pokosy, Serednyj Háj, Špakov Malý, Špakov Velký. Celkem bylo ve farnosti asi 1200 katolíků Čechů a Poláků. Z toho bylo 90 % Čechů.

Myšlenka na stavbu nového českého kostela zapustila velmi hluboké kořeny, protože ještě téhož roku dne 18. 9. byl vybrán Komitét (výbor) pro stavbu kostela v Hrušvici. Byly tam zastoupeny všechny obce z celé farnosti.

Byla zorganizována dobrovolná sbírka s daní podle vlastnictví pozemku a domu. Na započetí stavby bylo vybráno 18 000 polských zlotých. Dne 2. 7. 1928 byla stavba zahájena. Stavba byla zadána Škole zednických učňů v Křemenci. Dne 6. 10. 1929 byl posvěcen základní kámen a zakládající akt byl zazděn v rohu hlavního oltáře. V roce 1930 přišla hospodářská krize a tak stavba pokračovala velmi pomalu. Přesto byla dne 18. 8. 1930 úplně dokončena. Celkový náklad činil kolem 60 000 polských zlotých, který celý uhradili farníci.

Dne 28. září 1930, na svátek sv. Václava byl kostel vysvěcen biskupem Adolfem Szelažkem za ohromné účasti věřících, duchovenstva a představitelů státní správy. O zdárný průběh stavby se nejvíce zasloužil kněz a místní farář Stanislav Jadczyk. Mezi významné sponzory stavby patřili: Vladimír Vik z Hrušvice, který zaplatil vstupní dveře, Gustav a Aloisie Bačovští z Martinovky, kteří darovali peníze na zakoupení všech dvanácti velkých oken, Jan Mila zakoupil velký zvon, který byl později převezen do vlasti. Kostel i farnost byly zasvěceny sv. Václavovi, patronu české země.

Vzpomínky mého tatínka, Stanislava Bači

Obec Martinovka byla převážně katolická, celkem70 domů, rodiny byly vícečetné, takže lze odhadnout asi 300 obyvatel. V době mého dětství patřila obec pod polskou farnost Kliváň (Klevaň) asi 22 km vzdálenou. Moji rodiče tam v neděli a ve svátek dojížděli většinou vozem, někdy i pěšky. Můj tatínek vstával ráno velmi časně, aby došel včas na mši. Ve Varkovicích, asi 10 km vzdálené obci, byl také katolický

kostel, později převzat pravoslavnou církví. Po 1. sv. válce byl navrácen Polákům Ačkoliv jsme nepatřili do této farnosti, mnozí chodili na mši také tam. Občas dojížděl kněz do hrušvické kaple, kam mne brali rodiče s sebou. Fara byla zpočátku neobsazena, ale byla v dobrém stavu a patřilo k ní sedm hektarů půdy. Když mi bylo 16 let, z podnětu kněze Jadczyka jsem se začal učit hrát na harmonium u polského varhaníka, kterého si pozval k sobě na faru a živil ho.

České misionáře si pamatuji od svých asi 10-12 ti let, u jednoho z nich jsem byl u 1. sv. zpovědi. Pak jezdili další, ale nejvíce se nám věnoval P. Stříž. Vzal si 6 měsíců dovolené a sloužil v českých obcích. P. Křenek ho vystřídal opět na 6 měsíců, obohacoval náš duchovní život nácvikem českých písní, např. „Sbohem, má radosti", „Otče náš, vyslyš nás" a večerními modlitbami, k nimž jsme se 1x týdně scházeli ve škole na Martinovce. Od něho jsem dostal nabídku, abych šel studovat do Čech, ale rodiče mi to nedovolili. Po půlroční výuce na harmoniu jsem začal hrát při mších sám.

Mezitím už probíhala výstavba hrušvického kostela. U příležitosti položení základního kamene se konala velká slavnost, které se zúčastnilo mnoho lidí bez rozdílu náboženského vyznání, především velké množství Čechů, jako projev soudružnosti, ale i Poláci. Také Ukrajinci, kteří vesměs v Češích viděli svůj vzor. Češi z Dětkovic zakoupili pro nový kostel harmonium, které jsem později ze zničeného kostela zachránil a přivezl do Čech. V současnosti je v držení P. Krejzy z Liptaně. Farníci dávali na kostel nejen peníze, ale i vlastnoručně kopali základy.

Z podnětu českých katolických misií (pod vedením laického bratra ze Žatce pana Duška), bylo založeno Sdružení katolické mládeže. Já jsem dostal za úkol sezvat všechny mladé lidi za všech osmi obcí náležejících k hrušvické farnosti a tam na faře proběhla ustavující schůze, kde jsme se dohodli o náplni naší práce. Hlavním cílem bylo vnášet křesťanského ducha do veškerého dění v každé obci a povznést jejich kulturní život, ale i český jazyk. Sdružení se také podílelo na činnosti ochotnického souboru, přičemž nám velmi pomáhal polský učitel Tvardovsky a jeho žena, která dělala nápovědu. Hráli jsme tyto české hry: Paličova dcera, Srdce a prsten, Stržený kříž, Cikánčina pomsta, Bílá myš, Pýcha předchází pád…

Nácvik i samotné představení pro nás znamenal obrovskou školu českého jazyka a kultury. Nejen pro samotné herce, ale i pro diváky. Tento ochotnický soubor režíroval také můj bratr Václav, později i já. Zpočátku jsme neměli kulisy, tak jsme namalovali obrazy na papíry připevněné do dřevěných rámů. Později jsme měli už krásné kulisy na plátně, představující potřebné prostředí – les, vesnici atd. Měli jsme i oponu na válci. Představení byla velmi oblíbená a přispívala ke sjednocení občanů všech okolních obcí, kteří bez ohledu na náboženské vyznání a národnost navštěvovali naše představení a utvrzovali se ve vzájemném přátelství. Po představení jsme se hned nerozešli, ale zůstali jsme pospolu a zpívali české písně, např. Šedesát let ušlo…. Úvodem před každým představením byla tato píseň, která se stala jakousi naší znělkou: „Byl jsem též v Petrohradě, po Volze jezdil jsem, i po ruském prospektu jsem se též procházel. Ať krásnou řeku Něvu, již kryje sníh a led, spatříš-li ruskou děvu, srdce ti bije hned. Však platno nic, má nejlepší je slast, naše zlatá Praha, naše česká vlast."

Zvláště poslední slova dojímala přítomné k slzám a rozněcovala vlastenecké city. Sál byl vždy plný až k prasknutí, i když se hrálo při svíčkách. Vzpomínám si, jak všichni obdivovali, když jsme ve hře Cikánčina pomsta zaranžovali cikánské tábořiště s ohněm, nad nímž visel velký kotel, z něhož se kouřilo. Rozsvítili jsme totiž baterky, obalili červeným papírem, což téměř věrně simulovalo hořící oheň a do kotle jsme nalili vařící vodu. Iluze byla téměř dokonalá. O přestávkách mezi jednáními hrála hudba.

Po ukončení hry šli herci společně na večeři a pak se vrátili i s hudebníky do sálu, kde pokračovala taneční zábava, trvající často až do rána.

Sdružení katolické mládeže a místní hasičský sbor se podílely na různých oslavách církevních i státních svátků. V Martinovce bylo asi 30 členů Sdružení katolické mládeže a 40 hasičů.

U příležitosti státního polského svátku 3. května šli nejprve všichni společně na mši. Jednou se této slavnosti zúčastnil i vojt polského polookresu – gminy. Mládež a hasiči zorganizovali sportovní odpoledne na lukách za kostelem. Soutěžilo se v lehké atletice, v běhu, házení granátem, oštěpem, skoku do dálky i výšky. Pro malé děti zase připravil program místní učitel. Tento polský představitel si vše prohlédal a když viděl, že patřím k organizátorům, přistoupil ke mně a řekl: „Tak Češi nám oslavují náš polský svátek. A kde jsou naši Poláci?"

S Poláky jsem zažil později poněkud horší zkušenost. Návštěvu Martinovky ohlásil starosta powiatovy (okresní předseda). Přivítali jsme ho místní kapelou a čekali, jakou zprávu nám přináší. To už bylo těsně před vypuknutím 2. sv. války, kdy hrozilo obsazení pohraničních území Československa. Jaké bylo naše překvapení, když jsme z jeho úst uslyšeli, že „Poláci bydlí na pískách, zatímco Češi si mažou krajíc na obě strany… A že prý se to bude muset změnit…" Značně se nás to tenkrát dotklo, protože jsme vždy žili s Poláky ve shodě a neexistovala mezi námi sebemenší nevraživost.

Významným kulturním počinem byla martinovská kapela a pěvecký sbor. Kapelníkem byl František Dvořák, můj švagr, který byl vojenským kapelníkem a po návratu z vojny zorganizoval kolem sebe 14 ti člennou dechovku. On sám nejen hrál na barytonovou trubku, ale také skládal hudební skladby. Některé z nich se po reemigraci do Československa hrály v rozhlase. Kapela hrávala nejen na Martinovce, ale i v okolí na všech poutích, zábavách, svatbách a samozřejmě také o svátcích v kostele, kdy doprovázela svou hudbou bohoslužby. Švagr vedl pěvecký sbor, který se scházel většinou na Martinovce u nás doma a nacvičoval nejrůznější liturgické zpěvy. Velmi oblíbená byla Rybova Česká mše vánoční, kterou nám dovezli čeští misionáři a švagr ji s námi nacvičil. Byl jsem dojat přímo k slzám, když jsem ji letos zde (v roce 1994) na Štědrý den slyšel z televizního půlnočního přenosu: "V Betlémě, Pán Země…Mesiáš dnes přišel k nám…"

Při mších lid běžně zpíval písně polské, protože do hrušvického kostela chodili i Poláci. Náš český pěvecký sbor však zpíval pouze česky. Polský kněz Jadczyk, který byl mým výborným přítelem, se někdy pokoušel i o české kázání, ale říkali jsme mu, že se nemusí namáhat, že mu rozumíme dobře i v polštině. Vyprávěl mi, že jednou za ním přišly dvě polské ženy a stěžovaly si, že se v kostele zpívá česky, že by si měl najít polského varhaníka. Se smíchem mi líčil, jak jim odpověděl: „Já už jednoho biskupa mám, tak nepotřebuji poslouchat dalšího". Zval mě často po mši na oběd a pak mě šel doprovodit k nám na Martinovku. Hlavní cestou to bylo asi 5 km, ale my jsme chodili zkratkou lesem, asi 3 km. Sedli jsme spolu na pařez a probírali nejrůznější témata, týkající se našeho tehdejšího života, náboženského i světského.

Místní hajný věnoval jednou plný koš smrčků, abychom si je vysázeli k okrášlení prostoru kolem kostela a fary. Já jsem si později koupil kolo a jezdil do kostela na kole. Někdy jsem se opozdil a pan farář už mě vyhlížel ze dveří a volal: „Stašku, pospěš si, už je čas!" Nikdy nezačal sloužit mši dříve, dokud varhaník neusedl na své místo. Taky mi říkával: „Hraj si, co chceš, ty jsi pánem na „guře" a já u oltáře".

16. května jsme slavili svátek sv. Jana. Na Velkém Špakově byla v tu dobu pouť u kříže na rozcestí ve vesnici (naproti škole). Této pouti se jednou zúčastnil misijní kněz P. Stříž. Kousek za vesnicí na lukách byl pomník sv. Jana Nepomuckého, k němuž šlo po mši od kříže procesí. Protože zde často byla bažina, položili na ni místní obyvatelé žebřiny z vozů a na to nakladli větve, aby procesí mohlo přejít. P. Stříž se před tímto provizorním mostem zastavil a řekl: „A tady máme před sebou Karlův most…" P. Stříž také velmi usiloval o sblížení katolických a pravoslavných Čechů na Volyni. V Martinovce stála u školy zvonička, kam chodila babička Dvořáková zvonit „klekání". To byl podnět pro většinu obyvatel k modlitbě „Anděl Páně", kterou se modlívali doma v soukromí. V adventu a v době postní bylo také ve většině rodin zvykem modlit se každý večer společně růženec. Můj otec, poměrně náruživý kuřák fajfky, si však toto potěšení v době postní odřekl.

Pouti patřily k nejoblíbenějším společenským událostem. První pouť se slavila 8. září, což byl svátební den pro celou obec. Příbuzní a přátelé se sjížděli, radostná atmosféra ovládala celou vesnici. Nikdo nepracoval, znesvěcení svátku prací se pokládalo za velkou ostudu. V 11. hodin dopoledne se všichni svátečně oblečení svorně sešli v v hrušvickém kostele ke mši svaté. Po návratu z kostela následoval slavnostní oběd a posezení s příbuznými a hosty u bohaté tabule. Každá hospodyně napekla a navařila to nejlepší. Večer se šlo na taneční zábavu, kde se všichni veselili až do rána. Přicházely i matky s dětmi, které kladly své malé děti v hospodě v kuchyni do postele, kde děti bez nějakých větších problémů spaly, zatímco matky si šly zatancovat. O posvícení to bylo vlastně totéž, jen pro večerní zábavu se ujal speciální termín „pěkná".

Jak je vidět, náš náboženský život byl úzce propojen s naším každodenním konáním. Proto také, když mi jako starostovi obce Rusín v Československu při normalizačních prověrkách v 70. letech po sovětské okupaci položili otázku, proč chodím do kostela, odpověděl jsem: „Katoličtí kněží a katolická církev

v Československu byli jediní, kdo o nás – českou menšinu na Ukrajině – projevil zájem, kdo se staral o naši kulturu, kdo nám pomohl uchovat si český jazyk, pěstoval v nás vlastenectví a ušlechtilost ducha."

Zdroj: Městské muzeum v Krnově

LUDMILA ČAJANOVÁ

KATOLICKÁ KOMUNITA NA VOLYNI - OBEC MARTINOVKA

Vypráví: Stanislav Bača (1994)

Čeští katolíci přijeli osídlovat zemi, která byla převážně pravoslavná. I když oficiální místa udávala pro všechny přistěhovalce stejná pravidla, přesto některé místní úřady upřednostňovali Čechy pravoslavného vyznání a poskytovaly jim určité výhody při získání půdy. Pravděpodobně se zde projevila snaha, přetáhnout co nejvíce lidí k pravoslavné církvi.

Obec Martinovka, kde jsem se r. 1912 narodil, byla převážně katolická. Bylo zde asi 60 domů a přibližně 300-400 obyvatel. Obec patřila pod polskou faru Kliváň /Klevaň/, asi 22 km vzdálenou. Naši rodičové dojížděli většinou vozem, někdy dokonce i pěšky, pamatuji se, že otec vstával ráno velmi časně, aby došel včas na mši.

Asi 10 km vzdálené Varkovice měly také katolický kostel, později převzat pravoslavnou církví. Po l. sv. válce se opět vrátil zpět k polákům. Ačkoliv jsme nepatřili do této farnosti, mnozí navštěvovali i tento kostel. /např. i obyvatelé Kurdybáně/.

Občas dojížděl polský kněz do Hrušvic, kde byla pouze kaple. V ní se tedy občas konaly katolické bohoslužby. Tam jsem také chodíval se svými rodiči. Fara byla zpočátku neobsazena. Patřilo k ní 7 ha půdy. Když mi bylo kolem 16 let, začal jsem se na nátlak polského kněze Jadczyka učit hrát na harmonium u jednoho polského varhaníka, kterého si P. Jadczyk pozval na faru a živil ho zde. Ten mu zároveň dělal varhaníka a přitom mne vyučoval.

České misie

České misionáře si pamatuji od svých 10 - 12 let, u jednoho z nich jsem byl u své l. sv. zpovědi. Pak jezdili další, naším největším dobrodincem byl P. Stříž, který se velmi staral o to, aby byla v Hrušvici založena farnost pro Čechy. Vzal si 6 měsíců dovolené a sloužil v českých obcích a povzbuzoval k vybudování českého kostela. P. Křenek, který ho vystřídal opět na dalších 6 měsíců, obohacoval náš duchovní život nácvikem českých písní (např. Sbohem, má radosti, Kníže náš, vyslyš nás...) a večerními modlitbami, k nimž jsme se 1 x týdně scházeli ve škole na Martinovce. Dostal jsem od něho nabídku, abych šel studovat do Čech, ale rodiče mi to nedovolili. Po půlroční výuce hry na harmoniu jsem začal hrát při mších sám.

Výstavba kostela

Mezitím už probíhala výstavba hrušvického kostela. R. 1930 u příležitosti položení základního kamene se konala velká slavnost v Hrušvici, jíž se zúčastnilo velké množství Čechů bez rozdílu náboženstkého vyznání, šlo spíše o projev soudružnosti všech volyňských Čechů. Polští kněží a biskupové se ujali oficiálních záležitostí stavby. Při této slavnosti byla také velká účast polských a ukrajinských obyvatel. Ukrajinci vesměs viděli v Češích svůj kulturní vzor.

Češi z Martinovky, z Malého Špakova, České Janovky, Hrušvice (jen asi 20 čs.rodin, větší část byla ukrajinská), Dembrovky, Dětkovic (dětkovičtí Češi zakoupili pro hrušvický kostel harmonium, na které se doposud hraje - je v držení P. Krejzy). Farníci vlastnoručně kopali základy, zednický mistr s žáky z učňovského střediska (lyceum Křemeňecki) organizovali stavební práce. Ustaven Výbor pro výstavbu - zástupci všech zúčastněných obcí (jména a fotografie viz kronika).

LUDMILA ČAJANOVÁ

WSPÓLNOTA KATOLICKA NA WOŁYNIU - WIEŚ MARTYNÓWKA

Opowiada: Stanislav Bača (1994)

Czescy katolicy przybyli zasiedlić kraj, w którym dominowało prawosławie. Mimo że najwyższe władze twierdziły, że te same zasady obowiązują wszystkich przybyszów, niektóre lokalne urzędy nadal preferowały Czechów wyznania prawosławnego i dawały im pewne przywileje przy przydzielaniu ziemi. Prawdopodobnie starano się przyciągnąć jak najwięcej ludzi do prawosławia.

Wieś Martynówka, w której urodziłem się w 1912 roku, była w przeważającej mierze katolicka. Było tam blisko 60 domów i około 300-400 mieszkańców. Wieś należała do polskiej parafii Klewań, oddalonej o około 22 km. Nasi rodzice dojeżdżali głównie wozem, czasem nawet chodzili pieszo, pamiętam, że ojciec wstawał bardzo wcześnie rano, aby zdążyć na czas na mszę.

W oddalonych o blisko 10 km Warkowiczach znajdował się również kościół katolicki, przejęty później przez cerkiew prawosławną. Po I wojnie światowej ponownie wrócił do Polaków. Chociaż nie należeliśmy do tej parafii, wiele osób odwidziało ten kościół. /np. mieszkańcy Kurdyban/.

Czasami polski ksiądz dojeżdżał do Hruszwicy, gdzie była tylko kaplica. Od czasu do czasu odbywały się w niej nabożeństwa katolickie. Tam też chodziłem ze swoimi rodzicami. Probostwo było początkowo nieobsadzone. Należało do niego 7 hektarów ziemi. Gdy miałem 16 lat, za sugestią księdza Jadczyka, rozpocząłem naukę gry na fisharmonii u jednego polskiego organisty, którego zaprosił do swojej parafii i opłacał. Ten jednocześnie był organistą i przy okazji uczył mnie grać.

Czeska misja

Czeskich misjonarzy pamiętam z czasów, gdy miałem około 10-12 lat, u jednego z nich poszedłem do swojej pierwszej spowiedzi. Potem przyszli inni, naszym największym dobroczyńcą był ojciec Stříž, który bardzo mocno zabiegał o założenie w Hruszwicy parafii dla Czechów. Wziął 6 miesięcy urlopu i służył w czeskich wioskach, gdzie propagował ideę budowy czeskiego kościoła. Ojciec Křenek, który zastępował go przez następnych 6 miesięcy, wzbogacał nasze życie duchowe, ucząc nas czeskich pieśni (takich jak: Sbohem, má radosti, Kníže náš, vyslyš nás...), a także organizując wieczorne modlitwy, na których spotykaliśmy się raz w tygodniu w szkole w Martynówce. To on zaproponował mi studia w Czechach, ale rodzice się na to nie zgodzili. Po pół roku nauki gry na fisharmonii, zacząłem sam grać na mszach.

Budowa kościoła

W tym czasie trwała już budowa kościoła w Hruszwicy. W 1930 roku z okazji wmurowania kamienia węgielnego odbyła się w Hruszewicy duża uroczystość, w której uczestniczyło wielu Czechów bez różnicy wyznania, była to raczej manifestacja wspólnoty wszystkich Czechów na Wołyniu. Polscy księża i biskupi zajęli się oficjalnymi sprawami związanymi z budową. W uroczystości tej wzięło też udział wielu Polaków i Ukraińców. Czesi stanowili na ogół dla Ukraińców wzorzec kulturowy.

Czesi z Martynówki, Małego Szpakowa, Czeskiej Janówki, Hruszwicy (tylko ok. 20 rodzin czechosłowackich, większość stanowili Ukraińcy), Dąbrówki, Dziatkiewicz (Czesi z Dziatkiewicz kupili dla kościoła w Hruszwicy fisharmonię, na której gra się do dziś - jest w posiadaniu ojca Krejzy). Parafianie

sami wykopali fundamenty, mistrz murarski i uczniowie ze szkoły zawodowej (Liceum w Krzemieńcu) zorganizowali prace budowlane. Powołano Komitet Budowy – złożony z przedstawicieli wszystkich zaangażowanych gmin (nazwiska i zdjęcia w kronice).

LUDMILA ČAJANOVÁ

ZVON VE SLEZSKÝCH RUDOLTICÍCH

Dne 28. 9. 1948 konala se v obci slavnost „Zavěšení zvonu" na věž místního kostela. Zvon sám váží 115 kg, i s okutím 167 kg, a pochází z kostela v Hrušvici (Volyň na Ukrajině). Byl pořízen z příspěvků českých farníků z hrušvické farnosti na Volyni a zavěšen na tamním českém kostele v r. 1937. Po příchodu Němců na Volyň měl být v r. 1941 pro válečné účely odvezen do Rovna. Nebyl však odevzdán a až do odjezdu Čechů z Volyně do Československa byl prozatím uložen na faře v Rovně.

Záznam z Pamětní knihy rudoltické farnosti (P. Johann Blaschke)

„8. září 1948 v den sv. Václava byl pro naši farnost vzácný památný den. Volyňští Češi přivezli s sebou vracejíce se do staré vlasti ze svého farního kostela v Hrušvici na Volyni zvon. Dosud byl uchován u pana Josefa Zemby ve Slezských Rudolticích. Majitelé zvonu věnovali tento svůj vzácný zvon našemu farnímu kostelu, aby jím bylo vyzváněno klekání a při bohoslužbách. Zvon, posvěcený biskupem na Volyni a zasvěcený sv. Václavu, byl toho dne vytažen na věž a zavěšen. V 9.30 hodin převzalo duchovenstvo – místní farář a jeho hosté, kanovník Josef Stříž a P. Jindřich Křenek – bývalí misionáři mezi volyňskými Čechy – v domě pana Zemby zvon. V slavnostním průvodu byl zvon, obklopen a provázen družičkami, dopraven k věži. Za dobu vytahování modlili se věřící svatý růženec a další modlitby k sv. Václavu a patronům českým. Jakmile zvon poprvé zahlaholil do širého kraje, zazpívali věřící „Bože, chválíme tebe" a ubírali se do kostela. V kostele kázal P. Jindřich Křenek a slavnou mši sv. sloužil P. Josef Stříž. Svátostným požehnáním a chorálem svatováclavským ukončila se tato vzácná slavnost. Volyňským Čechům za tento vzácný dar upřímné „Pán Bůh zaplať". Volyňský Čech kovář Dvořák zhotovil ke zvonu srdce, a další volyňský Čech Jaroslav Dvořák vyhrával se svou kapelou k zábavě. Zábava na ukončení slavnosti vynesla 1476 Kč pro kostel."

LUDMILA ČAJANOVÁ

JAN BAČOVSKÝ

Kniha „Volyňští Češi v prvním a druhém odboji"- str. 182 - Vladimír Dvořák (1917 Hlinsk, zem. březen 1997) vypráví:

V roce 1941 byli někteří čeští mladí muži vyzváni, aby nastoupili na vojenské cvičení do Zdolbunova. . Vlakem pak byli odvezeni přes Rovno do Rožiště. Odtud šli pěšky do městečka Maněviče. Vedle v lesích byl vybudován dřevěný tábor . „Postele jsme si udělali z borových větví, spali jsme v tom, do čeho jsme se oblékli ještě doma – dobře, že jsme si vzali teplé kabáty, bylo se čím přikrýt. Když vypukla válka (22. 6. 1941), přišel rozkaz, abychom si vzali s sebou všechny své věci a vyrazili jsme pěší pochodem na město Sarny, pak stále dál na jihovýchod. Pochod končil až u Charkova, kde jsme stavěli letiště.Když Němci začali bombardovat Charkov, šli jsme směrem k řece Donu a zastavili se u vesnice Tretjaky. V Tretjakách jsme pracovali asi do března 1942. Pak nás naložili do vlaku a jeli jsme do Omska, za Ural. V Omsku jsme byli přiděleni do závodu CD, který v míru vyráběl lokomotivy a my jsme jej pomáhali předělat na závod pro výrobu tanků. Práce to byla obtížná, v zimě 1942/43 byly velmi silné mrazy přes -50 stupňů."

Jan a jeho bratr~~ance~~ Vladimír Bačovský byli z Omska odveleni hlouběji na Sibiř a pomáhali stavět evakuovaný závod na palouku přímo v tajze až někde u Ulan-Ude. Jiří Hofman získal od sester jeho adresu a ve své knize vzpomínek uvádí, že mu tam poslal dopis. Na krátkou dobu se dostali i do GULAGU na udání nějakého tatarského „kolegy".

Doplňuji, co vím od své matky Boženy. Udání prý znělo: „Bačovský řekl, že by se Stalin měl vařit v oleji…" A protože tam byli dva muži jménem Bačovský, tak je odsoudili do gulagu oba dva. Jan prý důvod udání vysvětloval tak, že se tomu udávajícímu líbily jeho boty a domníval se, že když bude Jan zastřelen, tak si ty boty bude moci vzít. Jan gulag přežil, ale drastické vzpomínky ho pronásledovaly celý život. Koncem války byl propuštěn, když se začala organizovat Československá Svobodova armáda. V každém případě přišel před koncem války domů v naprosto zubožením stavu. Poté, co se zotavil, do války už nenastoupil, ale pracoval jako voják - výhybkář na nádraží v Rovně.

ZBIGNIEW WOJCIASZEK

ČEŠI NA VOLYNI

Kdo z nás bydlících na Volyni v období 2 republiky a v době války se nesetkal s Čechy? Byli druhy našich dětských her, přáteli a přítelkyněmi ve škole a občas i nejbližšími sousedy. Zažívali jsme to, když naše rodina bydlela v Mlynově, Boremeli, Verbě a Dubně. Mnoho jiných lokalit osídlených plně nebo částečně českými rodinami mi navždy utkvělo v paměti: Volkov, Máslenka, České Noviny, Podhájce, Libánovka, Moskovština, Sofijevka, Turkoviče.

Rozešli jsme se na konci roku 1943, abychom se již nikdy na zemi volyňské nesetkali. Měl jsem tehdy osmnáct let a nevěděl jsem toho příliš o jejich emigraci, historii, kulturních a hospodářských úspěších. Tento zájem přišel až mnohem později; v poslední době byl obohacen mnoha publikacemi vydávanými našimi jižními sou sedy – v tom také organizací „Volyňští Češi a jejich přátelé" se sídlem v Praze. Především ve mně hlodala myšlenka, jak se Češi na Volyni objevili.

V polovině 19. století existoval v Čechách hlad po půdě, bylo tam mnoho malých hospodářství, půda byla drahá a mnoho řemeslníků bylo bez práce. Odtud byly tendence k emigraci. Takou šanci představovala blízká Volyňská gubernie. Roku 1861 bylo v Rusku zrušeno poddanství a mnoho majetků bylo rozparcelováno. Podobná věc se stalo po lednovém povstání a o to víc, že Poláci mohli půdu pouze prodávat. Cena prodávané půdy a lesů byla nízká. Tehdy se v Čechách objevilo heslo „za chalupu majetek". Území Volyně bylo větší než Čechy a železnice vedla do obce Brody. Pozitivní naladění carské vlády k emigraci a vhodná agitace v Čechách způsobily, že od roku 1868 začali na Volyň přijíždět čeští kolonisté. Prvních 126 rodin se usidlilo v Hlinsku v okolí Rovného (obdrželi 1797 ha půdy z rozparcelovaného majetku). S každým rokem kolonistů přibývalo až do roku 1908 kdy jejich počet dosáhl 40000 osob (v 185 obcích). Později, tj. do roku 1921 Čechů přijíždí už málo.

Rozdělili území Volyně na „západní" (v hranicích 2 republiky) a „východní" (SSSR). Uvádí se, že v roce 1947 české obyvatelstvo sídlilo v 638 obcích, z toho 109 bylo čistě jejich. Sídlili převážně v okresech (tehdy „újezdech"): rovenském, dubenském, luckém, ostrožském, žitomirském, v menším počtu v kovelském, vladimírském, křemeneckém, v regionu Černobylu a Brodu.

Ve spojitosti s úřady byli „smířlivci" a měli výbornou znalost zemědělství, byli dobrými hospodáři a řemeslníky. To oni zahájili pěstování chmelu, cukrové řepy, jetele, olejnatých rostlin. Mnoha novinkami přispěli také v sadovnictví a ve včelařství. Jako první na Volyni začali na pole navážet mrvu, což se setkalo s odporem místních obyvatel „nebudeme jíst smrdutou pšenici a takové brambory". Rozvíjeli zemědělský průmysl jako pivovary a mlékárny, z Čech přiváželi zemědělské stroje. Účastnili se zemědělských výstav, kdy byli hojně oceňováni.

Boj na volyňské zemi mezi vírou katolickou a pravoslavnou se nevyhnul ani českým kolonistům. Z počátku zachovávali svou vlastní víru tj. katolickou (65%) a protestantskou (35%). Tak tomu bylo do roku 1891, pozdější carská „nařízení" a nátlak Vysokého synodu pravoslavné církve způsobily, že 75% Čechů přešlo na pravoslaví. Někteří (katolíci, reformovaní evangelíci, baptisté) zůstali u své víry. Dnes se ironicky říká, že carství vidělo Čechy jako pravoslavné, Polsko jako katolíky a SSSR jako ateisty. Způsobilo to, jak plyne z mých pozorování, když jsem bydlel na Volyni z toho, že české obyvatelstvo bylo méně nábožensky založené než jiné národnosti, zvláště pravoslavného vyznání.

Češi se už od rané emigrace do Volyňské gubernie starali o osvětu mladého pokolení i když vlastních učitelů měli málo. Tuto roli tak plnili jiní, především matky rodin. Již v roce 1875 měli 28 škol s českým vyučovacím jazykem. Jen čtyři z nich byly placeny státem (Hlinsk, Buderáž, Mirohošť a Kupičov). V průměru

připadala jedna škola na 400 obyvatel a počet škol stále narůstal. Bohužel rusifikace „jinověrných" škol začala roku 1887 a po třech letech byl již povinný ruský vyučovací jazyk a státní nebo církevní vyučovací programy, co hodně snížilo úroveň dřívějších škol. To trvalo až do konce existence carství.

Po roku 1921 v sovětské části Volyně byly státní školy s českým jazykem. Roku 1936 jich bylo 25. Chybějící učitelé, učebnice a od roku 1938 také existující státní zákaz vyučování v jazycích národnostních menšin (s výjimkou židovské) způsobili, že české děti se mohly mateřštině učit pouze soukromně (a i to s velkým rizikem). Několik učitelů – propagátorů české historie a kultury za to doplatilo i životem. V „západní" části Volyně mohly české školy existovat pouze jako privátní. Bylo jich 13. V jiných, polských, kde byla většina žáků české národnosti, byl zaveden předmět český jazyk. Česká matice školská (v Lucku) měla pobočky (kola) v 69 obcích.

V pěstování své kultury byli odkázáni pouze na sebe. Především se snažili uchovat vše co si přivezli z Čech a snažili se udržovat spojení s vlastí. Po první světové válce byly v Polsku spojení s dávnou vlastí legální a přijatelné i pro státní správu. Odtud se vzal přísun českých novin, časopisů, knih, časté osobní kontakty a dokonce uzavírání manželství. V letech 1918-1938 se volyňští Češi účastnili všech „sokolských" sletů v Československu. Mládež z bohatších rodin studovala v zahraničí.

Češi bydlící ve „východní" Volyni měli možnosti spolupráce s Československem omezenou; po roce 1925 byl omezeny ještě více a díky sovětským vládám nakonec úplně zakázány.

Velký vliv na zachování českého národního povědomí měly katolické a protestantské mise, které přijížděly z vlasti. Setkávaly se jednak s obtížemi ze strany polské a ještě více ze strany sovětské. České sbory dobrovolných hasičů (v Polsku považovány za nejlepší), kromě své hlavní funkce, byly zároveň organizátory kulturního života: orchestry, sbory, amatérské divadelní spolky, taneční zábavy, účast při státních a soukromých oslavách. Roku 1939 na polském území Volyně bylo 28 organizací „Sokolů", 107 orchestrů, 103 sborů hasičů, 32 knihoven, 55 divadelních spolků a mnoho dalších. Pro tento účel Češi postavili 70 objektů. Odpovědná výchova v rodině, výuka českého jazyka, společenský a kulturní život, spojení s vlastí, to vše mělo vliv na vlasteneckou výchovu, uchování tradic a řeči mladých českých pokolení na Volyni.

Smířlivost volyňských Čechů byla viditelná jak v období meziválečném, tak i za sovětské vlády. Neprotivení se kolektivizaci statků, znárodňování podniků, slučování řemeslníků do družstev a nezapojování se do politiky způsobilo, že např. v naší obci sověti nedeportovali ani jedinou českou rodinu, byť mnoho z nich bylo bohatých. Z pochopitelných důvodů přátelský vztah k české národnostní menšině měli i němečtí okupanti.

Byť byli národnostní menšinou, byť byli svědky mordování Židů a Poláků na Volyni, dokázali s ukrajinskými nacionalisty navázat kontakt a zachovat politiku neutrality. Samozřejmě odsuzovali ukrutenství které činili na bezbranném obyvatelstvu. Vedení UPA udržovali v přesvědčení, že po ukončení války odjedou do Československa. Zúročilo se to v budoucnosti přístupem československé vlády k ukrajinské emigraci, která prchala na západ. Odhaduje se, že 300 lidí zemřelo rukou banderovců a 460 povraždili Němci, z toho 374 v Českém Malíně. Zato ve 40 českých rodinách se zachránilo 132 osob židovského původu.

Nezávisle od výše uvedeného Češi na „západní" Volyni organizovali od roku 1941 odboj (sebeobranu), který později získá název „BLANÍK" (hora v okolí Prahy opředená legendou). Tento odboj vydává noviny „Głasatiel (Hlasatel)", vede rozhovory s vedením UPA. Celkem existovalo 102 bodů odboje organizovaných v podoblastech, a ty byly organizovány do 5 oblastí (Huleč, Moskovština, Mirohošť, Chomout, Straklov). Mnoho účastníků organizace „BLANÍK" později posílilo řady 1 československého armádního sboru v SSSR. Od roku 1985 byl v Česku uznán jako odbojová organizace.

Volyňští Češi si uvědomovali co je čeká, jestliže zůstanou a budou obyvateli SSSR; včetně přesídlení. Všemi způsoby se snažili o rychlou repatriaci a když nastala, považovali to za nejšťastnější chvíli v jejich životě. A přece nechali na této zemi rodinné hroby a výsledek práce tří generací. Zlatými písmeny se do jejich srdcí zapsali Eduard Beneš a Ludvík Svoboda – kteří se o to především zasloužili.

Repatriaci vlastně začali čeští vojáci v roku 1944. První civilní železniční transport vyrazil z Dubna v lednu 1947 a celá operace přesídlení trvala celkem 109 dní. Zahrnovala v souladu – s oboustrannou dohodou z roku 1946 – jen celistvé území Volyně a jen české rodiny (hlavou rodiny byl Čech). A tak okolo dalších 9 tisíc jich zůstalo v SSSR. Bylo třeba černobylské tragédie, aby se z tohoto území v letech 1991-

1993 odjelo 1812 obyvatel české národnosti a asi 2000 z dalších ukrajinských oblastí. Ve výsledku se do vlasti vrátilo asi 50 tisíc českých obyvatel. Byla to největší repatriace z asi 2 miliónů Čechů v roce 1945, kteří žili mimo území státu.

Výsledek páce volyňských Čechů jsou mimo jiné: pivovary – 16, cukrovary – 5, mlýny – 115, elektrárny – 2, cementárny – 1, cihelny – 19, vápenky – 1, mlékárny – 32, velké dílny – 37. V oblasti kultury: školy – 82, kulturní dony – 71, hasičské zbrojnice – 42, organizace „Sokolů" – 28, sbory hasičů – 103, orchestry – 107, amatérská divadla – 55, knihovny – 32, organizace katolické mládeže – 8, organizace české mládeže – 1, chrámy čtyř vyznání – 48, redakce novin a časopisů. Před repatriací se Češi starali o více než 40 tisíc ha půdy a o okolo 2 tisíc ha lesů.

Velmi vhodné je shrnutí, že v Čechách zpracované materiály týkající se emigrace, historie, kulturních a hospodářských výsledků volyňských Čechů v letech 1868-1947 (včetně map, tabulek, fotografií), stále častěji si nalézají cestu na území bývalé Volyňské gubernie, především do muzeí. Zájem o ně mezi ukrajinskými obyvateli každý rok narůstá. Můžeme jen Čechům závidět, že byli vždy dobrými politiky.

Zbigniew Wojciaszek, Varšava, červenec 2014
Čestný člen Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel

MGR. LUDMILA ČAJANOVÁ

POTOMCI BÝVALÝCH OBYVATEL Z VOLYŇSKÉ UKAJINY SE SCHÁZEJÍ NA ČESKO-POLSKÉ HRANICI

Odstranění hranic s našimi polskými sousedy přispělo nejen k snadnějšímu dojíždění za levnými nákupy, ale také k navazování dobrých sousedských vztahů, osobních kontaktů a překvapivých poznání.

K těm patří setkání se společenstvím polských vysídlenců ze západní Ukrajiny, kteří na rozdíl od Čechů museli Ukrajinu opustit nedobrovolně, po jejím připojení k Sovětskému svazu. Podobně jako Češi z Volyně přišli i Poláci osídlovat pohraničí vylidněné po odsunu Němců. A tak se zde dnes na obou stranách hranice setkávají někdejší obyvatelé Volyně – jak Češi , tak Poláci.

K prvnímu osobnímu kontaktu bývalých obyvatel ukrajinské Volyně, nyní žijících v Rusíně a Hrozové, došlo při vernisáži výstavy pořádané loni v létě v muzeu v Hlubčicích panem Brzezinským, nynějším majitelem zámku v polských Pelhřimovech, rovněž původem z Ukrajiny. Obě strany projevily zájem o setkání, a tak následoval o pozvání na 20. výročí založení Svazu volyňských Čechů a jejich přátel v Suchdole v září 2010.

Na oplátku byli čeští sousedé z Rusína pozváni k slavnostnímu odhalení pomníku na hřbitově v Hlubčicích, věnovaném Polákům z Ukrajiny, kteří zahynuli v sibiřských gulazích a později také k novoročnímu posezení všech rodáků, kteří nyní žijí v okrese Hlubčice dne 22. ledna 2011

Slavnostně vyzdobený sál v obci Bogdanovice byl zaplněn do posledního místečka. Stoly ozdobené chutným domácím pečivem, na jevišti kulisy pro připravené představení. Nejméně 20 místních dětí a mládeže připomnělo svou perfektně nacvičenou divadelní hrou rodičům a prarodičům jejich osudy na Volyni a především tradice a zvyky polských vánoc, jak je slaví už po staletí. Atmosféru sounáležitosti doplňovaly písně a koledy zpívající se nepřetržitě dosud. Úvodní píseň, známá v češtině svým refrénem: „…dědictví otců zachovej nám, Pane…“ nenechala jedno oko suché. Pro nás české účastníky to byl nevšední zážitek, vidět a slyšet tradice předávané z pokolení na pokolení a udržované až do současné doby. Zvláště, když mnohé z nich nebyly cizí ani našim rodičům a z vlastního dětství si ještě něco z tohoto pokladu také pamatujeme. Z celého průběhu vyzařovala láska k vlasti, k současné i té staré, hrdost, úcta k historii, pocit sounáležitosti a odhodlání v těchto tradicích vytrvat i v budoucnosti..Toto odhodlání dávali najevo i přítomní představitelé politického života, počínaje místní samosprávou, okresní i krajskou, včetně poslance z parlamentu.

Klanění tří králů před jesličkami v Betlémě bylo prezentováno historickými postavami polských dějin, ale i českých – např. sv. Vojtěchem nebo sv. Hedvikou, což ukazuje na to, co máme s našimi sousedy společné. Bohužel tyto tradice volyňských Čechů, kteří na Ukrajině prožívali společné osudy se svými polskými sousedy, ať už válečné, společenské, kulturní nebo náboženské, zmizely za dob komunismu v českých zemích nenávratně pryč.

Poté, co se všichni vzájemně podělili o oplatky, které požehnal místní pan farář, popřáli si všechno dobré do nového roku a nic už nebránilo tomu, pustit se do nefalšované štědrovečerní krmě: houbové polévky, rybího řízku a bramborové kaše. K dobré náladě s lahodným nápojem, kávou a množstvím zákusků vyhrávala kapela. Na parketu se upřímně veselili nejen dospělí, ale i jejich děti, včetně těch nejmenších. Ještě dlouho po návratu domů nám zněl v uších nápěv písně: “dědictví otců zachovej nám, Pane!“

Mgr. Ludmila Čajanová

Główny Pełnomocnik
Головний Уповноважений

nego
ряду

Głównego P omocnika Tymczasowego Rządu Naro-
олов ого Уп вноваженого Тимчасового Національ-

dowego dla ewakuacji z terytorium Ukraińs iej SRR
ного Уряду Польської Республіки по евакуації з території Української РСР.

ewakuuje się do powiatu
евакуюється до

województwa
воєводства

Wraz z
З ним

Na
Прізв

Kosz
Кошо
Кошо
Кошо
Кошо

1931

— " —

1934

POWIAT PRUDNICKI
edukacyjnie

ISBN 978-83-962065-1-0

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014—2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt Powiatu Prudnickiego współfinansowanych jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu INTERREG V-A Republika Czeska – Polska oraz ze środków Budżetu Państwa „Przekraczamy granice".